

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**1876
SELANİK HADİSESİNDE
DİPLOMATİK BASKILAR, TOPLUMSAL TAHRİKLER VE TEPKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Koray DEMİR

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Programı

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Fatma ÜREKLİ

Mayıs 2024

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**1876
SELANİK HADİSESİNDE
DİPLOMATİK BASKILAR, TOPLUMSAL TAHRİKLER VE TEPKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Koray DEMİR

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Programı

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Fatma ÜREKLİ

Mayıs 2024

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

1876 SELANİK HADİSESİNDE DİPLOMATİK BASKILAR, TOPLUMSAL TAHRİKLER VE TEPKİLER

ÖZET

5 Mayıs 1876'da, Selanik Garı'nda yaşanan olayların kendisinden sonraki olaylar zincirinin ilk halkası olduğunu belirtmek gerekir. Tüm basın organlarında 'kaçırılan bir genç kız' ile ilgili bir adi suç vakası olarak anlatılan veya çizilen bu resime binaen 'Kız Vakası' olarak da anılan 'Selanik Vakası', ardında pek çok şüpheli eylem bırakmış olup, tarih araştırmalarında da pek detay verilmemiştir.

Olayın sağlıklı bir şekilde ele alınmasının önündeki en büyük engellerden biri de Avrupa devletlerinin olaya müdahale biçimleri ve Babıali üzerinde baskıyı arttırmalarıdır. Bu baskı ve müdahaleden bunalan, 'hızlı ve kesin' çözüm dışında hiç bir şeyi düşünmeden hareket eden Osmanlı yöneticileri de hadiselerin büyümesine ve karışıklıkların artmasına yol açmışlardır.

Meselenin doğru bir şekilde algılanabilmesi ve analiz edilebilmesi ancak olaydan önceki tarihlere, henüz bir kaçırma eyleminin olmadığı dönemi de ele almayı gerektirmiştir. Olaylar zincirinin kimi kısımlarında daha önce sorulmamış bazı soruları sorarak, bu tez kapsamında doğru bir analiz yapılmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Selanik, 1876, Kız Vakası, Amerikan Konsolosluğu, Konsoloslar, Stefani, Abbott Ailesi, Hacı Lazaro, Tren Garı.

DIPLOMATIC PRESSURE, SOCIAL PROVOCATIONS AND REACTIONS IN THE SALONIKA INCIDENT OF 1876

ABSTRACT

The events that took place at Salonika Train Station on May 5, 1876, it should be noted that it is the first link in the chain of events that follow. The 'Salonika Incident', which was described in all media as a petty crime case about a 'kidnapped young girl' or was also referred to as the 'Girl Incident' based on this picture, was not remembered except as small notes in history books, leaving behind many suspicious actions.

One of the biggest obstacles to a healthy handling of the incident was the way the European states intervened in the incident and increased the pressure on the Sublime Porte. The Ottoman administrators, who were overwhelmed by this pressure and intervention and acted without thinking about anything other than a 'quick and definitive' solution, caused the events to escalate and the confusion to increase.

In order to perceive and analyze the issue correctly, it was necessary to consider the dates before the incident, when there was no kidnapping yet. An attempt has been made to make an accurate analysis within the scope of this thesis by asking some questions that have not been asked before in some parts of the chain of events.

Keywords: Ottoman Empire, Thessaloniki, Salonika, 1876, Girl Incident, American Consulate, Consuls, Stefani, Abbott Family, Hacı Lazzaro, Train Station.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1

1. XIX.YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI DEVLETİ’NİN ÖNEMLİ İÇ DIŞ OLAYLARI VE BALKAN BUNALIMI

1.1. XIX.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti’nin Önemli İç ve Dış Olayları..7	
1.1.1 Kırım Savaşı (1853-1856) ve Dış borçlanma.....8	
1.1.2. Dağılmaya Karşı Osmanlı Entelijansiyasında Yöntem Arayışları.....11	
1.1.3. Mali Konularda Yapılan Girişimlerin Avrupa’daki Tesirleri ve Dış Müdahale.....13	
1.2. Balkan Bunalımı.....14	
1.2.1. Hersek İsyanı.....17	
1.2.2. Bulgar İsyanı.....19	
1.3. Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devleti’ne Karşı Siyasetinin İç Yüzü ve Doğu Sorunu.....21	

2. RUMELİ BÖLGESİ MÜSLÜMANLAR ALEYHİNDE ÜÇ PERDELİK BİR ALİ CENGİZ OYUNU; SELANİK HADİSESİ

2.1. Selanik Kenti ve Jeopolitik Önemi.....27	
2.1.1. Düvel-i Muazzama’nın Selanik Kenti Üzerindeki Etkileri.....29	
2.1.2. Olayların Başlangıç Noktası Olarak Bogdansa ve Avrethisar.....33	
2.2. Selanik’te Öne Çıkan Aileler ve Statü Merkezleri.....34	
2.2.1. Selanik Hadisesi’nin Merkezinde Bir Aile: Abbot’lar.....34	
2.2.2. Selanik Hadisesi’nin Merkezinde Bir Klüp: Cercle Dösalonique.....36	
2.2.3. Selanik Hadisesi’nin Birincil Aktörü: Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro...38	
2.3. 1876 Selanik Hadisesi ve Olayların Kısa Özeti.....40	
2.4. Selanik Hadisesi’nin Tanımlanması ve Sıralı Olaylar.....40	
2.4.1. Genç Kızın Kimliği.....41	
2.4.2. Genç Kız Evden Ayrılıyor.....43	
2.4.3. Genç Kız Bulunamıyor.....47	
2.4.4. Stefani Yeniden Ortaya Çıkıyor.....47	
2.4.5. Trenin Selanik’e Ulaşması ve İlk Resmi Suçun İşlenmesi.....50	
2.4.6. İstasyondan Kaçış.....53	
2.4.7. Ertesi gün: 6 Mayıs 1876.....56	
2.4.8. Saatli Cami’ye Geçiş.....57	
2.4.9. Lokal Hadise Uluslararası Boyuta Taşınıyor - Konsoloslar Konak’ta.....58	
2.4.10. Konsoloslar Cami’ye Giriyor.....60	
2.4.11. Olayların Kontrolden Çıkma Korkusu.....62	
2.4.12. Korkulan İhtimal Gerçekleşiyor: Konsolosların Öldürülmeleri.....63	
2.4.13. Asayişin Sağlanması.....66	

3. SELANİK HADİSESİNDE OSMANLI HÜKÜMETİNİN TAVRI VE İSTANBUL'DA TEPKİLERİN YEREL VE ULUSLARARASI BOYUTU

3.1. Hadisenin Üçüncü Perdesi: Yerel Olay İstanbul'da Uluslararası Bir Boyuta Evriliyor.....	71
3.2. Diplomatik Baskıların Gölgesinde Babıali Hesap Soruyor.....	73
3.3. Yargı Süreci: Mahkeme ve Cezalandırma.....	78
3.4. İstanbul'da Karışıklıklar: Öğrencilerin İsyanı.....	96
3.5. Selanik Hadisesinin Genel Değerlendirmesi.....	98

SONUÇ	101
--------------------	------------

KAYNAKLAR.....	109
-----------------------	------------

EKLER.....	117
-------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	149
----------------------	------------

KISALTMALAR

bkz. : Bakınız

BOA : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı
Arşivi

çev. : Çeviren

DİA : Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

FO : Foreign Office Archives (Great Britain)

İA : Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi

s. : Sayfa

sy. : Sayı

GİRİŞ

Selanik Hadisesi ya da genel olarak “Kız Vakası” diye bilinen olay, literatürde ‘Üç Sultanlar Yılı’ olarak da anılan 1876 yılının Mayıs ayında gerçekleşmiştir. Türk siyasi tarihinin ilk modern askeri darbesi sayılabilecek olan 30 Mayıs 1876’da gerçekleştirilen taht değişikliği de yine bu yılda ve aynı ayda gerçekleşen en sıra dışı hadisedir. Tarihe malolmuş bu tür ‘büyük olayların ateşleyicisi genellikle küçük kıvılcımlardır’ prensibine binaen, darbeden bir kaç ay öncesinden itibaren siyasi ve toplumsal olayların konu başlıklarını incelemeye başlamıştım. Bir olay diğer tüm olaylardan farklı olarak zihinimi kurcalıyordu. Taht değişikliğine giden yolu açan ve ‘Softalar Ayaklanması’ olarak da anılan 10 Mayıs protestolarının sebebi Selanik’te gerçekleştirilen yakalamalar ve müslüman halkın tahrik edilmesi idi. Bu yakalama ve kovuşturmaların sebebi ise 6 Mayıs günü Selanik’te Alman ve Fransız Konsoloslarının öldürülme hadisesiydi. Bu hadisenin sebebi ise literatüre ‘Kız Vakası’ ya da ‘Selanik Hadisesi’ olarak geçen bir ‘kız kaçırma’ girişimiydi. Bu basit adlandırma aslında başka bir planlı eylemi gizleme maksadını taşıyor olabilir miydi? Yoksa tamamen tesadüfler zincirinin bir eseri miydi? Konuyu daha derinlemesine inceledikçe aslında meselenin özüne ulaşabilmek için salt bir araştırmacı olarak değil, bunun yanında bir dedektif gibi soruşturma yapabilmek gerektiğini gözlemleyebiliriz. Fakat açılması gereken soruşturmaya konu suç dosyası neredeyse yüz elli yıllık olduğu için tüm kaynakların titizlikle taranması, çeşitli ülke arşivlerine yayılmış yüzlerce belgenin peşine düşülmesi gerekmektedir. Hala incelemeye değer, ya da yeni bir soluk getirebilecek kanıtlar, ifadeler bulunabilir mi emin olmak da oldukça güçtü. Ama doğru bir sonuca ulaşabilmek için mevcut tüm anlatıları bir potada toplamaya ve çapraz okumalarla bir dedektif titizliğiyle, sorgulayıcı aklın yardımıyla, tarafsız bir gözlem yapmaya gayret edilmiştir.

Daha önce konuya mevzu olay hakkında yapılan incelemelerde olayın kendisi ve dış dünyadaki tesiri incelenirken, bizim çalışmamızda bu olayın çıkış nedenleri ile siyasi, toplumsal tahrikler incelenerek olayın tetikleyici bir unsur olarak kullanılıp nasıl siyasi bir karışıklığın katalizörü olduğu, peşinden gelen darbe sürecine kadar nasıl ilerlendiği sorgulanmaya çalışılmıştır.

Sonuç itibarıyla, Selanik Hadisesi’nde Müslüman halk ve görevli memurlar yargılanıp Avrupa ülkelerini tatmin edecek cezalara çarptırılmasına rağmen, olayın çıkış sebeplerinin müsebbibi olanlarla ilgili hiç bir yargılama yapılmamıştır. Konsolos Lazaro ya da diğer failler hakkında herhangi bir sorgulama dahi bulunmamaktadır. Pek çok gazetede asıl vakaya sebebiyet veren kişi olarak işaret edilen Vodinalı Hacı Lazaro, olaydan sonra da Amerika Konsolosluğunda görevine devam etmiştir. Hacı Lazaro’nun 1906 yılına kadar konsolos olarak hizmet vermeye devam ettiği, başkanlığını da yaptığı ‘Philosoptic Brotherhood of the Men of Thessaloniki’ derneğinin tarihçesini anlatan tanıtım dergisinde¹ ve internetteki bağımsız kaynaklarda belirtilmiştir. Bu da gösteriyor ki, Konsolos Hacı Lazaro

¹ Theodoros I. Dardavesis, Philosoptic Brotherhood of the Men of Thessaloniki, The Bord of Directors and Acting Charimen, Second Edition, Selanik 2010, s.137

herhangi bir kovuşturmaya uğramadığı gibi, mevkiini koruyarak adeta taltif edilmiştir. Bu durumu tezimizde Amerikan merkezi hükümetinin Konsolos Lazaro ile yaptığı telgrafların neşrinde detaylı incelenmiştir. Bu konu şu açıdan oldukça hassastır ki, bugüne kadar yapılan hiç bir çalışmada asıl faillerin olay sonrası akıbetleri üzerinde durulmamıştır. Çalışmamız konuyu bir suç dosyası olarak el almaya ve meselenin tüm delillerini tarafsız bir şekilde ortaya koymaya gayret göstermektedir.

Konuyu incelerken daha önce bu konu üzerine yapılan tüm tez ve makalelerin incelenmesinin yanında dönemin yerli ve yabancı basın, mahalli ve uluslararası yayım organlarında çıkan haberler, görgü şahitlerinin ifadeleri, yabancı misyon şeflerinin olay konulu yazışmaları, Osmanlı resmi makamlarının yazışmaları kaynak olarak kullanılmıştır.

İngiltere Dış İlişkiler Bürosu Arşivi'nde(Foreign Office Archive) bulunan Osmanlı soruşturma tutanakları ve İngiltere'nin Selanik Konsolosu Blunt'ın olayı tüm ayrıntılarıyla İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi Elliot'la ve Büyükelçi Elliot'ın da Londra'da Dışişleri Bakanı Derby Kontu'yla yaptığı tüm yazışmalarda bu arşivden taranarak, incelenip çevirileri yapılmış ve tezdeki en önemli kaynaklarımızın başında gelmiştir. Özellikle sanıkların ve tanıkların Osmanlı soruşturma komiserleri tarafından yapılan sorgu kayıtları, ilk defa olarak tarafımızdan Türkçe'ye çevrilmiş ve diğer hiç bir çalışmada bulunmayan şahitlikler, doğru bir analiz yapabilmek için öne çıkartılmıştır. Ayrıca daha önce araştırmacılar tarafından incelenmeyen bu soruşturmanın el yazısıyla tutulan notlarının bulunduğu diğer arşiv dosyalarına ulaşılmış ve bu sayede, bütün çalışmalarda İngiliz Konsolos Blunt'ın 'el çizimi olay yeri krokisi' olarak tanıtılan belgenin, aslında ona ait bir çalışma olmadığı, orjinal dosyanın matbu ve Osmanlıca bir kroki olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Bu orjinal belge renkli olarak ekler kısmında verilmiştir.

Yine benzeri şekilde, olayların merkezinde bulunan Alman Hükümetinin İstanbul-Berlin-Selanik üçgeninde yaptığı resmi, açık ve gizli yazışmalara ulaşılmış ve ana kaynaklarımız arasına girmiştir. Burada iki ayrı Alman arşivinden biri olan Bundesarchiv'la yaptığım görüşmeler sonucu, henüz dijitalize edilmeyen Selanik Hadisesi dosyaları, özel izinle dijitalize edilip tarafımdan alınmıştır. İkinci arşiv olan Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi(PA-AA) ile kurduğum iletişimle de, değişen arşiv sistemlerinden haberdar olunup, belgelerin yeni adresleriyle dipnotlara yerleştirilmesi sağlanmış ve diğer araştırmacılar için bulunacak doğru dosya adresleri tespit edilmiş, dipnotlara yeni şekliyle yerleştirilmiştir.

Osmanlı Arşivlerinde konumuzla ilgili bulunan tüm belgeler araştırılmış, tek tek incelenmiş ve gerekli yerlerde atıflarda bulunulmuştur. Bunun yanında olay anının Osmanlı basınındaki yansımalarının teze intikali için Osmanlıca Sabah Gazetesi ve Bulgarca İzdochema Verme gazeteleri, Rus Ajans Bülteni ve Avrupa basınından pek çok gazeteden de örnekler kaynakçamızı zenginleştirmiştir.

İtalyan Konsolos Foscarini ve Avusturya-Macaristan Konsolosu Chiari'nin Selanik Hadisesi üzerine, kendi ülkeleri için yazdıkları raporlarda kaynaklarımız arasında bulunmaktadır.

Bunun yanında Yunanlı tarihçi Vakalopoulos'un konu hakkındaki incelemelerinden de faydalanılmıştır. Bu incelemelerin şu açıdan önemi vardır ki; Vakalopoulos, kızı kaçırılanların Rum tebası olduğunu kabulle kendi halkını savunurken, kendisine dahi garip gelen ayrıntıları tartışmaktadır ve bunlarda tezimizde ilgili yerlerde referans olarak kullanılmıştır.

Konsolos Lazaro'nun kendini savunduğu tüm raporların tamamı Amerikan Dış İlişkiler Arşivi'nden bulunup tezimizin kaynakçasında yerini almıştır. Bu arşivin tamamının edinilmesi, Amerikan Hükümetinin kendi konsolosu Lazaro'ya hiç bir şekilde soru yöneltmediği ve olayların hesabını sormadığının ortaya çıkması adına oldukça önemlidir.

Yine diğer çalışmalardan farklı olarak olayın akabinde gelişen yurtdışındaki tepkilere ve gündem oluşturma çabalarına bir örnek olarak, Karl Marx'ın Frederich Engels'e kendi el yazısı ile yazdığı bir mektup örnek olarak kullanılmıştır. Bu mektupta Marx kısa bir süre sonra Türk İmparatorluğunda taht değişikliği olabileceğini duyduğunu yazıyor ve çok önemli kişisel ilişkileri olan bir muhabirden ismini vermeden bahsediyor. Tam da bu sırada Paris merkezli Jön Türk gazetesinde bir yönetici ve muharrir olan Simon Deutsch, yeni kurulacak olan hükümet yapısı içinde çok önemli konumlardaki insanlarla yakın temas içindedir. Deutsch aynı zamanda Marx'ın ardından Enternasyonel'in başına geçen ikinci isimdir. Ayrıca takip eden günlerde gerçekleşecek olan askeri darbenin ardından yeni Sultan V. Murat'ın beş önemli adamından biri olduğuna dair batı basınında hakkında yazılar çıkmış birisidir. Bu ilişkiler ağı da tezde incelenmiştir.

Bütün bunların yanında Selanik Şeriye Sicilleri, dönemin yerli yabancı gazeteleri, hatıratları (Konsolos Blunt'ın eşinin hatıraları dahildir), şehir ve olay hakkında yazan yazarların kitapları da kullanılan kaynaklardandır.

Ülkemizde, çok olmasa da, Selanik Hadisesi üzerine çalışan, kalem oynatan bazı araştırmacılar ve akademisyenler olmuştur. Bu çalışmaların hepsini tezimize başlamadan önce inceledik. Bunların içinde çalışması akademik sahaya dökülmüş ya da kitap olarak basılmış olanlardan bir kaçından bahsetmek istiyorum.

Tezini İngilizce olarak yazan Berke Torunoğlu, bugüne kadar bu konu hakkında yazılmış en derli toplu ve en eski çalışmanın² sahibidir. Muzaffer

² Berke Torunoğlu, Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into An International Crisis, Boğaziçi Üniversitesi, Temmuz 2009

Tepekaya'nın Alman arşivlerini öne çıkaran çalışması³ da oldukça doyurucu bilgiler içermektedir. Ahmet Oğuz'un çalışması⁴ sadece kısmi olarak Osmanlı arşivleri baz alınarak hazırlandığı için pek çok kanıt inceleme dışı kalmıştır. Bu çalışmaların tamamında pek çok kaynağa yer verilmesine rağmen, soruşturma tutanaklarına ya çok az yer verilmiş ya da hiç yer verilmemiştir. Bunun sonucu olarak olayın gelişim evrelerine ilişkin doğru ve bağımsız bir yargıda bulunabilmek güçleşmektedir. Öncelikle, soruşturma tutanaklarında ortaya çıkan, genç kızın kaybolma ve yeniden ortaya çıkma, anneyle aynı trende buluşma gibi henüz görünür suçun işlenmediği alanlarla ilgili özel bir analiz yapılmadığı görülmektedir. Bu kısımlar, tüm suçların sebepsel öncülünün ortaya çıkabileceği yerler olduğu için ayrıca analiz edilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu yapılmadığı için olası sonuçların göz ardı edildiği de gözlenmektedir.

Abbott'lar ve Lazaro'lar gibi karakterlerin olaylarla ilgisinin olmadığına, onların kendi anlatılarıyla, bir beyanla ikna olan ya da bu beyanların üstüne gitmeyen pek çok yazarın, gerçekten olayların nasıl olmuş olabileceğine ilişkin bir arayışa girmedikleri görülmektedir. Daha da önemlisi olayların gelişimi için 'tesadüf' dışında bir yaklaşım aramak için özel bir gayret sarfedilmemiştir.

Tezimizde, özellikle soruşturma kayıtlarının hemen her biri üzerinde durularak, olayın birden fazla akıl tarafından yönlendirilmiş olabileceğine dönük tespitler için yeterince 'makul şüphe' bulunduğunu ortaya koymaya gayret ettik. Bunu yaparken, hem Osmanlı Arşivleri'ndeki ilgili belgeleri, hem İngiliz Foreign Office yazışmalarını, hem de Alman Devlet Arşivi, Bundesarchiv ve Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi(PA-AA) belgelerini temel alarak araştırmalarımız genişletilmiştir.

Çalışmamızda soruşturma tutanaklarının en önemli bölümleri çapraz incelemeye alınarak Türkçe'ye çevrilmiş ve en can alıcı kısımlarına, geniş ve fikir verecek ölçüde tezimizde yer verilmiştir. Bu özelliğiyle, diğer çalışmalarda bulunmayan bir çapraz düşünme şansı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bundaki asıl amacımız, Osmanlı siyasi tarihinin az bilinen bir noktasında, yaşanan olayların arkasındaki dinamikleri açığa çıkartmaya çalışmaktır.

Son olarak, Selanik şehri ve Avrethisar'da tarafımızdan saha çalışmaları yapılmıştır. Suç mahallinin bugünkü halleri ve genç kızın yaptığı seyahatin izini kendimizde sürerek, gerçekte neyin nasıl olduğuna dair saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu saha çalışmasının, eldeki tüm belgelerin çapraz sorgusunu yaparken büyük fayda sağladığını belirtmek isterim. Bunun yanında şehir ve dönemle ilgili oldukça zengin bir görsel arşivimizin bulunması da bu tez kapsamındaki izahat ve tespitleri desteklemektedir.

³ Muzaffer Tepekaya, Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı, Belleten, Cilt 77, Sayı 280, Aralık 2013

⁴ Ahmet Oğuz, 1876 Selanik Vak'ası Osmanlı'nın Balkan Siyaseti, Ankara 2013

1. XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN ÖNEMLİ İÇ VE DIŞ OLAYLARI VE BALKAN BUNALIMI

1.1. XIX.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nin Önemli İç ve Dış Olayları

Osmanlı İmparatorluğu, yüzyıllardır Balkanlara hükmetmiş ve bölgedeki toprakları arasında günümüzde Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Makedonya, Karadağ, Romanya, Sırbistan ve Slovenya yer almıştır. Özellikle 19.yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğunun birinci önceliği, Balkan topraklarında uyguladığı politikalar, bu topraklardaki kontrolünü sürdürmeye ve otoritesine yönelik tehditleri bastırmaya odaklanmak olmuştur.

Bu bağlamda, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı karşıya kaldığı önemli zorluklardan biri, tebaası halklar arasında yükselen milliyetçilik olmuştur. Özellikle Yunanlılar, Sırlar ve Bulgarlar arasında ulusal kimlik duygusu ve bağımsızlık arzusu gelişmeye başlamıştır. Bu durum, imparatorluğun bastırmakta zorlandığı bir dizi ayaklanmaya ve savaşa da yol açmıştır.

Bu ayaklanma ve savaşların öncesinde İmparatorluk 19. yüzyıl, içinde ve dışında gelişen, bir dizi büyük kargaşa ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. 1789 Fransız İhtilali ve sonrasında 1830 ve 1848 ihtilalleri kendisi gibi tüm imparatorlukları etkilemişti. Olaylar önce Sırbistan ve Mora isyanları ile başlar ve giderek bütün Balkanlara yayılır. Özellikle Rusya olmak üzere pek çok Avrupa ülkesi, balkan milletlerini İmparatorluğa karşı isyan ettirmeye çalışmıştır. Bu da iç etkenlerin yanında dış etkenlerin de olayların gidişatındaki önemini ortaya koymaktadır.

Hem iç hem de dış unsurların Osmanlı'nın geleceği üzerinde oynadığı rolün etkisinin doğru değerlendirilebilmesi hayati bir önem taşımaktadır. Meselenin önemini tezimiz boyunca derinlemesine incelemeye gayret ettik. Çünkü tezimize konu olan olay da, tıpkı 19.yy boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılaştığı diğer pek çok olay gibi hem iç hem de dış etkenlerin yoğun baskısının analiz edilebilmesiyle daha iyi anlaşılabilir.

Osmanlı, bu ihtilallerin fikri dalgası ile yüzleşirken, on yıl içinde Fransız ordularının Mısır'ı işgali ile ihtilalin fiziksel dalgasıyla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. Avrupa'da gelişen ekonomik ve siyasi konular gibi Fransız İhtilali, Osmanlı İmparatorluğunun öncelikli ilgi alanına girmemiş, isyanlar çıkana kadar gereken ilgi gösterilmemiştir.

Osmanlı hükümeti, daha çok askeri yeniliklere ağırlık vermiştir. Kırım gibi Osmanlı'nın kökleriyle bağı olduğu bir hanlığın kaybedilmesinin yarattığı travma, geçmişteki yenilgiler silsilesiyle birleşmiş ve artık radikal çözümler aranmaya başlanmıştır. Fakat bulunan çözümler köklü dönüşümlerin yollarını açacağına

genellikle askeriye üzerine dizayn edilen şekilci değişikliklerden öteye gidilememiştir.

Dağılma sürecini durdurmak için Osmanlı Devleti yöneticileri liberal ve yenilikçi hareketler olan 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanları ile Hristiyanların imparatorluğa bağlanacağını düşünüyorlardı. Ancak tersi oldu ve ayrılığı hızlandırdı. Böylece Tanzimat Fermanı'nın, toplumun hiç bir kesimini mutlu etmeyi başaramadığı ortaya çıkar. Bundaki en önemli etken ise, tüm Osmanlı tebaasını hukuk önünde eşitleme girişimine sahip olmasıydı.

Fakat beklenenin aksine bu uygulama devletin merkezî kuvvetini arttırırken merkezden uzakta bulunan bölgelerde devletin gücünü azaltmıştır. Çünkü bu bölgelerde Osmanlı adına yöneticilik yapan yerel beylere nazaran atanan memur ve askerler sadece orada bulundukları süre içinde sorunsuz bir süreç geçirmek için çalışmakta ve bunu sağlamak için etkisiz bir siyaset gütmekteydiler. Yerel beylerin şahsî çıkarlarının önüne geçilmişse de ciddi bir otorite boşluğu oluşmuş ve ayrılıkçı hareketler için daha rahat ve yasal bir hareket alanı açılmıştır. Yasal zeminin açılması ve Düvel-i Muazzama'nın teşvik ve kollaması ile Balkanlar'daki hareketlilik hızla örgütlü direniş hareketlerine evrilmiştir.⁵

Dünyanın hızla değiştiği bir dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nda kendi bahtı için değişim rüzgârlarına açık bir döneme girmiştir. Fakat tüm etkilere açık hâlde bulunan devlet, toparlanmak ve kendi ayakları üzerinde durmak için çabaladıkça biraz daha derine batmıştır. Gelişen olayların Osmanlı İmparatorluğu'nu, o yüzyılın dünya savaşına sokacağını kimse öngöremezdi.

1.1.1. Kırım Savaşı (1853-1856) ve Dış Borçlanma

Rusya ile Osmanlı Devleti Kırım Savaşı öncesindeki yüz yıl boyunca dört kez savaşmışlar ve tüm savaşları Rusya kazanmıştır. Son savaşta Rus ordusu Edirne'ye kadar gelebilmiştir. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük sıkıntısı Rusların büyüme hedeflerinin önündeki tek engel olmalarıydı.

Çar 1844'te Londra'yı ziyareti esnasında İngiliz nazırlarıyla "Osmanlı İmparatorluğunun ölmekte olan bir hasta adam olduğunu, ve bu devlet yıkıldığı zaman İngiltere ile Rusya'nın boş bulunmamaları, önceden anlaşmaların lüzumlu olduğu yönünde konuşmalar yapmıştı. İngilizler Çar'ın tekliflerine ne evet ne de hayır dediler. Çar bu defa III. Napoleon'un yükselmesi üzerine, Fransa ile İngiltere arasında başgösteren rekabetten faydalanmaya karar verdi ve Türkiye'yi paylaşmak için İngiltere ile uzlaşmak siyasetini takibe başladı.⁶

⁵ Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Açlık, Fukaralık ve Yoksulluk Tarihi, İstanbul 2015, s.74-75

⁶ Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara 1987, s.326-327

Osmanlı diplomasisi bu tür oyunlara fırsat vermek istemese de Rusya'nın kriz çıkarma arayışı sürmekteydi. Askeri olarak hiç bir şekilde böyle bir savaşı atlatacak durumda olmayan Osmanlı İmparatorluğu'nun mali tablosu da savaş atmosferine hazır değildi. Fakat olaylar onun dışında gelişmeye devam etmekteydi.

1853 yılı 9 Ocak günü, bir resmî kabul esnasında, Petersburg'daki İngiliz elçisi Hamilton Seymour'la bir konuşma yapan Çar; 'Türkiye'nin hasta bir adam olduğunu, pek yakında öleceğini, fakat bundan önce İngiltere ile Rusya'nın miras meselesinde anlaşmaları gerektiğini' söyler.⁷ İşte böyle bir atmosferde, Beyt-ül-Lahim'deki "Makamat-ı Mukaddese'de -Kudüs Kıyamet Kilisesi'nde- yaşanan bir gerginliği⁸ Osmanlı'ya karşı verilecek bir ultimatoma çeviren Rusya, kendi pozisyonunu alarak savaş ihtimalini içeren bir ultimatoma verdi. Oldukça sert önermeler içeren ultimatoma geri çevrilmesi üzerine, görevli Rus elçisi Alexander Mençikof 19 Mayıs 1853'te İstanbul'dan ayrıldı.⁹ Ruslar hiç vakit kaybetmeden Eflak ve Boğdan'a girdiler. Osmanlı İmparatorluğu 15 gün süre vererek, Rusların derhal Eflak ve Boğdan'dan çıkmalarını istedi. Ruslar hareket etmeyince, tarihe Kırım Harbi olarak geçecek olan Türk-Rus savaşı başlamış oldu.

Savaşın başlarında, özellikle Balkan hattında başarılar elde eden Osmanlı İmparatorluğu, donanmasının yok edilmesine bir kez daha şahit olacaktır. Savaşın başlamasından 55 gün sonra Rus donanması, 30 Kasım 1853 günü, Sinop Limanında bulunan Osmanlı Donanmasını tamamen yok etti. Dört binin üzerinde şehit veren Osmanlı'nın yanında Rusya'nın kaybının 37 denizciden ibaret olması oldukça manidardır.

Sinop'ta batan gemilerden denize dökülen askerlerin dahi öldürülmesi, Avrupa kamuoyunda Rus barbarlığı ve vahşeti olarak yansımıştır. Dönemin uluslararası siyaseti kendisine lazım olan işaret fişğini ele geçirmiştir. Bu olaylar, Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı yanında savaşa girmeye karar vermelerine yol açmıştır. Donanmasını kaybeden Osmanlı Devleti, İstanbul'u koruyacak pozisyonunu da kaybetmiştir.

Bu olayın ardından destek kuvvetler olarak, yarım milyondan fazla Avrupalı asker ve yüzlerce savaş gemisi¹⁰ Osmanlı toprağına gelmiştir. İlk çıkarma Gelibolu'ya yapılarak İngiliz ve Fransız askerleri Varna'ya taşınmıştır. Ardından Kırım'a bir çıkartma daha yapılmış fakat savaş beklenenden daha kanlı ve uzun sürmüştür. Ağır kayıplar verildikten sonra Ruslar barış istemiştir.

Bu savaş sonucunda ortaya çıkan mali tabloyu kaldıramayan Osmanlı İmparatorluğu, bağımsız bir devlet olma özelliğini zorlayacak bir borç sarmalının içine sürüklenecektir.

⁷ Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara 1987, s.327

⁸ Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara 1987, s.328

⁹ Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara 1987, s.328

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara 1987, s.329

Kırım Savaşı'nın Osmanlı Devleti'ne maliyeti 11.200.000 İngiliz lirasıdır. Savaş süresince (1853-1855) devletin bütçe açığı ise 5.800.000 İngiliz lirasını bulmuştur.¹¹ Osmanlı Devleti'nin yaptığı ilk dış borç antlaşması 1854 yılında alınan borçtur. Sultan Abdülmecit'in, 4 Ağustos 1854 tarihli fermanı ile 3 milyon sterlinlik dış borçlanma yapılmıştır. Borç antlaşması Osmanlı Devleti ile Büyük Britanya arasında değil, Osmanlı Devleti ile Londra bankerlerinden Dent, Palmer and Company ve bunun Paris Şubesi, Goldsmith and Company arasında yapılmıştır. Bu borçlanmanın faiz ve ana para taksitleri için Mısır Hıdivliğinin gelirleri teminat olarak gösterilmiştir.¹²

Alınan bu borç Kırım Savaşı'nın giderlerini karşılamaya yetmediğinden yeni bir borçlanmaya gitmek de kaçınılmaz olmuştur. Bu sonuca istinaden, Osmanlı Devleti ile İngiltere ve Fransa arasında, 27 Haziran 1855 yılında bir borç antlaşması imzalanarak İmparatorluk ikinci kez dış borç yüküyle karşılaşmıştır. Borç karşılığında, İlk borçlanma için de Mısır gelirleri teminat gösterildiği için, 1854 borçlanmasından kalan Mısır gelirleri ile Suriye ve İzmir gümrüklerinin gelirleri yeni borçlanma için teminat gösterilmiştir.¹³

Neden dış borç alındığını anlamak için Kırım Savaşı'na bakmak yetmez. Savaş dış borcun zamanını belirleyen bir etkidir. Ama borcun asıl sebebi daha da gerilerden gelen ekonomik bozulmadır. Savaşın hemen öncesindeki bütçe açıklarına bir bakmak bile yeterli öngörüye sahip olmamıza yetecektir. 1841'de 4 milyon kuruştan fazla olan bütçe açığı, 1847'de 15 milyona, 1848'de 38 milyona, 1849'da 88 milyona fırlamıştı. Bu durumda ihtiyaçları iç borçla kapatma yoluna gidilmiştir. Dış borç alınmaya başlandığında, 1854 yılında, Osmanlı iç borcunun toplamı 15 milyon sterlini bulmuştur.

Osmanlı Devleti, borçlarını ödeyemez olup moratoryum ilan ettiği 1875 yılına gelindiğinde, yani ilk dış borcun alındığı tarihten sonra geçen 21 yıl içinde toplam 15 kez dış borçlanma yapmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti oldukça elverişsiz koşullarda ve diğer devletlerin kullandığından çok daha dezavantajlı şartlarda, yüksek faizli ve büyük miktarlarda borçlanmıştır. Alınan bu paralarla ekonomiyi canlandıracak, mali gelirleri artıracak yatırımlara neredeyse hiç kaynak ayrılmamıştır.¹⁴ Bu borçlanmaların tamamı 245 milyon 709 bin 873 Osmanlı Lirasına tekabül ederken, devletin eline geçen paranın miktarı 134 milyon 221 bin 281 Osmanlı Lirasında kalmıştır. Ödenen komisyonlar ve masraflardan dolayı alınan borcun yarıya yakını devlete hiç ulaşamamaktadır. Bunun mali bakış açısından

¹¹ Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye II- Tanzimattan I. Dünya Savaşı'na*, İstanbul 2001, s.94

¹² Biltekin Özdemir, *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, Ankara 2010, s.48

¹³ Refii Şükrü Suvla, "Tanzimat Devri'nde İstikrazlar", *Tanzimat Cilt 1*, İstanbul 1999, s.269

¹⁴ Şevket Pamuk, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, İstanbul 2008, s.22-23

okunması da şöyle ifade edilebilir; Osmanlı İmparatorluğu, eline geçmesini istediği, ortalama her 1 lira için 2 liralık borç yaratmak zorunda kalmıştır. Borçların faiz oranları ise dünya ortalamalarının en üst seviyesindedir. Osmanlı Devleti %9-%12 arasında faiz oranlarında borçlanmıştır.¹⁵

Osmanlı Devleti'nin 1854-1914 yıllarında aldığı dış borçları toplamının %33,91'inin emisyon farkı ve komisyon olarak ödendiği, %44,77'si ile eski borçların ödendiği, %5'i ile bütçe açıklarının kapatıldığı, askeri harcamalara %5,58'inin ayrıldığı, %4,53'ü ile yatırımların finanse edildiği, %5,81'inin hazineye giren net tutar olduğu, diğer harcamalara ise %0,40'ının ayrıldığı görülmektedir.¹⁶ Açıkça, Osmanlı Devleti'nin aldığı borçların neredeyse yarısı zaten eski borçların kapatılması için kullanılıyordu. Ayrıca borçlanmak için ödediği komisyon ve emisyonundan dolayı da aldığı borcun üçte birini bırakmak zorundaydı. Sonuç olarak borçlandığı her 100 liranın ancak 21,32 lirasından doğrudan yararlanmıştır. Ödenen faizlerin tutarı her 11 yılda yeni bir ana para kadar tutmaktadır. Yapılan her 100 liralık borçlanmadan borç veren ülkelerin, komisyon ve emisyon giderleriyle beraber, 11 yılda bir, 233,91 lira kazanç sağladığı görülür.¹⁷

1.1.2. Dağılmaya Karşı Osmanlı Entelijansiyyasında Yöntem Arayışları

Osmanlı Devleti'nde son yüzyıl içinde Fransız İhtilali ile yeni fikirler ortaya çıkmaya başlamıştır. Son dönem aydınlarından olan Namık Kemal özelinde bu durumu anlamlandırabiliriz. Kemal'in meşhur tiyatro oyunu 'Vatan yahut Silistre'¹⁸ çok zor şartlarda hayata geçirilmiştir. Eserin ilk versiyonu 'Vatan' ismini taşıyordu ama yasaklanmıştı. Eserin temel anlatısı, toprağın sahibinin 'halk' olduğu üzerineydi. Elbette sultanın mülkün sahibi, halkında teba/reaya olarak adlandırıldığı bir düzlemde bu tür fikirlerin açıktan konuşulması düşünülemezdi. Vatan adı 'Vatan yahut Silistre' olarak değiştirildi. Eserde düşmana karşı Silistre şehrinde direnen İslam Bey ve Zekiye Hanım arasındaki aşk üzerinden vatan sevgisi ve kimliği insanlara aşılacak istenmektedir. İki kahramanın isim seçimleri de ilginçtir. İslam'ın zekâ ve anlayışla birleşmesi üzerine kurulu bir kurgu eser ortaya çıkmıştır.

Vatan isimli eserin ilk temsili 1 Nisan 1873 tarihinde Gedikpaşa Tiyatrosu'nda yapılmıştır. Büyük ilgi gören oyun 3 Nisan gecesi yapılan ikinci temsilden hemen sonra yasaklandı. 5 Nisan günü Namık Kemal ve arkadaşlarının yönetiminde çıkan İbret gazetesi süresiz olarak kapatıldı. 6 Nisan'da Namık Kemal ve arkadaşları eser ve eserin yarattığı etki, nümayiş sayılarak tutuklandı. 9 Nisan 1873'de eserle ilgili 5 kişi, Sultan Abdülaziz'in 'muzır neşriyat ve harekette

¹⁵ Biltekin Özdemir, Osmanlı Devleti Dış Borçları, Ankara 2010, s.48

¹⁶ Biltekin Özdemir, Osmanlı Devleti Dış Borçları, Ankara 2010, s.48

¹⁷ Kurthan Fişek, "Osmanlı Dış Borçları Üzerine Düşünceler", A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 3, Ankara 1967, s.162-163

¹⁸ Namık Kemal, Vatan Yahut Silistre, İstanbul 2020, s.127.

bulunmakla suçlayan fermanı' ile mahkemeye bile çıkmadan sürgün edilerek Magosa'ya gönderildiler. Namık Kemal'le birlikte sürgün edilen diğer çalışma arkadaşları Ebuzziya Tevfik, Ahmed Mithat Efendi, Bereketzâde İsmail Hakkı ve Menapirzâde Nuri Bey'di.

Ne yazık ki o günler Silistre'nin vatan toprağı olarak görüldüğü son yıllardır. Eserden sadece 4 yıl sonra Silistre'den Türk bayrağı indirilmiş ve bir daha dönmek üzere vatandan koparılmıştır. Ondan sadece bir yıl sonra da Magosa bir padişah fermanıyla İngiltere'ye terk edilmiştir. Hem esere ilham olan şehir hem de bu eser yüzünden sürgüne gönderildiği yer, vatan toprağı olmaktan çıkmıştır. Osmanlı devlet sisteminde halk ile devletin ve aydınların düştüğü durumun ne kadar vahim olduğunu göstermek adına oldukça sert bir örnektir bu. Dünyanın her yerinde olabilecek yöneten-yönetilen arasındaki, bir tarafın olabildiğince etkin diğer tarafın olabildiğince edilgen kalmasının istendiği bilindik tavrın bu coğrafyada da olduğunu ve gücün kendi doğası gereği nerede olursa olsun kullanıcılarını bu yolla kontrol altında tutmaya çalıştığını görmemiz gerekir. Fikir insanlarını susturmak, yıldırma, korkutmak bu coğrafyada kader olmamalıdır.

Osmanlı incelemelerine vakıf olanların itiraf edeceği bir noktaya dikkat çekmek isterim. Türkçede yeniden anlam kazanan Arapça kelimeler konusu oldukça ufuk açıcudur. Bu kelimelerden birisi ve belki de en önemlisi 'Vatan' kelimesidir. Arapçadaki aslî anlamı 'kişinin doğum yeri' olan ve hem Arap hem de Türk coğrafyasında 19.yüzyılın ilk yarısına kadar da aynı anlamda kullanılmaya devam eden vatan kelimesi, İstanbul özelinde Türk hinterlandında yeni ve siyasi bir anlam kazanmış ve Arapçaya da bu yeni anlamla geri dönmüştür.

'Uğruna ölünecek tek toprak' olarak siyasi bir kodla yeni kazandığı anlamla 'vatan' kelimesi bugün dahi hem Türk hem de Arap topraklarında bu anlamıyla kullanılmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi oldukça zorlu koşullarda kazanılan bu anlam için de kan, emek ve gözyaşı dökülmüştür. 13 tanesi 1860 sonrası ve 47'si II.Meşrutiyet döneminde olmak üzere 60 tiyatro oyunu, pek çok kitap, sayısız makale ve manzum eser 'vatan' kavramının yeni anlamı üzerine kaleme alınmıştır.¹⁹

Tabii ki Osmanlı hinterlandında bulunan münevverler, bulundukları toprak parçasını iç ve dış egemen güçlere karşı savunma doktrinini geliştirirken Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi ve daha da fazla olarak Fransız İhtilali'nden yayılan fikirlerden çok yoğun bir şekilde etkilenmiştir. İhtilalde yükselen 'patrie' kelimesinin İslami 'vatan' kelimesinin yeni anlamını etkilediğinden bahseden Bernard Lewis bu konuda haklıdır.²⁰

Osmanlı'nın yenilgileri arttıkça devlet erki içinde oluşan 'var olan durumu tespit' çalışmaları, bir türlü gerçekçi bir zemine oturamamaktadır. "Devletin dağılma

¹⁹ Didem Ardalı Büyükerem, "Türk Tiyatro Edebiyatında Vatan Kavramı", İstanbul 2007, s.4

²⁰ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 2017, s.332

tehlikesinden bahsedilen her yerde ‘Hüda negerde’ (Allah esirgesin) ifadesi, nerdeyse Tanrının inayetini harekete geçirmek için gereken sözcüklermişçesine dile getiriliyordu...”²¹ Bu gerçekçi olmayan devlet bakışını rasyonel bir zemine oturtmak için zamanın ruhunu arayan onlarca münevver kalemlerini ‘vatan’ kelimesinin savunusuna hasrettiler. Pek tabii ki sorun münevverlerin çözüm getirebileceklerinden biraz daha karmaşık ve çok yönlüydü.

1.1.3. Mali Konularda Yapılan Girişimlerin Avrupa’daki Tesirleri ve Dış Müdahale

1856 Paris Antlaşmasında bir ilk yaşanmış ve Osmanlı İmparatorluğu Avrupa ülkesi sayılarak, toprak bütünlüğü garanti altına alınmıştı. Bu bir taraftan onur kırıcı olsada ki, kendi başına bunu sağlayacak gücü yoktu, Avrupa güçlerinin birbiri ile olan mücadelelerinden kendi lehine bir sonuç çıkarmayı başaran Osmanlı yeni bir başarı hikayesi yaratabilmek için zaman kazanacaktı.

Fakat beklenen olmayacak, devlet günden güne borcun içine batarak, kendi borçlarını ödeyemez hale gelecekti. Bu sıralarda başlayan ve sürekli olarak devleti oyalayan, yıpratıcı Balkan ayaklanmalarının da ivmesiyle, Osmanlı yeni bir yöneliş içine girdi. Bu yönelişe göre Ruslarla iyi ilişkiler hatta müttefiklik kurulabilirse bu Osmanlı için daha güvenli bir gelecek olabilirdi. Bu görüş uyarınca Ruslarla iyi ilişkilere sahip olan Nedim Paşa Sadrazam(Başbakan) yapıldı. O sırada Rusların İstanbul elçisi, etkili bir diplomat ve asker olan General Ignatiev sürekli olarak Nedim Paşa’ya tavsiyelerde bulunarak dış borç meselesinin İmparatorluğu hareket edemez hale getirdiği, aslında bu borçları ödemek zorunda da olmadığını telkin ediyordu. Padişahın da ikna edilmesiyle birlikte İmparatorluk dönüşü mümkün olmayan bir yola girecekti.

Devlet iflas etmişti. 1875 mali yılı bütçesi 5 milyon lira açık vermişti. Üstelik aynı yıl ana para ve faiz olarak 14 milyon lira dış borç taksitinin de ödenmesi gerekiyordu. Rumeli’de isyanlarla uğraşan ordu için âcilen 2 milyon liraya ihtiyaç vardı.²² Sadrazam Mahmud Nedim Paşa, hem bireysel hem de kurumsal olarak, bütün dünya borsalarını ayağa kaldıran bir mali operasyona girişti. Konuyu Heyet-i Vükela’ya incelettikten sonra alınan kararın Sultan Abdülaziz’e onaylatılmasıyla birlikte, 6 Ekim 1875 tarihli Ramazan kararnamesi yayımlandı. Devlet dış borç taksitinin yarısının nakten ödeneceğini, yarısı için de beş yıl vadeli ve % 5 faizli yeni tahvil verileceğini vadeliyordu. Teminat olarak da bütün gümrük gelirleriyle tuz, tütün, ağnam resmi ve Mısır vergisi gösteriliyordu.²³

Avrupa kamuoyu bir anda Osmanlı aleyhine dönecekti. Kırım Savaşı ile başlayan Türk romantizmi sona ermiş, artık ‘hain Türk’ devrine girilmişti.

²¹ Selim Deringil, İktidarın Sembolleri ve İdeolojisi, İstanbul 2014, s.51

²² Cevdet Küçük, Tefik Ertüzün, ‘Düyun-i-Umumiyye’ DİA, cilt 10, İstanbul 1994, s.58

²³ Cevdet Küçük, Tefik Ertüzün, ‘Düyun-i-Umumiyye’ DİA, cilt 10, İstanbul 1994, s.58

Gazetelerdeki tüm yazılarda Osmanlı Hükümeti ağır bir şekilde eleştiriliyor, gaspla suçlanmıştır. Paralarını kaptıran Avrupalı tüccarlar, kendi devletlerine seslenerek Osmanlı üzerinde baskı yapılışını sağlamıştır. 6 ay sonra Osmanlı İmparatorluğu tüm ödemeleri durdurmuş ve moratoryum ilan etmiştir.

Aslında bu Rus dış politikası için savaşmadan kazanılan bir zaferdir. Kırım Savaşı'nda, Avrupa'nın imdadına yetiştiği Osmanlı'yı yalnız bırakmayı başarmışlardı. Para politikalarıyla paralel olarak başlattıkları Balkan coğrafyasındaki karışıklıklar meyvesini vermiş, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da ayaklanmalar çıkmıştır. Artık yeni ve büyük bir savaş için gereken tek şey kum saatini tersine çevirmektir. Osmanlı imparatorluğu hızla kontrol edemediği güçlerin oyun sahasına dönecektir.

İşte tam da böyle bir ortamda, Osmanlı moratoryumunun üstünden bir ay geçtikten sonra, Mayıs ayının başında beklenmedik bir gelişme yaşanmıştır. İmparatorluğun en büyük ikinci kenti olan Selanik karışmak üzeredir.

1.2. Balkan Bunalımı

19.yüzyılın başlarında Rusya ve Rusya dışındaki Slavlar arasında edebi ve kültürel bir hareket olarak ortaya çıkan Panslavizm; aynı kökenden gelen Slav halkların, siyasal ve kültürel olarak birlik olma fikrini ifade etmekteydi. Yüzyılın ortalarından itibaren tamamen siyasi bir içeriğe bürünen Panslavizm, "bütün dünya Slavlarının Rusya'nın önderliğinde birleşmesi" olarak algılanmaktaydı. Slovak yazar J. Herkel, 1826 yılında ilk defa 'Panslavizm' terimini kullanmıştır. Panslavizmi edebi-ilmi mânâda bütün Slav kavimlerinin kültür sahasında karşılıklı etkileşimi olarak tanımlarken, siyasi alanda ise bütün Slav kavimlerinin büyük bir devlet halinde birleşmeleri olarak ifade etmiştir.²⁴

Aslında Panslavizm Rusya için genişleme stratejisini ifade etmiştir. Asırlardır ana hedefleri olan 'sıcak denizlere inme' hayali, Kırım Savaşı ile birlikte sekteye uğramıştır. Bir önceki savaşta, 1829 yılında Edirne'ye kadar inip, şehri yakmayı başardıkları için, artık İstanbul yeni hedefti ve Rusya için ulaşılabilir bir hedef olacaktır. Fakat savaşın bir anda tüm dünya güçlerinin ilgisine mazhar olmasıyla cephe genişlemiş ve Ruslar beyaz bayrak çekmek zorunda kalmışlardı.

İşte bu noktadan sonra, Rusya daha önce ciddiye almadıkları Panslavistleri ciddiye almaya ve desteklemeye başlayacaklardır. Sıcak denizleri önündeki engeller olan Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, ciddi oranlarda slav milletinden tebaya sahiptiler. Panslavizm teriminin, daha fazla eğitilmiş nüfus barındıran Avusturya-Macaristan entelijansiyasından bir yazar olan J.Herkel'in kaleminden ortaya çıkması da sürpriz değildir. Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan slav milliyetçiliğinin kuramsal bir sahaya dökülmesi, Rusya için öncü kuvvetlerin düşman sahasında konuşlanması gibiydi.

²⁴ Akdes Nimet Kurat, "Panslavizm", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, c.XI, Ankara, 1953, s.242.

*"Rusya, içeride ıslahat, güneyde ve doğuda fetihler yaparken, batıda da özellikle Osmanlı İmparatorluğu'na zarar veren Slavcılık 'Panslavizm' hareketini sistemleştirerek Doğu-Avrupa hakkındaki tarihi ihtiraslarını gerçekleştirmek için zemin hazırlamaya gayret etmiştir."*²⁵

İşte bu tanımlamaların sahaya yani gerçek yaşama yansımaları da kayıtlara açıkça yansıyacaktır. Dönemin önemli tanıklarından biri olan, İngiltere'nin Belgrad Baş Konsolosu Sir William White'ın anılarına yer verilen 'For six years ambassador at Constantinople, His Life and Correspondence' isimli kitabında bu durum şu cümlelerle betimlenmiştir.

*"Sir White'ın Sırbistan'a gelişi sırasında, Doğu Sorunu'nun Balkanlardaki yansımalarını tanımlamada bir kaç görüş öne çıkmaktaydı. Bu bağlamda Hristiyan tebaanın Türk Hükümetine karşı sürekli ayaklanması da iki şekilde açıklanmaya çalışılıyordu. Bir görüşe göre isyanların nedeni kesinlikle Türk zulmüydü. Diğer açıklamaya göre ise ayaklanmalar; Rusya'nın ve özellikle de St.Petersburg ve Moskova'daki Slav toplumlarını desteklemek amacıyla kurulan devrimci komitelerin kışkırtmasıyla yaşanıyordu."*²⁶

White'ın oldukça açık bir şekilde ifade ettiği üzere, Osmanlı Balkanları'nda son yüzyılda yaşananların bu iki farklı açıklaması, iki farklı paktın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Rusya'nın başını çektiği ve kendi taraftarlarını çevresinde kümелendirdiği birinci görüş, yani huzursuluğun sebebinin Türk zulmü olduğu görüşü 19.yüzyılın başından beri taraftarlarını sürekli geliştirerek ilerlemiştir. Zaman içerisinde Rusların Osmanlı Balkanlarına gayri resmi müdahalesi ve Slavların silahlandırılması gibi sıradışı aktiviteler herkes için görünür hale gelecektir.

*"Rusların 1863 yılında kendi piyadelerinin silahlarını yenilediklerinde, eski silahları atmak yerine Sırlara gönderip, onları silahlandırdıkları kesindir. ...Öyle ki, silahlar St.Petersburg'dan trenle gönderildikten hemen sonra konşimentoları Lord Palmerstone'un eline geçmişti. Eski Rus silahlarının bir gün Türklere karşı kullanılmak üzere Sırbistan'a gönderildiği şüphe götürmez..."*²⁷

Bu kadar aleni hale gelen Rus müdahaleleri zaten ateş üstünde olan Osmanlı Balkanları'nı kısa sürede alevlendirekti. Ayrıca 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya üzerinden gelen şeyler sadece silahla sınırlı da kalmayacaktır. İngiltere'nin İstanbul'daki Büyükelçisi Henry Elliot'un Belgrad Başkonsolosu ile yazışmaları bu konuda açık bilgiler içeriyor.

²⁵ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi (1861-1876), c.VII, Ankara 2003, s.55

²⁶ Sutherland Edwards, 'Sir William White, For six years Ambassador at Constantinople, His Life and Correspondence', London 1902, s.94

²⁷ Sutherland Edwards, 'Sir William White, For six years Ambassador at Constantinople, His Life and Correspondence', London 1902, s.94

“Türkler tarafından ihmal edilse de, Balkanlarda olağandışı miktarda Rus rublesi dolaşımında... Rus Büyükelçisi bunda siyasi hiç bir niyetin olmadığını beyan ediyor; ancak örgütlü bir hareketin gerçekleşmek üzere olduğuna dair çok sayıda ipucu üst üste gemiş durumda.”²⁸

Rus silahı ve parası Balkanların her yerinde dolaşmaya başlamıştı. Geriye sadece organizasyon gücü kalıyordu ve Ruslar bu konuda da işi şansa bırakmak istemiyorlardı. Kısa süre önce emekliye ayrıldığı duyurulan efsanevi General Tchernaeff, 1865’te Taşkent’i alarak büyük bir üne kavuşmuştu²⁹, yanında üç yüz gönüllü subayla birlikte 1876’da yani tam da Selanik Hadisesi arzı endam ederken, Sırbistan’a giriş yapacaktı. Bu üç yüz gönüllü subayın kimlerden oluştuğu bilgisi ise işleri daha da ilginç hale getirmektedir.

“Sir William White’ın bahsettiği ve şu anda bile genel olarak bilinmeyen garip bir şey de; Tchernaeff’in üç yüz gönüllü subayından yüzünün Alman olmasıdır...”³⁰

Silah ve paranın ardından gelen organize insan gücü kusursuz bir fırtına için gereken tüm etkenlerin bir araya getirilmesi demekti. Artık gerekli olan tek şey, küçük kıvılcımların çakılmasıydı. Bu kıvılcımlardan büyük ve her yerden görünür ateşler yakmakta uzman olan Rus General Tchernaeff basit bir fikre inanıyordu:

“Tchernaeff’in inancı, bir ayaklanmanın organize edildiğinin farkına varan Türklerin sert müdahalesinin asıl büyük ve genel ayaklanmayı tetikleyeceğiydi...”³¹

Dalgaların görüldüğü ama onları harekete geçiren rüzgarların göz ardı edildiği bir ortamda Tchernaeff’in inancı hiç de boş değildi. Onun gelişini de hızlandıran bir dizi olay gelişinden bir süre önce başlayıp hızla diğer olayları tetikleyecektir. Bu bilgileri dönemin aktif şahitlerinden Mahmut Celaleddin Paşa’nın tanıklığı ile birleştiren daha da ilginç sonuçlarla yüzleşeceğiz.

“Bulgarların hazırlıklarını ve kötü niyetlerini ve bu arada mektep hocası tarzında Sırbistan’dan gelen subaylarca gizlice talime başladıklarını ve Çerkes kıyafetinde bazı bozguncuları köylere sataştırmak suretiyle, onların sahte haydutluklarını vesile edinerek isyan çıkarmağa kalkışacaklarını bildirmiş ve Tuna vilayetinden de bu haberleri doğrular yazılı bilgiler

²⁸ Sutherland Edwards, ‘Sir William White, For six years Ambassador at Constantinople, His Life and Correspondence’, London 1902, s.99

²⁹ Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917’ye Kadar, Ankara 1987, s.354

³⁰ Sutherland Edwards, ‘Sir William White, For six years Ambassador at Constantinople, His Life and Correspondence’, London 1902, s.96

³¹ Sutherland Edwards, ‘Sir William White, For six years Ambassador at Constantinople, His Life and Correspondence’, London 1902, sf.98

gelmişken... Bulgaristan’da ihtilal çıkacağı daha önce kabul edilip söylendiği halde, önleyici tedbirlerden hiç bir şeyin yapılması düşünülmemiştir.”³²

İşin en ilginç yanı ise, tüm bu yaşanan gelişmeler, Osmanlı tarihi boyunca hükümet etmiş en Rusya yanlısı ve Rusya ile en uyumlu müzakere edebilen Türk yönetimi olan Sadrazam Mahmut Nedim Paşa’nın döneminde gerçekleşiyordu. Öyle ki, İngiltere Büyükelçisi Henry Elliot’un Sadrazam Mahmut Nedim Paşa’nın yanında olduğu bir anda odaya alınan Rus Büyükelçisi General İgnatiyev, kendisine yöneltilen ‘bazı Rus ajanların Balkanlarda geziniyor’ olduğu haberi üzerine şöyle cevap verebilecek noktaya gelmiştir:

“Nerede bir Hristiyan varsa, sorunlarını bizim dikkatimize sunmaya hazırdır. Bu da onları bizim casusumuz yapıyorsa, Evet!”³³

Ve benzeri sözleri İstanbul Konferansı’nda da tekrar edecektir.

“Ülkesi ve inancı için savaşan herkes benim dostum ve ajanımdır. Bende bunlardan binlerce var...”³⁴

İgnatiyev’in dile getirdiği ajanlar ayaklanma için çalışan örgütlü azınlıklardan başkası değildir. Bu açıklamalara rağmen Osmanlı Hükümetinin etkili bir önlem alamadığı kısa sürede ortaya çıkacaktır.

1.2.1. Hersek İsyanı

Hersek’e bağlı Nevesin kazasında yaşayan 160 kişinin ‘Ağnam Vergisi/ Koyun Vergisi’ vermeyip Karadağ’a sığınması ile başlayan isyan Osmanlı’nın meseleyi basite alması sebebiyle hızla büyüyecektir. Öncelikle bu 160 kişinin Hersek’e dönmelerine izin verilecek af, isyancılarda ve onları izleyen halkta büyük bir zaafiyet örneği olarak algılanacaktır. 13 Nisan’da başlayan bu küçük isyan kısa süre içinde Sırp, Karadağ ve Bulgar illerine de yayılarak Balkanları saracaktır.

İsyanın kısa sürede kontrolden çıkması üzerine diğer ülkelere de sıçrama ihtimali doğmuş, özellikle Avusturya-Macaristan bu duruma müdahil olmak istemiştir. Bu bağlamda Rusya’nın da ilgisine mazhar olan konu ‘Üç İmparatorlar Ligi’ olarak adlandırılan, Almanya, Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarını kapsayan ittifakın gündemine geldi. Avusturya-Macaristan Dış İşleri Bakanı olan Kont Andrassy’nin adını taşıyan bir nota Osmanlı-İmparatorluğu’na iletilir. Andrassy Notası’na göre; Hristiyan Osmanlı tebası için tam bir din ve mezhep serbestliği verilmesi, vergi tahsilinde iltizam usulünün hemen kaldırılması, alınan vergilerin bu vergilerin toplandığı mahallerde harcanması,

³² Mahmud Celladdin Paşa, Mirat-ı Hakikat, İstanbul 1983, s.79,82

³³ R.W.Seton-Watson, Disraeli, Gladstone and the Eastern Question, London 1935, s.20

³⁴ R.W.Seton-Watson, Disraeli, Gladstone and the Eastern Question, London 1935, s.20

çiftçilerin toprak sahibi olabilmesi için gereken düzenlemelerin yapılması, reformların denetlenmesi için eşit sayıda Müslüman ve Hristiyan temsilciden oluşacak bir komisyon kurulması isteniyordu.

“Yılın sonuna doğru Kont Andrassy, Bismarck’ın tam desteğiyle Babiali’ye karşı kollektif bir eylem için baskı yapma arzusuyla inisiyatifi ele aldı. Amacı Bosna sorununu izole etmek, iki vilayeti yatıştırmak ve Rusya’nın Slavlar üzerinde bir tür ahlaki himaye edinme tehlikesinin önüne geçmektir. Andrassy’ye göre Bosna, her şeyin yeniden yaratılması gereken verimsiz ve harap bir ülkeydi...”³⁵

30 Aralık 1875’de ortaya konan ve Andrassy Notası olarak adlandırılan ultimatom nitelikli bu belgede, bahsi geçen istekler özetle şu zemine dayandırılıyordu; ‘Balkanlardaki Hristiyan halkların büyüyen isyan ateşini vaatlerle dindirmek mümkün değildi. Osmanlı Devleti’nin çeşitli fermanlarla somutlaştırmaya çalıştığı reform vaatleri, isyancılara göre müphem ifadelerden başka bir şey ifade etmemektedir ve sanki reformların sözde kalması için tasarlanmıştır. Babiali’ye vaatlerini yerine getirmesi için baskı yapmak amacıyla metni imzalayan devletler birlikte hareket etmeye karar vermişlerdir.’

“Nota İstanbul’da Meclisi Vükelada, esaslı bir şekilde tetkik edildi. Hariciye Nazırı Raşid Paşa, ihtilalcilerin bilhassa, Avusturya’da merkezi bulunan İslav cemiyetleri tarafından teşvik ve yardım gördüğünü, bunların tahrikatı, Balkanların henüz sakin olan kısmına ve hatta Müslüman halkı arasına kadar götürmekte olduklarını izah etti, nota reddedildiği takdirde, Karadağ ile Sırbistan’ın da asiler lehinde türlü şekillerde müdahalede bulunabileceklerini bundan başka barışın bir an önce kurulmasını isteyen Avrupa umumi efkârı için Türkiye’nin mesul duruma düşeceğini açıklayarak, notanın kabulünü teklif etti. Notada teklif edilen maddelerden üçü zaten adalet fermanında da vardı. Babiali, bu cihetleri gözönünde bulundurarak ve sadece vergilerin mahallinde sarf maddesini tadil etmek suretiyle notayı kabul etti(11 Şubat 1876).”³⁶

Andrassy Notası İstanbul’da büyük tantana koparmışken Balkanlardaki yansımaları daha da ateşli olmuştu. Elbette burada, karar alıcıların hangi etkilere muhatap olduklarını iyi analiz etmemiz gerekir. Osmanlı’nın Andrassy Notası’nı kabul etmesi Rusya’yı mutlu etmemiştir.

“Bunun üzerine layiha Ragüza asilerinin şeflerine bildirildi. Fakat bunlar el altından Rusya, Karadağ ve Sırbistan tarafından mukavemete teşvik edildikleri için notayı reddettiler ve daha köklü ıslahat istediler. İstedikleri arasında altı yer müstesna Bosna ve Hersek’in Türk kuvvetleri tarafından

³⁵ R.W.Seton-Watson, Disraeli, Gladstone and the Eastern Question, London 1935, s.28

³⁶ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VII.Cilt, Islahat Fermanı Devri 1861-1876, Ankara 2003, s.82

boşaltılması ile ıslahata nezaret etmek üzere Avrupa devletlerinin temsilcilerinden karma bir komisyonun teşkili gibi maddeler vardı.”³⁷

İsyancıların Osmanlı'nın kabul ettiği Andrassy Notası'nı reddetmesi çatışmanın durdurulabileceği yönündeki son ümitleri de yok etmişti. Sırbistan ve Karadağ'ın Rusya'nın amaçları etrafında kurduğu açıkça görülen ve adına Slav Birliği denebilecek bu ortak çıkar birliğinin Bosna ve Hersek'teki Türk askeri varlığının çekilmesi isteğinin izdüşümü, 1867 yılında Belgrad'ın Türk askerlerinden boşaltılması hadisesinde görülür. Daha on yıl bile geçmeden aynı planı burada da uygulamaya çalışan Balkan Slavları gerilim sahasını genişletmeyi ve siyasi stresi daha da yükseltmeyi başarmışlardır. Bir müddet sonra da her tarafta beklenmekte olan Bulgar isyanı başladı.³⁸

1.2.2. Bulgar İsyanı

Nisan 1876'da başlayan Bulgar İsyanı'nın merkezi Panagürişte'ydi. Kasım 1875'ten beri hazırlanan isyan için Bulgar İsyen Komitesi 5 ayrı devrimci bölge oluşturmuştur. Kuzey batıda İvraça, Kuzey doğuda Tırnova, Orta Bulgaristan'da İslimiye, Güneyde Filibe ve Batıda Sofya. İsyancıların ana hedefi terör faaliyetleri ve köy baskınlarıyla müslüman nüfusun göç ettirilmesinin sağlanmasıdır. Çünkü etkili bir isyan ancak yerel Müslüman nüfusun terör eşliğinde bölgeden kaçması sonunda bir işe yarayabilirdi. Başarıya ulaşmış Yunan isyanında uygulanan yöntem de budur. İsyan başlar ve terör sebebiyle yoğun bir göç başlar, gitmeyenler öldürülür ve Türk ve Müslüman nüfusun olmadığı bir alan yaratılır. Bundan sonrası kendisine karşı gelecek Osmanlı Ordu gücüne Avrupa devletlerinin müdahalesinin umulması için kamuoyu yaratmaktır.

Bu isyanlara yabancı olmayan Osmanlı İmparatorluğu ilk başta çok ciddiye almamış, aflar çıkarmıştır. Ancak farklı bir dirençle karşılaştığını çok geçmeden anlayacaktır. Fakat bu geç kalış halini iyi değerlendiren Avrupa'nın egemen güçlerinin harekete geçmelerine engel olamamıştır. Ramazan Kararnamesi'den sonra Avrupa'da esmeye başlayan Türk düşmanlığı rüzgarına ivme kazandıran bu isyanların bastırılması oldukça uzun zaman alacaktır.

“Osmanlı Hükümeti, Bulgarların milliyet ve istiklal yolundaki çalışmalarından haberdardı. Fakat Sadrazam Mahmut Nedim Paşa bu hareketleri önleyecek tedbirler almak hususunda gerekli ruhi kudretten mahrum bulunuyordu. Paşa, memleketin iç siyaseti için olduğu kadar dış siyaseti için de İstanbul'daki Rus elçisi İgnatief'in nasihatlerine kendisini muhtaç görüyordu. Rusya, bir taraftan Babiali'ye, Bulgar asileri için

³⁷ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VII.Cilt, Islahat Fermanı Devri 1861-1876, Ankara 2003, s.82

³⁸ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VII.Cilt, Islahat Fermanı Devri 1861-1876, Ankara 2003, s.82

müsamahalı hareket tavsiye edilirken diğer taraftan da topraklarında Bulgar çetelerinin hazırlanmasına ve Bulgarları isyana teşvik ediyordu.”³⁹

Elbette bu isnatların hiç birisi Rusya tarafından kabul edilmediği gibi, bütün suç Rus Büyükelçisi İgnatiyev tarafından icracı Osmanlı yöneticilerine fatura edilecektir. Bulgar isyanı sırasında insiyatif olan tüm yöneticiler suç işlemişler gibi cezalandırılacaklardır. Büyükelçi İgnatiyev’in ifadeleri gerçekten ibret vericidir:

“Osmanlı Devleti bu hadiseyi bizim kışkırtmamıza yormasın. Rusya, Bulgaristan’ın huzur ve asayişini ister; ancak Bulgarları iyi bir idare altında bulundurmamak Osmanlı Devleti’nin menfaatinin gereği iken, bazı bozguncuların yalan dolanlarına aldanan iyi niyetli saf kimselere isyancı gözüyle bakmak ve kendilerini yakalayıp içeri atmak yerinde değildir. Bu gibi tedbirlere şiddetle başvuran memurlar yerlerinde kaldıkça Bulgarlar güven içinde olmazlar, ve içlerinde aşırı fikirlilerden olan bozguncuların tahriklerine uymağa mecbur olurlar. Daha sonra Bulgaristan’da asayiş bozulursa, buna Rusya ve diğer devletler kayıtsız kalamazlar.”⁴⁰

İşte bu kadar açık bir manipölasyona ve aynı açıklıktaki pek çok delile, bunlara şahitlik eden pek çok uluslararası diplomata rağmen, bu delillere en kolay ulaşabilecek olan Mahmut Nedim Paşa tarafından bu açıklamalar makul karşılanmıştır.

“Mahmut Nedim Paşa, bu sözlerin tesiri altında kaldı. İhtilalciler serbest bırakıldı. İhtilal hareketini meydana çıkarmada ve akim bırakmada hizmetleri geçen Edirne Valisi Hurşit Paşa ile Filibe mutasarrıfı, Zağra ve Kızanlık kaymakamları azil ve tebdil edildiler. Bundan başka Sırbistan’a karşı ihtiyat tedbirleri alınmasında ısrar eden Serasker Hüseyin Avni Paşa da makamından uzaklaştırıldı.”⁴¹

Bütün bunlar halk arasında adı Mentir Paşa’ya çıkmış olan, kendi ülkesinde dahi ‘Yalanın Babası’⁴² olarak anılan Rus Büyükelçisi General İgnatiyev’in yönlendirmesiyle oluyordu.

³⁹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VII.Cilt, Islahat Fermanı Devri 1861-1876, Ankara 2003, s.96

⁴⁰ Mahmud Celladdin Paşa, Mirat-ı Hakikat, İstanbul 1983, s.64

⁴¹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VII.Cilt, Islahat Fermanı Devri 1861-1876, Ankara 2003, s.97

⁴² R.W.Seton-Watson, Disraeli, Gladstone and the Eastern Question, London 2006, s.19

1.3. Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devleti'ne Karşı Siyasetinin İçyüzü ve Doğu Sorunu

Doğu sorunu denilince insanın aklına hemen kendi doğusunda olup bitenler gelse de, bilinen tanımıyla "Doğu Sorunu"; "Türklerin öncelikle Avrupa'dan ve sonrasında Roma İmparatorluğu sınırlarından gönderilmesi" olarak kavramlaşmıştır. Napolyon'un çözmek için yola çıktığı bu sorun, kendisinin tarihin derinliklerine gömüldüğü 1815 Viyana Kongresi ile resmi olarak 'Eastern Question/Doğu Sorunu' olarak isimlendirilmiştir. Napolyon sonrası Avrupa'nın şekillendirildiği bu kongrede bulunmayan tek Avrupa ülkesi olan Osmanlı İmparatorluğu, artık bir sorun olarak niteleniyordu; doğudaki bir sorun... Avrupalı sayılmıyordu ve ama Avrupanın önemli bir kısmına hükmediyordu. İşte bu Avrupalı egemenler için gerçek bir sorundu. Çözülmesi gereken bir problem. Bu bakışa göre Osmanlı, Batı medeniyetine ait olmayan bir yabancıydı ve kendisine ait olmayan toprakları işgal ediyordu.

Viyana Kongresi sonrası hem fikirsel hem de eylemsel olarak sıkça gündeme gelen ve mevcut Avrupa politikalarının eksilmez bir parçası haline gelecek olan 'Doğu Sorunu', yüzyılın ortalarında Kırım Harbi ile gündemin önde gelen konularından düşse de Avrupa'da değişen çıkar dengeleri sebebiyle, kısa süre sonra tekrar ön saflardaki yerini alıyordu. Öyle ki Endinburg Üniversitesinin önemli öğretim görevlilerinden Profesör James Lorimer'in 1876 yılı ders notlarında geçen ifadeler de 'Doğu Sorunu'nun simgesel şehri İstanbul hakkında sarfedilen sözler, durumun hangi seviyede bir noktaya geldiğini gözler önüne sermektedir.

*"Avrupa'nın Asya'ya, Asya'nın da Avrupa'ya anahtarı olan bu şehir; her zaman güçlü ve modern araçlarla donatılmış bir şehir olarak hayal edildi. Eğer güçlü bir yönetimin elindeyse 'evrensel bir egemenliğin simgesi' olabilecekken, zayıf bir yönetimin elinde kalma ihtimali doğarsa, sürekli bir çekişmenin kaynağı ve karşılıklı güvensizliğin sebebi haline gelecektir. Bu durum 'Doğu Sorunu' konusunda ancak negatif bir politik gidişata yol açıyor."*⁴³

Bununla da yetinmeyen Lorimer, Avrupa hükümetlerinin Paris Antlaşması ile korumaya çalıştıkları 'statu quo' için de oldukça aşağılayıcı cümleler sarfetmektedir.

*"...Batılı güçler bir kurguya sığındılar. Yaşayanlardan korktukları için ölümleri yardıma çağırdılar. Bir kahramanın kılıcını bir cesedin eline verdiler ve kendi aralarında onun hayatta kalması konusunda anlaşarak, onu statükonun koruyucusu olarak belirlediler. Artık dengesizliklerden uzakta hayalet bir devletin idaresinde kalacak olan Konstantinopolis'in ölümlülerin hırslarının ulaşamayacağı eminlikte bir yerde kalacağını umdular."*⁴⁴

Bu sözler sadece Lorimer'in ve ders verdiği üniversiteyi değil tüm Avrupa'da yaygınlaşan bir kanının da sesiydi. Mali iflas sonucu tüm basın yayım organlarında

⁴³ James Lorimer, Of the Denationalisation of Constantinople, Edinburgh 1876, s.6

⁴⁴ James Lorimer, Of the Denationalisation of Constantinople, Edinburgh 1876, s.6

aşağılanan ‘Türk’ imajı, bilim adamları tarafından da stratejik bir nefret objesi olarak sunuluyordu.

“Bunun üzerine Babiali, Avrupa milletleri ailesine kabul edildi ve Paris Antlaşması, Onun, milletler hukukunun uygar devletlere yüklediği haklara sahip olduğunu ve yükümlülüklerden de sorumlu olduğunu ilan etti. Antlaşmanın çevresini çizdiği bürokratik bariyerler içinde güvende olan bağımsızlığı, uluslararası hukukun Alfa ve Omega’sı olan ‘tanınma doktrini’ tarafından kendisine garanti edilmişti.”⁴⁵

Artık toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupalı güçlerin garantisi altında olarak yaşayan Osmanlı İmparatorluğu’nun nasıl devam etmesi gerektiği ile ilgili de Avrupa’da giderek berraklaşan bir zihin yapısı oluşmaktaydı. Büyük Güçlerin giderek sivrilen bir politik kararlılıkla mevcut durum (statu qua) hakkındaki şikayetleri, yeni bir statu qua arayışının ortaya çıkmasını sağlamıştı.

“Elbette ilk adım, Konstantinapolis’in Avrupalı güçler tarafından ortak işgali olmalıdır. Bu kendi aralarındaki bir savaşla karşılaştırıldığında son derece önemsiz bir maliyetle içinden çıkabilecekleri bir durumdur. İstanbul’da Uluslararası bir Hükümet kurulacak ve Müslümanlar hemen Hindistan’daki gibi mutlu ve müreffeh bir hayata geçeceklerdir. ... Kendilerinden daha iyi olanların huzurunda, Türklere bırakılan tek seçenek gelişme ile yokoluş arasındadır ve bu, Tanrı’nın takdirine daha geniş bir açıdan bakıldığında, O’nun hepimize sunduğu tek seçenektir.”⁴⁶

Aslında bu son cümleler tipik bir Batılı aydın görüşünü yansıtmaktadır. Batılı üniversitelerde dahi, kendilerini Türklerden daha iyi olarak gören ve yönetmeye daha layık olduklarını ispatlamaya çalışan bilim insanlarının varlığı ‘Doğu Sorunu’nu içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Bu Darwinist yaklaşımla meseleye bakılmaya başladıkça ‘Doğu Sorunu’ ancak daha zayıf olanların elimine edilmeleri gerektiğini öğütleyen bir anlatıya dönüşmektedir. Ve hepsinin ötesinde ‘Doğu Sorunu’ ile ‘İstanbul’ şehri elde edilecek en önemli sonuç hanesinde birleşmektedir.

“Doğu Sorunu’nun özeti şudur: İstanbul’un sahibi kim olacak? Bir Büyük Güç’ün eline geçmesine izin verilemezdi...”⁴⁷

Karl Marx’ın dahi üzerine kitap yazdığı Doğru Sorunu, Avrupa için ‘öteki’ne bakışın bir diğer ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakış açısına göre; popüler kılınan ‘özgürlük, eşitlik, kardeşlik’, birer slogandan başka bir şey ifade etmemektedir. Bu popüler sloganın gerçekt hayata yansması ise; Avrupalı’ysanız özgür, beyazsanız eşit ve hristiyanıysanız kardeş olabileceğiniz bir anlayışla hareket bir grup işgalci hükümetten ibarettir. Bunu yaparak kendilerinden sonraki bütün işgallerinin de temelini atabilmektedirler. Literatüre geçtiği ismiyle Manificent

⁴⁵ James Lorimer, Of the Denationalisation of Constantinople, Edinburgh 1876, s.7

⁴⁶ James Lorimer, Of the Denationalisation of Constantinople, Edinburgh 1876, s.19, 20

⁴⁷ R.W.Seton-Watson, Disraeli, Gladstone and the Eastern Question, London 2006, s.80

Destiny, yani ‘kaderin tecellisi’ kavramı, beyaz adamın Tanrı’dan aldığı görev ve öğütle dünyayı talan etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu fikir, meşhur olacağı Amerika’da ideolojileşmesinden çok önce, egemen Avrupalıların insan tanımıyla kendisini gösteriyordu. Normal insandan farklı olarak büyük harfle yazılan ‘İnsan’; her şeyden önce Avrupalı, beyaz ve hristiyandır. İdeolojiye dönüşen bu fikrin etkileri, sömürge topraklarından tüm dünyaya yankılanmaktadır.

Bu fikre göre; dünyayı sömürgeleştirmek; Tanrının beyaz adama verdiği bir hak, hatta dinin ve medeniyetin yayılması için beyaz adama yüklediği bir görevdi. Bu fikir, Amerikada bir ideolojiye dönüşecek ve günümüze kadar etkileri devam edecektir. Bu sayede tüm sömürgeciler medeniyeti cahil ve barbar ‘ötekiler’e götürmek için güçlü ve keskin bir inançla motive olmaktaydılar. İşte bu bağlamda formülize edilen ‘Doğu Sorunu’ da bu inancın Osmanlı üzerindeki politik yansımından başka bir şey değildir.

Eğer ‘Doğu Sorunu’ Batılıların istediği gibi çözülebilirse nasıl bir dünya olacağı da detaylarıyla düşünülmüş, bu fikir üzerinde ütopyalar kurulmuştur. ‘Öteki’ne özgürlüğü götürmek gibi ulvi bir görevin temsilcileri elbette mutlu son konusunda da pek tevazu sahibi değildirler.

“Can ve mal güvenliği sağlandığı ve tabi ki cumhuriyetçi bir karaktere sahip olacak olan sivil hükümet kurulduğu anda, salt merak ve yenilik sevgisi, en zengin sınıfın bu topraklara doğru muazzam bir nüfus akışına yol açacaktır. ...Fiyatlar inanılmaz derecede artacak, ticaret hızlanacak ve evrensel bir merhem olan ‘para’ bir çok yarayı hemen iyileştirecektir. Türklerin özel mülkiyeti şu anda olduğundan çok daha güvenli olacak ve en büyük mülk sahipleri de onlar olacağı için, en çok kazananlarda onlar olacaklardır.”⁴⁸

Bu tarz ütopyaların, geleceğin yöneticilerinin yetiştirildiği önemli üniversitelerde ders olarak okutulması, bizi bir gerçeğe yüzleşmek zorunda bırakıyor. Tüm politikalar ve realize edilmeye çalışılan devlet vizyonları bir yana, Türkiye’nin kendisi her daim ‘Batı’nın değer tartışında hafif gelen bir objeden ibarettir. Osmanlı İmparatorluğu’nun içene düştüğü açmaz, bu tiyatro sergilenirken sarfedilen ‘güvence’lere inanç geliştirmesi olabilir mi?

Bu soruyu doğru bir şekilde yanıtlamak için meşhum 1876 yılının Mayıs ayının başında, Rusya’da yayın hayatına devam eden Golos Gazetesi’nde yayınlanan bir makaleki ifadeleri inceleyebiliriz:

“Türkiye’deki ulusal ve tarihi çıkarlarımızın önemi öylesine ilginç bir hal almıştır ki, bunların gelişmesi için savaş benzeri bir politika izlememize bile gerek yoktur. Osmanlı İmparatorluğu’nun mevcut durumunda, bu imparatorlukta olayların akışına bırakılması bizim için yeterli olacaktır.”⁴⁹

⁴⁸ James Lorimer, Of the Denationalisation of Constantinople, Edinburgh 1876, s.21

⁴⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.14

Gazete Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcut yönetim biçimi ile zaten Rusya'nın çıkarlarına doğru bir yöne savrulduğunu açık bir biçimde ifade etmektedir.

Peki ,Osmanlı'nın Rusya'ya karşı güvence olarak gördüğü uluslararası dengeler ne durumdadır? Gazete, bu konuda da ilginç tespitlerde bulunuyor:

“Rusya'nın savaşa hazır olup olmadığı, tüm Avrupa basınının tartıştığı bir konudur. Ne olursa olsun, Balkanlarda, ister güçlü örgütlenmiş, ister zayıf kurulmuş herhangi bir yeni Slav devleti, Avrupa'nın çıkarlarına aykırı olamaz. Olayların doğal seyrine rağmen, Sıvavların düşmanı ve Müslüman fanatizminin dostu olma eğilimindeki ülkelerin savaşa hazırlanmaları oldukça gerekli bir hale gelebilir.”⁵⁰

Rus basını üzerinden tehditkar bir dil kullanılması İngiltere diplomasisini haretkete geçirmiştir.⁵¹ Osmanlı'nın düşündüğünün aksine, Avrupa'daki kamuoyu ve diplomasi çevreleri Paris Antlaşması'nda verilen garantilerin takipçisi olmaktan oldukça uzaktırlar.

Bu bağlamda, özetlemek gerekirse, Batının, 'Doğu Sorunu' olarak formülize ettiği bu fikri yaklaşımı ve bu yaklaşımını tüm Osmanlı hinterlandında hissettirdiği gerçeğiyle yüzleştirmizde, ortaya Osmanlı İmparatorluğu için yeni bir sorun daha çıkmaktadır. Öncelikle kendisini bir 'sorun' olarak adlandıran tüm bu 'Büyük Güçler'le mücadele etmeyi sürdürürken, bu güçlerin sürekli olarak propaganda alanına dönüşen İmparatorluk topraklarında yaşayan kendi vatandaşlarının devlete karşı aldıkları tavırla hatta eylemlerle de ilgilenmek zorundaydı. Ve bu sorun, 1876 yılına gelindiğinde, büyük ve katastrofik bir olaylar zincirine sebep olacaktır.

⁵⁰ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.14-15

⁵¹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.13-14

2. RUMELİ BÖLGESİ MÜSLÜMANLAR ALEYHİNDE ÜÇ PERDELİK BİR ‘ALİ CENGİZ OYUNU’⁵²: SELANİK HADİSESİ

2.1. Selanik Kenti ve Jeopolitik Önemi

Osmanlı İmparatorluğu’nun pek çok kentinden farklı olarak Selanik, Osmanlı’nın Avrupadaki toprakları içinde en büyük vilayetidir. Gelişen ticaret yolları sebebiyle şehir hem yerli hem de yabancı tüccarların uğrak yeri idi. Çevredeki pek çok durağan şehirle karşılaştırıldığında, oldukça hareketli ve renkli bir atmosfere sahipti. “Selanik, Kırım Savaşı’ndan ve müttefik güçlerin bu savaştaki iâşesinin sağlanmasından başlayarak, 1868’de Süveyş Kanalı’nın açılışına kadar uzanan bir zaman dilimi içinde, ticareti geliştiğine, nüfusun arttığına yabancı yatırımcıların gelip yerleşme arzusu gösterdiğine tanık olur.”⁵³

Tabi ki köklü bir geçmişe sahip olan kentin sakinleri de kent kadar renkliydi. Bizanslılardan ve kısa süreli bir Venedik yönetiminden sonra, Osmanlıların gelip egemenliklerini kurdukları bir Balkan kenti olan Selanik, dört yüzyıldan uzun bir süre boyunca İspanyolca ile karışık bir İbranice dil olan ‘Ladino’ konuşulan, adeta bir Yahudi kentiydi. Elbetteki, kentin nüfusun tamamıyla Yahudi değildi. Büyük Osmanlı kentlerinin çoğunluğu ve genel olarak pek çok Akdeniz limanı gibi, Selanik de çeşitli etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı, Yahudilerle birlikte, Türklerin, Bulgarların, Yunanlıların, Arnavutların, Ermenilerin hatta dönmelerin dahi yaşadığı kozmopolit bir kentti.

Fakat Selanik’te Yahudiler, diğer şehirlerde olduğu gibi azınlık ya da marjinal bir topluluk değildi; kentin çoğunluk nüfusunu oluşturuyorlardı. Ona yaklaşılabilen tek kent İmparatorluğun diğer ucundaki Bağdat’tı.⁵⁴ Selanik’te Yahudiler azınlık değil, toplumun her kademesinde ve hemen hemen tüm mevkilerde varolan aktif bir dini cemiyetti. Öyle ki, İmparatorluğun bu ikinci büyük şehri işte böyle bir atmosferde ‘İsrail’in annesi’, ‘Balkanların Kudüs’ü’ haline gelmişti. Bu durumun sınamasını şehirdeki mimari eserlere yansıyan bir analize tabi tuttuğumuzda şöyle bir vakıa bizi karşılıyor: Selanik’teki 59 caminin yanında 59 havra ve kilise bulunuyordu.⁵⁵

Selanik, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yavaş yavaş reformcularla saltanat yanlılarının kıyasıya mücadele ettikleri bir vilayet haline geldiği gibi yeni fikirlerin oluştuğu Osmanlı İmparatorluğu’nun en dinamik kutbu olmuştu. Doğu’yla Batı’yı birleştiren bir kavşak noktası olan Selanik şehri, modern Avrupa’nın bigisine, görgüsüne, tekniğine ve düşünce gücüne en yakın şehirdir. Bu şehirde farklı farklı

⁵² Mahmud Celladdin Paşa, Mirat-ı Hakikat, İstanbul 1983, s.88

⁵³ Alexandra Yerolympos - Vassilis Colonas, Kozmopolit Bir Kentleşme, Gilles Weinstein, Selanik, İstanbul 2014, s.201

⁵⁴ Osmanlı Bağdat’ının nüfusunun neredeyse %40’ı Yahudiydi. Justin Marozzi, Bağdat-Barış ve Kan Şehri, Londra 2014, s.146

⁵⁵ Selanik Vilayet Salnamesi, 1876

topluluklar olsa da, başlıca zanaatkarlar, Fransızca'nın egemen olduğu yeni bir eğitim sistemiyle 'yeniden doğan' Yahudilerdir.⁵⁶

Avrupa'da nüfusun en üst düzeyde arttığı bu yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu için nüfus hala ciddi bir problemdi. Yönettiği devasa topraklara bakıldığında oldukça sığ bir nüfus barındırıyordu. Üstelik bu sığ nüfus yüzdesi içinde İmparatorluğun kurucu ve asli unsuru olan Türklerin nüfusu da aynı şekilde oldukça düşük rakamlara tekabül etmekteydi. Bu durum özellikle Balkan coğrafyasında daha da belirgindi ve hem kentlerin hem de kırsalların yönetiminde oldukça ciddi sıkıntıların çıkmasında başat rol oynayan faktörlerden biriydi. Balkanlar'daki Müslüman nüfusun büyük kısmını, iskan politikası çerçevesinde Anadolu'dan getirilip bölgeye yerleştirilen Türkler değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisiyle Müslümanlaşan Balkanlılar oluşturdu. Günümüzdeki Müslüman Slav Boşnaklar, Müslüman Arnavutlar, Müslümanlaşmış Makedonlar olan Torbeşler, Müslümanlaşmış Bulgarlar olan Pomaklar, Müslüman Slav Goraniler, Müslüman Romanlar ve az sayıdaki Tatarlar ile Çerkezler, değişik Balkan ülkelerinde yaşayan Türk olmayan Müslüman milletlerdir.⁵⁷

*"Selanik yüzyılın başında 150.000'lik nüfusuyla, İstanbul, İzmir ve Beyrut'tan sonra dördüncü sırada yer alır. Ticari açıdan Selanik çok göz alıcı bir biçimde gelişti. 1840'la 1912 arasında ticaret hacmi 20 kat arttı, bu ise İstanbul'u aşmasına yetmese bile, kenti kesinlikle İzmir'in önüne geçirdi. Sanayinin gelişimi de aynı şekilde önemliydi; Selanik İstanbul'un ardından en fazla işçinin yaşadığı kent haline gelmişti."*⁵⁸

Payitahttan sonra en ciddi yabancı nüfus da yine Selanik'teydi. Bu kozmopolit yapısı sebebiyle hızlı bir modernleşmeye de şahitlik eden kent, Avrupa'daki pek çok kentin havasına bürünmeye başlamıştı. Onu Osmanlı ve Türk yapan kilometrelerce uzaktan bile görünen harika minareleriydi.⁵⁹

Pek çok anlatıda spekülasyon konusu yapılan kentin kozmopolit yapısı içerisinde Türklerin yoğunluğu meselesi, tezimizin zemini için önemli bir bilgi olarak öne çıkıyor. Bu tür bir nümayişin başka bir şehirde değil de neden Selanik'te yaşanıyor olduğunu anlamak için bazı verileri görünür kılmamız gerekiyor. 'Selanik'te kaç Müslüman vardı?' Bu soru hassas ve dört bir yandan milliyetçi mülahazaların kuşattığı bir sorudur. 1885'te yapılan bir Osmanlı sayımı 30.000 Müslüman sayısını veriyordu, bu ise kentin nüfusunun yaklaşık yüzde 34'ü demekti... Bu, *Selanik'i imparatorluğun en az İslamlaşmış büyük kenti yapar.*

⁵⁶ Gilles Weinstein, Selanik 1850-1918, İstanbul 2014, s.16-17

⁵⁷ Caner Sancaktar, Balkanlar'da Türk ve Müslüman Milletler: 19. Yüzyıldan Günümüze Milliyetçiliğe Karşı Varoluş Mücadelesi, Tekirdağ 2019, s.4

⁵⁸ Francois Georgeon, Müslüman ve Dönme Selanik, Gilles Weinstein, Selanik, İstanbul 2014, s.134-135

⁵⁹ Meropi Anastassiadou, Yörenin Batılları, Gilles Weinstein, Selanik, İstanbul 2014, s.183

*Selanik yalnızca imparatorluğun en az Müslümanı barındıran büyük kenti değil, en az Türk olanıydı da...*⁶⁰

1870 yılında kente bağlanan demiryolu ile Selanik sadece denizden ulaşımın rahat ve mümkün olduğu bir kent olmaktan çıkmış, çevresiyle tam ve eksiksiz bir iletişim içinde yükselen bir kent halini almıştı. Balkanların dört bir yanından gelen gıda ve tekstil ürünleri şehrin zenginliğinde patlamaya yol açacaktı.

2.1.1. Düvel-i Muazzama'nın Selanik Kenti Üzerindeki Etkileri

Kentin yoğun gayri müslim ve gayri Türk yapısına Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha fazla önem gösterenler Düvel-i Muazzama olarak da isimlendirilen beş büyük Avrupa devletiydi. İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan oluşan Düvel-i Muazzama(Büyük Güçler/Great Powers), eksiksiz olarak Selanik'te konsoloshaneleri ve iş adamlarıyla büyük bir etki gücüne sahiptiler. Bunlara ek olarak dünyanın yeni gücü olarak her geçen gün büyüyen Amerika Birleşik Devletleri'de Selanik'te bir konsolosluğa sahipti. Öyleki Amerika Birleşik Devletleri Selanik Konsolosluğu tezimize konu olan hadisede tüm olayların merkezi konumunda olacaktır.

“Selanikli Frenkler arasında, kabaca, iki grup insana rastlanır: İlk grup işadamlarından, ikinci grup konsoloslukların personelinde ve daha çok dini amaçlı belirli bir misyon çerçevesinde Makedonya'ya gelip yerleşmiş kişilerden oluşur. Fransız konsolosuna göre⁶¹, kentte, 1880'li yıllarda 6.000 yabancı bulunuyordu.”⁶²

Selanik'te nüfusun küçük bir kısmını oluşturan Frenkler kentte sürekli faaliyet gösteren 7 konsoloslukta temsil ediliyorlardı. Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Rusya, Romanya, Avusturya-Macaristan ve Yunanistan konsoloslukları daimi olarak Selanik'te aktif bir çalışma sergilemekteydiler.⁶³ 1876'da Selanik'te bulunan Amerikan ve Alman konsolosluklarından hiçbirisi kendi ülkesi vatandaşları tarafından temsil edilmiyorlardı. Bir kaç yıl öncesine kadar bu durum İtalya içinde geçerliydi. Daha bir kaç yıl önce İtalyan konsolos görevlisi olarak bulunan Henry Abbott, 1876 yılı geldiğinde Almanya Konsolosuydu.⁶⁴ Benzeri şekilde aslen

⁶⁰ Francois Georgeon, Müslüman ve Dönme Selanik, Gilles Weinstein, Selanik, İstanbul 2014, s.138-139

⁶¹ Archives du ministère des Affaires étrangères, serie: Correspondance consulaire commerciale, 1850-1900

⁶² Meropi Anastassiadou, Yörenin Batılıları, Gilles Weinstein, Selanik, İstanbul 2014, s.183-184

⁶³ Meropi Anastassiadou, Yörenin Batılıları, Gilles Weinstein, Selanik, İstanbul 2014, s.184

⁶⁴ Mark Mazower, Selanik, Hayalet Şehir, İstanbul 2007, s.189

Osmanlı Rum cemaatinin bir üyesiyken Rus taabiyetine geçen Hacı Lazaro, Amerikan Konsolosu olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Sistem öylesine yozlaşmıştı ki, insanlar milliyetlerini çıkarlarına geldiği gibi değiştirir olmuşlardı. James Roggotti bir Osmanlı uyruğu olarak Makedonya’da doğmuş, ama ilkin bir Yunan, ardından bir İngiliz pasaportu edinmişti.”⁶⁵

Bütün bu gerçekler bize Osmanlı toprakları içindeki binlerce insanın Düvel-i Muazzama ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçilikleri ve Konsoloshaneleri eliyle, hukuki olarak ‘dokunulmaz’ insanlar haline getirildiklerini gösteriyor. Yerel güçlerin soru sormaktan imtina edeceği derecede nüfuz sahibi bu insanların yönetilmesi neredeyse imkansızdı.

“Türkiye’de yabancıların nüfuzu o kadar kuvvetli ki, bir Frenk bahis konusu olduğu zaman padişah payitahtına sahip değildir, çünkü bu Frenk memleketin kanunlarına tabi değildir, aksine, kendi sefirinin himayesi altındadır.”⁶⁶

Moltke’nin gözlemlerine göre bırakınız normal suçları, en ağır suçları işleseniz bile Osmanlı Hükümeti sizi ne tevkif eder, ne de cezalandırır. Elçiliklerin ilk isteğinde sanığın hemen teslim edilmesi şarttır. Aksi halde Osmanlı Hükümeti siyasi münasebetlerin kesilmesi, filoların gönderilmesi ve bombardımanla tehdit edilebilir. Elçiliklerde ise mahkeme bulunmadığından sanığın kendi memleketine iadesiyle yetinilir. Sanık da memleketine dönse de, ilk fırsatta tekrar Osmanlı topraklarına ya da Moltke’nin değişiyiyle ‘cezasızlığın Eldoradosu’na geri döner ve Türk makamlarının gözü önünde, inadına ve dokunulmazlıkla dolaşmaya devam eder.⁶⁷

Osmanlı Devleti, konsolosluklar üzerinden yaşanan suiistimalleri önlemek için ecnebi devletlerin vatandaşı bulunmayan mahallerde konsolosluk açılmasına karşı çıkıyordu. Ancak karşı çıkışlar istenilen neticeyi vermekten çok uzaktı. Çünkü 18. yüzyıldan itibaren söz konusu devletlerin konsolosları patente ve pasaportları Osmanlı tebaasına gelişigüzel dağıtıyorlardı.⁶⁸ Eflak ve Boğdan’da 1808 yılında Rusya himayesinde 120.000; Avusturya’nınsa 260.000 Osmanlı tebaası vardı.⁶⁹

Osmanlı tebaasının ecnebi tabiiyeti iddiaları artınca, Mustafa Reşid Paşa 1841 yılında ecnebi sefaretlerine uyarı yazısı gönderdi. Yazıda tabiiyet değiştirenlerin

⁶⁵ Mark Mazower, Selanik, Hayalet Şehir, İstanbul 2007, s.189

⁶⁶ Von Moltke, Helmut; Türkiye Mektupları, İstanbul 1999, s.283

⁶⁷ Von Moltke, Helmut; Türkiye Mektupları, İstanbul 1999, s.283

⁶⁸ İbrahim Serbestoğlu, Zorunlu bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, c. 29, sy. 29, Ankara 2011, s. 19

⁶⁹ Caroline Finkel, Rüyardan İmparatorluğa Osmanlı Osmanlı İmparatorluğu’nun Öyküsü 1300- 1923, İstanbul 2007, s.416-417.

üç ay içerisinde, uhdelerinde bulunan gayrimenkulleri Osmanlı tebaasına devrederek Osmanlı topraklarını terk etmeleri isteniyordu.⁷⁰

Amerikan elçisinin raporuna göre 1860 yılında İstanbul'da elli bin civarında Osmanlı tebaası ecnebi devletler himayesine girmişti.⁷¹

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin çözüm aradığı sorunlardan birisi de reayanın, ecnebi devletlerin himaye ve tabiiyetine girmesidir. Reayanın amacı kapitülasyonlardan yararlanarak Osmanlı kanunların kurtulmaktır. Ecnebi devletler ise hem Osmanlı topraklarında nüfuzunu/nüfusunu arttırarak bazı ayrıcalıklar ve müdahale imkanı sağlamaya çalışıyorlardı. Osmanlı hükümetleri, daha çok malî boyutuyla algıladıkları soruna 18. yüzyıl boyunca girişimlerine rağmen çözüm bulunamadı. Ancak 19. yüzyılda Yunanistan'ın bağımsızlığı, Cezayir'in Fransa tarafından işgali ve dünyadaki nüfus hareketliliği Osmanlı Devleti'nin himaye ve tabiiyet sorununa bakışını değiştirdi. Olay sadece malî bir konudan öte, hukukî boyutuyla da algılanmaya başlandı.⁷² Sonuç olarak 1869'da yayınlanan Tabiiyet Kanunu ile yeni bir düzenleme getirildi.

Dokuz maddeden oluşan Osmanlı Tabiiyet Kanunu'nun ilk maddesine göre, anne ve babası Osmanlı tabiiyetinde olan kişi, Osmanlı tebaası olarak kabul edilirdi. İkinci maddeye göre, anne ve babası ecnebi olan kişi eğer Osmanlı topraklarında doğarsa, reşit olduğunda üç yıl içinde Osmanlı tabiiyetine geçebilecekti. Üçüncü maddeye göre, reşit olan herhangi bir ecnebi, Osmanlı topraklarında beş yıl aralıksız ikamet ederse Osmanlı tabiiyetine geçebilecekti. Dördüncü maddeye göre, üçüncü maddenin gereğini yapmayan ecnebilere istisnai olarak Osmanlı Devleti kendi tabiiyetine geçişe izin verebilecekti. Beşinci maddeye göre, Osmanlı tabiiyetinde iken başka bir devletin vatandaşı olan kişi, o andan itibaren ecnebi sayılacaktır. Fakat bu tabiiyet değişikliği için Osmanlı hükümetinin onayı gerekmektedir, aksi takdirde bu geçiş geçersiz sayılacaktı. Bu maddeyle yargıdan kaçmak isteyenlerin önü alınmaya çalışılmıştır. Altıncı maddeye göre Osmanlı Hükümetinden izin almaksızın ecnebi memleketinde iken taabiyet değiştiren ya da orada askerlik yapan herhangi bir kişinin akıbeti Osmanlı hükümetinin insiyatifine bağlıydı. Osmanlı Devleti isterse bu kişileri taabiyetten çıkartabilir ve bu kişiler bir daha Osmanlı topraklarına giremezlerdi. Yedinci maddeye göre, bir ecnebi ile evlenen kişi, eşinin vefatından sonra isterse üç yıl içerisinde Osmanlı taabiyetine geçebilecekti. Sekizinci maddeye göre, Osmanlı taabiyetinden çıkmış ya da çıkartılmış olanların çocukları reşit olmasalar bile Osmanlı taabiyetinde kalmaya devam edebileceklerdir. Dokuzuncu maddeye göre ise, Osmanlı topraklarında ikamet eden herkes Osmanlı tebaası olarak

⁷⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.VII, Ankara 1988, s. 175-176.

⁷¹ Selâhi R. Sonyel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı", *Belleten*, S. 213, Ağustos 1991, s. 367.

⁷² İbrahim Serbestoğlu, Zorunlu bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, c. 29, sy. 29, Ankara 2011, s.17

kabul edileceklerdi. Ecnebilik iddiasında olanların ise bu iddialarını ispat etmeleri şarttı.⁷³

Tüm girişimlere karşın yabancı elçilikler bu beratları para karşılığı satmaya devam ettiler. Bir beratın fiyatının 2.500 ile 4.000 kuruş arasında olduğunu anlatan Mouradgea d'Ohsson, fiyatın piyasa şartlarına göre değiştiğini söylüyordu. Yani her şey pazarlığa tabiydi. Rusya elçilerinin, Karadeniz ticaretinde etkin rol oynamaya başlamalarından sonra beratları on bin kuruşa sattıkları anlatılmaktadır.⁷⁴

Aslında 1876 yılının başından itibaren Selanik ve çevresinde Düvel-i Muazzama görevlileri tarafından dillendirilen bir hoşnutsuzluk, Müslüman-Hristiyan gerginliği, Müslümanların suç işlemeye hazırlandığı gibi bilgiler sıkça dile getirilmektedir. Bu iddialar hem resmi hem de gayri resmi kanallarda sıklıkla duyulmaktadır. Meşhum 1876 yılının 9 Ocak'ında Selanik Vilayetinden Sadaret Nezareti'ne gelen telgrafta ise meselenin bir diğer yüzüne dikkat çekiliyordu.

*“Siroz'daki Avusturya ve Yunan Konsolosları, Müslümanların Hristiyanlarla ilgili kötü niyetleri olduğunu söylemektedirler, onlara müteakiben Selanik'teki Fransa Konsolosu (Moulin) da durumu aynen teyit etmiştir. Bugün Selanik'in Avusturya, İtalya, Rusya ve Almanya Konsolosları tarafıma tercüman göndermişlerdir. Bazı kişilerin Selanik'te Müslümanların Hristiyanlara kötü niyet beslediklerinden ve yangın çıkararak onları keseceklerinden bahsetmektedirler. Bunun aslının olmadığı, emniyet önlemlerinin alındığı söylenip, telaşları teskin edilmişken bunun kimden duyulduğu da sorulmuştur. Dün akşam da Avusturya Konsolosu, İngiltere Konsolosu ve sairleri evine çağırmıştır. Bu davete silahlı adamlar gelmiştir. Tüm telaş ve korku duygusu bu kişiler tarafından göndemde tutulmakta ve gerçekte böyle bir durumdan eser bulunmamaktadır...”*⁷⁵

Suistimaller ve kasıtlı gündem oluşturmalar Osmanlı aydınlarının da dikkatini çekmiştir. Bu aydınlardan Ziya Paşa, ticaretle uğraşan ve hükümetle sorunu olan Osmanlı tebaasının, yabancıların sahip olduğu haklardan faydalanmak için yabancı devletlerin tabiiyetine girip istedikleri gibi hareket etme özgürlüğünü elde ettiklerini yazıyordu.⁷⁶

Tüm bu bilgiler ışığında ortaya çıkan gerçek şudur ki; Düvel-i Muazzama devletleri Osmanlı topraklarında açtıkları büyükelçilik ve konsolosluklar üzerinden gayri müslim Osmanlı vatandaşlarına gayri hukuki bir kalkan oluşturmakta ve bu yolla pek çok siyasi atraksiyon içerisine girmekteydiler. İşte bu ilişki içinde oldukları aileler ve bu ailelere mensup kimi kişilikler Osmanlı Coğrafyasında pek çok sıradışı

⁷³ İbrahim Serbestoğlu, Zorunlu bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, c. 29, sy. 29, Ankara 2011, s.13

⁷⁴ Ali Osman Bağış, Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler, Ankara 1983, s.31-33.

⁷⁵ BOA. HR.SYS. 1382 / 16, Lef 6

⁷⁶ Çetin Yetkin, Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler, İstanbul 1992, s.110.

ve gizemli olaya karışmışlardır. Bu gizemli olaylardan birisi olan incelediğimiz ‘Selanik Hadisesi’nin çıkış sebeplerini ve öğelerini daha detaylı anlayabilmek ve anlatabilmek için şehrin gayri muslim kimi sakinlerini yakından tanımamız gerekmektedir.

2.1.2. Olayların Başlangıç Mekanı Olarak Bogdansa ve Avrethisar

Genç kızın olayların başlangıcında çıkıp geldiği yer olarak bildirilen iki yerden birisi olan ve Selanik il merkezine 70 km mesafede bulunan Bogdansa, bugün Kuzey Makedonya Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan ve ismi Bogdanci olarak anılan bir kasabadır. Bogdansa’nın 2021 yılı sayımına göre nüfusu 5244 kişidir.⁷⁷ Olayın geçtiği 1876 yılında ise Bogdansa, nüfusunun ağırlıklı çoğunluğu Türkler ve Bulgarlardan oluşan küçük bir köydü. Kaynakların pek çoğunda kızın geldiği ve olayların çıkış adresi olarak Avrethisar kasabası verilse de, Avrethisar, hem Bogdansa’nın o zaman bağlı olduğu nahiyenin adı, hem de bölgeye verilen genel bir isimdi. Avrethisar’ın bugünkü adı Kilkis’tir ve Yunanistan sınırları içinde bulunmaktadır. 19.yüzyılın ikinci yarısında Avrethisar’ın nüfusunun ağırlığı Bulgardı.⁷⁸ 4500 Bulgar nüfusun yanında Türk nüfus 500 kadardı.⁷⁹

Avrethisar, tarihi Roma İmparatorluğu dönemine kadar uzanan eski bir yerleşim yeri idi. Roma dönemindeki ismi Callicum’du. Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldıktan bir süre sonra kasabanın adı Kallikon olarak anılmaya başlamıştır. Bu isim geçişleri, kasabanın bugünkü adı olan Kilkis isminin kaynağı açısından bize ipuçları sunmaktadır. Zaman zaman Gotların, Hunların ve Avarların eline de geçen bölge 1430 senesinde Osmanlı hakimiyeti altına girmiş ve 482 yıl sonra, kaybedileceği 1912 kışına kadar da bu şekilde kalmıştır. Bu son uzun hakimiyetin izleri bugünde mimari yapılarla da olsa Avrethisar ve çevresini gezenlerin dikkatinden kaçmayacak kadar yoğundur.⁸⁰

⁷⁷ Bunların 4909 kişisi Makedon, 58’i Sırp, 29’u Türk, 12’si Roman, 10’u Gorali, 1’i Arnavut ve 1’i Boşnaktır. MakStat Government of North Macedonia database; State Statistical Office, Census of Population, Households and Dwellings, 2021

⁷⁸ Makedonya Nüfus İstatistikleri 1873, Makedon Bilim Enstitüsü, Sofiya, 1995, s. 160–161.

⁷⁹ Michel Sakellariou, “Makedonya: Yunan Medeniyeti’nin 4.000 yılı”, Atina 1990,

⁸⁰ Olayların başladığı Bogdansa ve Geyveli’nin de dahil olduğu toplam 141 köye sahip olan bölge, dağlık olmakla beraber oldukça verimlidir. Kaliteli buğday, arpa, çavdar, burçak, darı, mısır, susam, pamuk, afyon, haşhaş, pirinç, anason, nohut, fasulye, üzüm, sebze ve meyve yetiştirirdi. Nefaseti, lezzeti ve kabuğunun inceliğiyle meşhur olan cernal üzümünün tamamı ihraç edilirdi. Keçe, kilim, alaca gömlek ve yelken bezleri, havlu ve çorap imalatı sayesinde halkı önemli bir gelir elde ederdi. <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-bolgeleri/kilkis-avret-hisar/>

Avrethisar⁸¹ daha sonraki yıllarda, IMRO(İnternal Macedonian Revolutionary Organization) yani Makedon Kurtuluş Örgütünün, önemli eylem sahalarından biri haline gelecekti. Bu durum bölgedeki slav milliyetçiliği, gizli faaliyetler ve örgütlenmelere olan meyyallik açısından bize ipucu vermektedir. Avrethisar ve çevresi IMRO'nun önemli bazı liderlerinin de doğum yeridir. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere bölge oldukça yoğun bir siyasi faaliyet sahasının tam merkezinde bulunmaktadır.

2.2. Selanik'te Öne Çıkan Aileler ve Statü Merkezleri

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde sıradışı bir şehir olan Selanik, zaman içinde kimi ailelerin diğerlerinden daha ileriye doğru sıyrıldığı kozmopolit bir kentti. Avrupa ile ekonomik ve bununla birlikte gelişen siyasal ilişkileri olan aileler bu konuda diğerlerinden, özellikle Müslümanlardan çok daha şanslıydı. Bunlar içinde bulunan kimi aileler zaten direkt olarak Avrupa ülkelerinden gelip ticaret için Osmanlı kıyı kentlerine yerleşen tüccarlardı. Bu Avrupalı tüccar aileler öylesine organize çalışıyorlardı ki, kimilerinin hemen her Osmanlı ticaret şehrinde bir akrabası bulunuyordu. Bunun yanında ikinci sırada avantaj sahibi olarak yer alanlar ise yerel Rum ailelerdi. Onlarda yüzyıllardır Osmanlı Devleti'nin dış dünya ile olan ilişkilerinde kullanılan 'el' oldukları için zaten gereken tüm donanım ve deneyime sahiptiler. Endüstri devrimiyle birlikte oluşan yeni burjuva sınıfının üyelerinin de ticarete söz sahibi olmasının ardından daha önce pek kimsenin tanımadığı yeni aktörler ekonomi ve siyaset arenasında sahne almaya başlamışlardı.

2.2.1. Selanik Hadisesi'nin Merkezinde bir aile: Abbott'lar

Avrupa'dan gelip Asya ve Avrupa Türkiye'sine pek çok üyesiyle yerleşen Abbott'lar Halep'ten İzmir'e, İstanbul'dan Selanik'e kadar adeta Osmanlı İmparatorluğunda ticaretin öne çıktığı her yerdeydiler.

"Selanik'e yerleşen Abbotlardan ilki 'English Levant Company'nin kurucusu Barthelemy Eduard oldu. Makedonya başkentine 1771'de varan Barthelemy Eduard'ın eşi İzmirli bir Rum'du. Kaftancioğlu ailesinden olan eşinin babası yani Eduard'ın kayınpederi olan Yanya Kaftancioğlu ile aralarında geçen Yanya Kaftancioğlu'na göre Eduard'ın şirketine en çok

⁸¹ Avrethisar(Kilkis) bugün 52 bin nüfuslu bir şehirken, Bogdansa 6 bin nüfuslu bir kasabadır. Avrethisar(Kilkis)'te Türk nüfus kalmamışsa da, Bogdansa'da 29 kişilik bir Türk nüfus halen ikamet etmektedir. Bogdansa halen slav ağırlıklı nüfusunu korusa da, Avrethisar(Kilkis)'in slav nüfusu Balkan Savaşları sonrası Bulgaristan ve Makedonya'ya göçmüştür. 1926'daki mübadele sonrası Türk nüfus tamamen Türkiye'ye gönderilmiş ve Anadolu'dan getirilen Rumlar Avrethisar'ı Kilkis yapmıştır. Avrethisar'dan mübadele ile 1926'da Türkiye'ye gelen Türkler; İstanbul'da Çatalca ilçesine, Tekirdağ, Karaman, Niğde gibi illere yerleştirilmişlerdir. Metin Kopar, Erken Cumhuriyet Döneminde Demografik Restorasyon: Lozan Mübadilleri, 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 16, s.297

parayı yatıranlardan birisi kendisiydi ve Eduard zimmetine para geçirerek zenginleşiyordu. Daha başka iddialarda Abbott'ların hırçın iş yapma biçimine dönük önemli ipuçları ortaya koymaktaydı.⁸² Eduard'ın eşi Domna Kaftancioğlu'ndan bir çok çocuğu oldu ve bu çocuklar annelerinin etkisiyle su katılmamış Levantenler olarak yetiştiler... Fakat, Selaniklilerin belleğinde asıl iz bırakan, yakınlarının 'Cekis' diye çağırdığı, bir tür yerel Karun olan, Avrupa'ya sülük ihracatında uzmanlaşmış John Abbot idi."⁸³

John Abbott, dini olarak Ortodoks bir Hristiyanken, milliyet olarak İngilizdi. Ailesi Selanik'e elli yıldan fazla bir süre önce gelip yerleşmişti. Abott'ların asıl yükselişi onun döneminde gerçekleşmişti. Servetinin kökeni 'sülük'tü.

"Fakat sülükler başka bir şeyi daha simgeliyordu, zira Abbott servetini, "yetkililere rüşvet vermek ve bu arada her türlü adaletsiz edimlerde bulunmak yoluyla" kendisini bölgenin başlıca tefecisine dönüştürmekte kullanmıştı. ...Abbott ayrıca kentin Rum metropolitini ve birçok önde gelen beyi de kendine borçlandırmıştı. Urquhart'ın 'Türkiye'nin yönetsel makinesini harekete geçiren gizli mekanizma' adını verdiği şeyin iyi bir örneği idi. Birbirini izleyen paşalar ve katiplerine para, enfiye kutuları ve elmas kakmalı çubuklar dahil cömertçe rüşvetleri, rakiplerini hapse attırmaya ve onu karşı gelinmesi çok tehlikeli bir adam yapmaya yetiyordu (masalın doğrulanmamış bir versiyonuna göre, iş yaşamına bir rakibini, yörenin en değerli sülük çiftliğinin Yahudi sahibini öldürerek başlamıştı). Abdülmecid'in ziyareti dönemine gelindiğinde, hisseleri yirmi beş çiftlik ile, köylülere koyduğu fahiş faizleri ödemek için çalışan sayısız köye kadar genişlemiş durumdaydı."⁸⁴

Abbott'ların bu nefes aldırmayan düzeni ve yabancı konsoloslukların kentteki gücü, onları bölgenin en önemli eliti ve kanunlar üstü hareket kabiliyetiyle donanmış kişileri yapıyordu. İşte, kendisi İngiliz olan bu John Abbott'ın kardeşi ve ortağı olan Robert Abbott, Rum asıllı Catherine Heraklides ile evliydi. Bu evlilikten üç çocuğu olmuştu. Alfred Abbott, Henry Abbott, Marry Abbott. Tezimize konu olan olayla ilgili dünya basınına konuşan kişi Alfred Abbott'tı. Henry Abbott İngiliz olmasına rağmen Alman Konsolosu idi. Kız kardeşleri Marry Abbott ise Fransız Konsolosu Jules Moulin'in karısıydı. Bu karışık ilişkiler zinciri ortak bir amaca dönük bir izlenim uyandırmaktadır. Biraz sonra tartışmaya başlayacağımız 'Selanik Hadisesi' sonucu hayatlarını kaybeden ve krizin uluslararası bir boyuta taşınmasına yol açan iki konsolos doğrudan ve dolaylı olarak işte bu Abbott ailesine mensuptu.

⁸² Despina Vlami, Entrepreneurship and relational capital in a Levantine Context: The Abbott of Salonica (18th–19th century), Entrepreneurial History Discussion Papers, Atina 2009, s.4-9

⁸³ Meropi Anastassiadou, Yörenin Batılları, Gilles Weinstein, Selanik, İstanbul 2014, s.185

⁸⁴ Mark Mazower, Selanik, Hayalet Şehir, İstanbul 2013, s.169-170

2.2.2. Selanik Hadisesi'nin Merkezinde Bir Kulüp: Cercle de Salonique

Selanik şehrindeki özel bir kulüp, tezimizin öne çıkan isimlerini birleştiren bir mekan olarak ortaya çıkmaktadır. Olaydan bir kaç yıl önce kurulan 'Cercle de Salonique' adlı bu kulübün üyeleri ve müdavimleri birbirlerini yakından tanıyan, kentin modern hayatının önde gelen insanlarıydı.

*"Bizzat Frenklerden daha önemli (ve zengin) olanlar, Avrupa ile yakın ticari ve entelektüel bağlantıları ve kentteki kendi toplulukları içindeki seçkin konumları sonucu, doğal kültürel araçlar olan yerel fahri Avrupalılar -konsolosluk himayesi altındaki müreffeh Rum ve Yahudi tüccarlar- idi. 1873'te bu seçkinlerin kaymağı -Yahudi Hugo Allatini, Yusuf Mizrahi, Samuel Modiano ve Rum Perikles Hacı Lazaro- "toplum ve gezginler için" olanaklar sunmak üzere 'Cercle de Salonique'i kurmak için güçlerini İngiliz konsolosu John Blunt ve Levanten banker John Chasseaud ile birleştirdiler. Fikir muhtemelen Blunt'ındı, ama kulüp açıkça seksen yılı aşkın zamandır hissedilen bir ihtiyacı karşılıyordu. Daha önce var olmamış bir sosyalleşme modeli -kentlin farklı dinlere mensup yeni üst sınıfı ve kente gelen önemli yabancı ziyaretçiler için lüks bir buluşma yeri yarattı. 1887'ye gelindiğinde, Yahudiler, Rumlar, Almanlar, İtalyanlar, Türkler, Ermeniler ve diğerlerinden oluşan 159 üyesi olmuştu. Bunlar kentin yeni efendileriydi -profesyoneller, subaylar, diplomatlar, bankerler, toprak sahipleri ve tüccarlar- ve siyasal veya diğer tutkuların temeldeki toplumsal uyum ve kardeşlik ruhunu bozmasına izin vermemesinin kulüp kuralı olmasında ısrarlıydılar."*⁸⁵

Kulüp üyelerinin aralarında kurucu Blunt, Lazaro, Alatini dışında da pek çok meşhur insan vardı. Öldürülen Henry ve kardeşi Alfred Abbott, tütün tüccarı ve geleceğin belediye başkanı olacak olan Hüsnü Bey, kentin üst tabakasına hizmet veren Rum bir kadın doğum doktoru olan Dimitris Zannas, Kapancı ailesinden bireyler, İngiliz Konsolos Blunt'ın kardeşi ve Selanik buharlı vapur şirketinin sahibi George Blunt, George'un ortağı ve öldürülen Moulin'den sonra Fransa Konsolosu olacak olan Baron F. Charnaud, Wagner'in de öğrencilerinden olan Osmanlı'nın Rum müzisyen lerinden Dimitri Lallas, Hacı Lazaro'nun kardeşi Nicholas Lazaro, Selanik Hastanesi başhekimi de olacak olan Jak Nisimi Paşa, ileride Türk basını ve siyasi hayatını pek çok kez meşgul edecek olan Selanikli Avukat Metr Emanuel Salem de vardı.⁸⁶

Bir çeşit şehir sosyetesini kulübünden bahsediliyor ve üyelerinin kendi aralarındaki ilişkiler oldukça dikkat çekici. Dışarıya kapalı olan bu kulüp içindekiler birbirlerini çok iyi tanıyor ve sosyal hayatta birlikte vakit geçiriyorlardı. Bu durum şu bakımdan çok önemli; Selanik Vakası'nın anahtar figürlerinden bahseden belgelerde bu insanların birbirleriyle olan ilişkilerden ya hiç bahsedilmemiş, ya da sadece

⁸⁵ Renna Molho, Cercle de Salonique, Atina 1995, s.103

⁸⁶ Abbott ailesinin günümüzde yaşayan araştırmacı üyelerinden bir kısmının yayınladığı Kökler isimli sitede, hem kulüple hem de aile ile ilgili geniş bilgilere yer verilmektedir. Kulübün tam üye listesine siteden ulaşılabilir. <https://www.rizes.cloud/index.php/en/>

üstünkörü bazı açıklamalarla geçiştirilmiştir. Kimi günümüz Yunan yazarlarına göre bu klüp ciddi bir mason teşkilatıydı.⁸⁷

Bu çalışmaya konu olan Selanik Hadisesi'ne karışan hemen tüm aktörlerin ve yabancı devlet temsilcilerinin aile üyelerinin dahi bu kulübün üyeleri olması, başlı başına bir soru işaretidir. İngiliz Konsolosu Blunt ve eşi, Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro, Alman ve Fransız Konsolosluklarını ellerinde bulunduran Abbot ailesinin bireyleri, hepsi bu kulübün üyeleriydiler. Bu kulüpte yaşananlara ışık tutabilmek ya da en azından dikkatleri buraya çekebilmek, gelişen olayların anlaşılabilmesi açısından da oldukça önemlidir. O dönemde kurulan benzeri derneklerin çoğu genellikle tek bir topluluğun üyeleriyle sınırlıyken, Cercle de Salonique multi-nasyonel kimliğiyle de sivrilene bir kulüptü.⁸⁸

Kulübün kuruluş tarihi olan 1873'e bir not düşen yazar Renna Molho, bu tarihin bazı ayrıcalıklara sınır getiren tabiyet ayrıcalık kanunlarının çıkışının hemen arkasından gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır.⁸⁹ Bu kulüp aracılığıyla toplanan hukuki ayrıcalıklara sahip olan-olmayan tüm aktörler bir çeşit siyasi korunma örtüsünün altına girmeyi başarmışlardır. Kulüp üyelerinin yarıya yakını Yahudilerden oluşmaktaydı. İkinci sırada gelen topluluk ise Yunanlılardı. Türkler ve Türk kaydında bulunan dönmeler kulüp listesine birlikte yazılmıştır ve 5. büyük topluluktur. Selanik'in önemli topluluklarından biri olan Yunanlılardan kat ve kat büyük bir nüfusa sahip olan Bulgarlar ise kulüp içerisinde yok denecek kadar az bir üye sayısına sahiptirler.⁹⁰ Kulüp üyelerinin büyük çoğunluğunu doktorlar, bankacılar, tüccarlar ve diplomatlar oluşturmaktaydı.⁹¹

Klüp binasında pek çok eğlence amaçlı aktiviteye de imkan sunulmaktaydı. Kart oyunları için özel odalar, bowling salonu, bir restoran, bir bar, bekleme odası, ofisler ve mutfak bulunmaktaydı. Burada sadece klüp üyelerine özel toplantılar, davetler, eğlenceler düzenlenmekteydi.⁹²

Rıhtımdaki bir binada yer alan lüks dekorasyonu, üyelerinin statüsünü vurguluyor ve şehre gelen önemli ziyaretçilerin karşılanması için uygun bir alan sunuyordu. Üyeler, profesyonel ölçekte belli bir prestije sahip kişilerdendi. Klüp daha ilk dönemlerinde, bir kont, bir baron, iki paşa, dört Sir ünvalı kişi ve altı Bey ünvanlı kişinin de dahil olduğu, üst burjuvazinin en aktif temsilcilerinden oluşan

⁸⁷ Meropi Anastassiadou, Selanik: Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri, İstanbul 2022, s. 368

⁸⁸ Sotirios Dimitriadis, The making of an Ottoman port-city : the state, local elites and urban space in Salonika, 1870-1912, Londra 2013, s.165

⁸⁹ Renna Molho, Cercle de Salonique, Atina 1995, s.153

⁹⁰ Renna Molho, Cercle de Salonique, Atina 1995, s.155

⁹¹ Renna Molho, Cercle de Salonique, Atina 1995, s.156

⁹² Renna Molho, Cercle de Salonique, Atina 1995, s.155

üyelere sahipti.⁹³ 1873 yılında açılan bu sosyal kulüp, şehrin Ticaret Kulübü ile birleştiği 1958 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Klübün varlığı süresince çeşitli siyasi aktivitelerinde içinde olduğunu görüyoruz. Osmanlı yönetiminin son günlerinde bazı ayrılıkçıların hapisten çıkartılması, Yunan dışişleri belgelerine kadar geçen, şehrin Yunanlılara geçmesi üzerine toplumsal öfkenin yatıştırılması gibi siyasi anlamı yüksek eylemlerde de bulunmaktaydı.⁹⁴ Bugün geçmişteki örneğinden bağımsız ama aynı ismi taşıyan bir gece kulübü halen Selanik'te çalışmaya devam etmektedir.

2.2.3. Selanik Hadisesi'nin Birincil Aktörü: Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro

Hacı Lazaro ya da tam adıyla Perikli Hacı Lazaro sıra dışı bir tüccar ve diplomat olarak Osmanlı tarih çalışmalarında detaylı bir şekilde ele alınmamıştır. Osmanlı Rum tebasından bir kişi olmasına rağmen Rus İmparatorluğu pasaportu taşımakta ancak Amerika Birleşik Devletleri adına Selanik'te konsolosluk görevini yerine getirmektedir. Tezimize konu olan olayların başlamasından çok önce de hakkında pek çok şikayet olan, adı mahkeme tutanaklarından inmeyen Hacı Lazaro, karanlık bir kişiliktir.

Tam adıyla Periklis Hacı Lazaro 1847 yılında Selanik'te doğdu. Bir yandan çeşitli ulusal ve toplumsal meselelere, diğer yandan da büyük ölçekli ticari faaliyetlere aktif katılımı, onun Selanik Rum Cemaatinin en önde gelen üyelerinden biri olarak görülmesine katkıda bulundu.⁹⁵

Hacı Lazaro'nun babası Ioannis, annesi Chrysanti Economou'ydu. Serez ve Selanik'teki geniş aile mülkünü yöneten Hacı Lazaro, kentteki ciddi ekonomik oyunculardan birisiydi. Kardeşleri Euripides ve Nikolas ile birlikte 'Ioannis Hacı Lazaro ve Oğulları' adında, tahıl ürünleri ve demircilik ticareti yapan bir şirket kurdu. Bu şirketin sermayesinin 20.yüzyılın başlarında 35.000 altın pound olarak tahmin ediliyordu.⁹⁶

Hacı Lazaro, Cercle de Salonique kulübünün Yunan milliyetçisi tezlerini açıklamaktan çekinmeyen üyelerinden biri hatta yöneticisiydi.⁹⁷ Hacı Lazaro, Amerikan konsolos agentı olduğu 1870 yılından itibaren kesintisiz olarak 1906 yılına

⁹³ Sotirios Dimitriadis, The making of an Ottoman port-city : the state, local elites and urban space in Salonika, 1870-1912, Londra 2013, s.165

⁹⁴ Renna Molho, Cercle de Salonique, Atina 1995, s.156

⁹⁵ Theodoros I. Dardavesis, Philosoptic Brotherhood of the Men of Thessaloniki, The Bord of Directors and Acting Charimen, Second Edition, Selanik 2010, s.136

⁹⁶ Theodoros I. Dardavesis, Philosoptic Brotherhood of the Men of Thessaloniki, The Bord of Directors and Acting Charimen, Second Edition, Selanik 2010, s.137

⁹⁷ Renna Molho, Cercle de Salonique, Atina 1995, s.157

kadar Selanik Amerikan Konsolosu olarak görev yapmıştır.⁹⁸ Bu durum Amerikanın Selanik'te bugüne kadar görev yapan konsolosları arasında da bir rekordur.⁹⁹ Lazaro'nun bu göreve gelmesindeki ana etken ise kendisinden hemen hiç bahsedilmeyen Amerikalı karısı Lucy-Carr Upton'dur. Lucy-Carr Upton'un babası, Abraham Lincoln tarafından Cenevre'ye atanan meşhur Amerikalı diplomat Charles Horace Upton'du. Lucy-Carr Upton henüz olaylar çıkmadan kısa bir süre önce ölmüştü. Lazaro aynı zamanda İstanbul'daki Rus Büyükelçisi General İgnatiyev'in doktorunun da kuzeni idi.¹⁰⁰ Amerikalı eşi vefat edince, Hacı Lazaro bir yunanlı kadınla yeniden evlenmişti. Ayrıca Lazaro'nun kuzeni, Alman konsolosu Henry Abbott ile evliydi. Yani Abbott'lar ve Lazaro'lar akrabaydı.

Hacı Lazaro ailesi Selanik şehrinde ticaretin başat aktörlerinden birisiydi. Buna en çok katkı sağlayan gelişmelerden biriside Osmanlı Devletinin 'kentsel dönüşüm' projeleri ve önemli ailelerin bu projelerden aldıkları paydı.¹⁰¹

Lazaro ailesi, sadece Selanik sahil şeridinde; dört kafe, bir kumarhane, bir bahçe restoranı, alkollü içki imalathanesi ve inşaatı bekleyen iki büyük boş arsa dahil olmak üzere önemli sayıda mülke sahipti.¹⁰² Hacı Lazaro'nun Cercle de Salonique kulübünün 4 yöneticisinden birisi olması, kulüp başkanının İngiliz Konsolos Blunt olmasını not ederek devam edelim.¹⁰³

Bunların dışında meşhum olayın gerçekleştiği gün tren istasyonunda olduğunu ve olayı gözlemlediğini bildiren Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Selanik Konsolosu Gerhard Ritter von Chiari'nin de belirttiği gibi tüm Hacı Lazaro ailesi Rus uyrukluydu, ancak ailenin tüm üyeleri Osmanlı topraklarında doğmuşlar ve Atina'da aldıkları eğitim sebebiyle Helenleşmişlerdir.¹⁰⁴

⁹⁸ Theodoros I. Dardavesis, *Philosoptic Brotherhood of the Men of Thessaloniki, The Bord of Directors and Acting Charimen, Second Edition*, Selanik 2010, s.136

⁹⁹ Sotirios Dimitriadis, *The making of an Ottoman port-city : the state, local elites and urban space in Salonika, 1870-1912*, Londra 2013, s.57

¹⁰⁰ Rossitsa Gradeva-Sinan Kuneralp, *The massacre of the Consuls in Thessaloniki, 1876: the Bulgarian Trace*, s.350

¹⁰¹ Sotirios Dimitriadis, *The making of an Ottoman port-city : the state, local elites and urban space in Salonika, 1870-1912*, Londra 2013, s.93

¹⁰² Sotirios Dimitriadis, *The making of an Ottoman port-city : the state, local elites and urban space in Salonika, 1870-1912*, Londra 2013, s.99

¹⁰³ Sotirios Dimitriadis, *The making of an Ottoman port-city : the state, local elites and urban space in Salonika, 1870-1912*, Londra 2013, s.165

¹⁰⁴ Kriegsarchiv, Politisches Archiv XXXVIII Faszikel 179, Chiari zu Andrassy, 25 Mai 1876

2.3. 1876 Selanik Hadisesi ve Olayların Kısa Özeti

5 Mayıs 1876'da, Selanik Garı'nda yaşanan olaylar, kendisinden sonraki olaylar zincirinin ilk halkası olarak ortaya çıkmıştır. Tüm basın organlarında 'kaçırılan bir genç kız' ile ilgili bir adi suç vakası olarak anlatılan ve çizilen bu resime binaen 'Kız Vakası' ya da 'Selanik Vakası' olarak anılan Selanik Hadisesi, ardında pek çok şüpheli eylem bırakarak, tarih kitaplarına küçük notlar şeklinde işlenmek dışında dikkat çekici bir çalışmaya konu olamamıştır.

Dönemin basınına ve ardından da bir çok yazarın yayınlarına konu olmuş, gerçek ve kurgunun birbirine karıştığı bilgilere göre olaylar şu sıralamayla gerçekleşmiştir: Sevdği Müslüman bir Bey ile evlenmek isteyen bir Bulgar kızı resmi olarak Müslüman olabilmek için Avrethisar'dan Selanik'e trenle seyahat etmektedir. Tren gara yanaştığında aynı trende bulunan kızın annesinin yardım istemesi üzerine, garda o sırada bulunan kişilerin yardımıyla genç kız garda bekleyen Amerikan Konsolosluğu'nun atlı arabasıyla kaçırılmıştır. O gün kayda değer başka bir gelişme olmasa da, ertesi gün kalabalık bir grup Vali Konağı'nın önünde toplanarak kızın kurtarılmasını talep etmişlerdir.

Fakat o sırada yoldan geçmekte olan ve kalabalığa müdahale etmek isteyen Alman ve Fransız Konsolosları, yeşil bayrak açmış öfkeli kalabalık tarafından Saatli Cami içinde dövülerek öldürülmüşlerdir. Bu aşamadan itibaren lokal geliştiği düşünülen olay, hızla uluslararası boyutta bir kriz halini alacaktır.

İçinde pek çok tutarsızlığın bulunduğu bu olaylar zincirinin sağlıklı bir şekilde ele alınmasının önündeki en büyük engellerden biri de Avrupa devletlerinin olaya müdahale biçimleri ve Babıali'yi nefes alamayacağı ana kadar sıkıştırmış olmalarıdır. Bu sebeple meselenin nasıl geliştiğiyle yani suçun nasıl oluştuğuyla ilgilenmeden, olayın sonuçları sebebiyle, Konsolosların öldürülmesiyle ilgili olduğu düşünülen insanların hızla yakalanıp cezalandırılması üzerine yoğunlaşan Osmanlı Devleti yetkilileri, suçun oluşma şartlarını göz ardı ederek olaya müdahale etmiştir.

Meselenin doğru bir şekilde algılanabilmesi ve analiz edilebilmesi için, olayın en gerisine, yani gazete ve telgraflarda suçun anlatım sırasına göre henüz bir kaçırma eyleminin olmadığı döneme kadar uzanmak gerekecektir. Olaylar zincirinin kimi bölgelerinde daha önce sorulmamış bazı soruları sorarak, doğru bir analiz yapmak için gayret edeceğiz.

2.4. Selanik Hadisesi'nin Tanımlanması ve Sıralı Olaylar

Selanik Hadisesi birbirini takip eden olaylar silsilesinin refikasında meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu olaylar zincirinin bir ya da bir kaç halkası atlanırsa, anlatımda yer değiştirerek, takdim tehir edilerek olaylar sıralanırsa bambaşka anlamlar oluşturmak mümkündür. Zaten o günden bu güne olayın net bir şekilde çözümlenememesinin en önemli sebebi bu zincirin tam olarak kurulamadan ya da bilinçli olarak kurulmadan anlatılmaya çalışılmasındandır.

Bu bakımdan birbiriyle illiyet ve sebep sonuç zinciriyle bağı bir olaylar dizisini incelemek ve irdelemek yararlı olacaktır.

2.4.1. Genç Kızın Kimliği

Konsolosluk raporlarına ve gazetelere çelişkili bir şekilde geçen ifadelere göre 10 ya da 15 ya da 20 yaşında olan genç kızın ismi Stefani'dir. Kendisi Bulgar ismini kabul etmediği için bu ismi annesinden öğreniyoruz. Bu tür bilgileri mahkeme zabıtlarından hareketle takip ederek emin olmak zorundayız.

“Soru: Kızının adı nedir?”

Maria(Kızın Annesi): Stefani.”¹⁰⁵

“Türk ismi olarak Ayşe'yi benimseyen Stefani(Stephana) adlı Bulgar kızının soruşturması.

Soru: Adın nedir?”

Cevap: Benim adım Ayşe. Benim başka ismim yok. Babamın adı Stello, O öldü. Annemin adı Matto(Maria) 'dur.”¹⁰⁶

Genç kız Bogdansa köyünde annesi Maria Gioza ile birlikte yaşamaktadır. Babası Stello(Delio) Gioza hayatta değildir. Yetim büyüyen Stefani'nin sorumluluğu annesindedir. Annesi ise tekrar evlenmemiş ve dul olarak köydeki evlerinde kızı ile birlikte yaşamaktadır. Maria, geçimlerini kazanmak için yakınlarda bulunan bir Müslüman çiftlik sahibinin evinde ve ipek böceği tesisinde çalışmaktadır. Stefani ise kimi zaman annesine yardım etmekte kimi zaman da köydeki evlerinde çalışmaktadır. Biri kendinden büyük, biri de kendisinden küçük iki erkek kardeşleri ile birlikte aynı evde yaşamaktadırlar. Muhtemelen küçük kardeşiyle ilgilenme işi Stefani'ye kalmaktadır¹⁰⁷.

Genç kızın yaşı konusunda karmaşa mahkemede de devam etmektedir.

“Soru: Kızın kaç yaşında ?

Maria: Kızım 14 yaşındadır.”¹⁰⁸

Kızının yaşını kesin olarak bilen Maria, konu evliliklerinin başlangıcı ve kocasının öldüğü tarih olduğunda aynı kesinlikle cevap veremiyor.

¹⁰⁵ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.80

¹⁰⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.78

¹⁰⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.80

¹⁰⁸ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.80

“Soru: Ne zaman evlendiniz?”

Maria: Kaç yıl geçtiğini bilmiyorum.

Soru: Kocan öldüğünde kızın kaç yaşındaydı?

Maria: Kızım beş ya da altı yaşındaydı.”¹⁰⁹

Kızın yaşı konusunda ciddi bir polemik oluşturulmuştur. Annesi Maria’nın kızı Stefani için 14 yaşında olduğuna dair verdiği mahkeme ifadesini yukarıda zikretmiştik. Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro, Washington’a çektiği telgrafta kızın yaşını 12 olarak belirtirken¹¹⁰, İngiliz Konsolosu Blunt, İstanbul’daki İngiliz Büyükelçisi Elliot’a çektiği telgrafta kızın yaşının 18 veya daha da üstü olduğunu belirtmektedir.¹¹¹ Bogdantsa köy yöneticilerinden Mitre oğlu Tragio’ya göre ise kız 10 yaşındadır.¹¹² Olayların gelişimini konsolosluğun balkonundan izlediğini, yayınlanan günlüğünde anlatan İngiliz Konsolos Blunt’ın hanımı Lady Fanny Blunt’a göre ise kızın yaşı kesinlikle 22 ya da 23’tür.¹¹³ Gazeteler de bu kakofoniye farklı rakamlarla eşlik etmektedir.

Bir genç kızın yaşının bu kadar tartışma konusu olması belki yadırganabilir. Ancak tüm olayların çıkış dayanağı olarak ‘reşit olmayan bir genç kızın, baskıyla din değiştirmeye zorlandığı’ anlatısı üzerinden haklılık devşirilmeye çalışılması, bu çabamızı ve basit bir yaş meselesini tartışarak uzatmamızı mazur hatta gerekli kılar. Genç kızın yaşı ve din değiştirme yetisine sahip olup olmadığı tartışmasına oldukça detaylı bir anlatımla katılan İngiliz Konsolosu Blunt’ın eşi Lady Fanny, durumu yalın bir şekilde özetler:

“O akşam Rumlar toplandılar ve kızın Müslüman olmak istediğini bildirmek için Türk devlet otoritelerine teslim edilmemesi yönünde karar aldılar. Karısı Rum asıllı olan Alman Konsolosu Mr Abbott ve kız kardeşiyle evli olan Fransız Konsolosu M. Moulin, bu yarı Rum yarı İngiliz meselesi haline gelen konuda kızın teslim edilmemesi konusunda büyük ölçüde destekçiydiler.

Türklerde kendi aralarında toplandılar ve kızı geri almaya karar verdiler. Sonra da kavga başladı.

¹⁰⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.80

¹¹⁰ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.569-572

¹¹¹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.41, Concul Blunt to Sir Elliot, 14 May 1876

¹¹² Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.83

¹¹³ Fanny Lady Blunt, My Reminiscences, Londra 1918, s.140,

Şunu eklemekte fayda var ki, kızın yaşının küçük olduğu yani ebeveynlerinin vesayeti ve izni dışında, baskı altında kalmış olacağı ihtimali yüzünden bir ayrışma yaşanıyordu.

Daha sonra kız mahkemede görüldüğünde Bay Blunt'un isteği üzerine ve Kadı ya da Yüksek Yargıç ve Başpiskoposun desteğiyle peçesini çıkarması istendiğinde 22 veya 23 yaşında bir kadın olduğu görüldü. Ve elbette istediği inancı takip etme kapasitesine tamamen sahip ve özgürdü.”¹¹⁴

Bu bağlamda İslam dinine geçmek isteyen gayri müslim gençlerin kaç yaşında olursa ciddiye alınabilecekleri meselesi Osmanlı hükümeti içinde de tartışılmıştır. Konu hakkında açık bir kanunname isteyen Rum Patrikhanesine de şu şekilde bir cevap verilmiştir:

“Gayrimüslim olup İslam dinini kabul eden gençler için yaş sınırı olmayıp, şimdiye kadarki uygulamada buluğ çağına ermiş olmaları baz alınmıştır. Ancak patrikhaneler bunu sorgulamış ve durum Şura-yı Devlet’e havale edilmiştir. Gayrimüslim tebaadan İslamiyeti kabul etmek isteyenler için buluğ ve rüşt ispatı gerekir ve yaşa gerek yoktur.”¹¹⁵

Buna rağmen konu bir hükme bağlanıp ya da mevcut uygulama dışında yeni bir hukuki zemin oluşturmaya gidilmemiştir. Ancak Patrikhanelerin de konunun peşini bırakmadığı belgelerden anlaşılmaktadır.

“Konuyla ilgili bir padişah emri yayınlanmamıştır. Rum Patrikliği’nin, İslamiyeti kabul edenleri sorgulamak istemesiyle alakalı, papaz gönderilmesi ve yaş sınırının bir karara bağlanması talebi bulunmaktadır. Ermeni Patrikliği tarafından gönderilen yazıda da İslamiyeti kabul etmek isteyenlerin Mecelle’de yer alan yirmi bir yaş sınırına göre hareket edilmesi gerektiği görüşü bulunmaktadır.”¹¹⁶

Genç kızın yaşı ile ilgili tartışmaları ve gerçekten de karar verme yetisine sahip bir yetişkin olduğu bilgisine değindikten sonra, sırasıyla olayları gözden geçireceğiz. Selanik’te gerçekleşen hadiselerle ilgili yegane kayıtlar sayılan mahkeme zabıtları ve konsolos raporları temelinde gelişmeleri sırasıyla takip etmek gerekmektedir.

2.4.2. Genç Kız Evden Ayrılıyor

Stefani’nin evden ayrılmasıyla başlayan olaylar zincirinin aynı zamanda bir yalanlar zincirini de başlattığını belirtmek gerekir. Mahkeme kayıtlarında 3 Mayıs

¹¹⁴ Fanny Lady Blunt, My Reminiscences, Londra 1918, s.139-140

¹¹⁵ BOA, Y.EE. 31/18, Lef 1

¹¹⁶ BOA, Y.EE. 31/18, Lef 1

1876 gününün akşamı kızını evde bulamadığını söyleyen anne Maria, başka bir soru karşılığında 3 gün boyunca kızının kayıp olduğunu söyleyecektir. Köylülerin hiç birisi kızın kaybolduğu günü tam olarak tespit edememektedirler. Daha önce hiç böyle bir olay yaşanmamasına rağmen, bu kadar küçük bir köydeki böylesine sıradışı bir olay hakkında kimsenin tam bir malumatı yoktur.

“Soru: Köyünüzde hem Türk hem de Hristiyanlar var. Nasıl geçiniyorsunuz onlarla?”

Maria: Çok iyi anlaşıyoruz.

Soru: Bu olay olmadan önce köyünüzde Müslüman olmaya zorlanan birisi oldu mu?

Maria: Hayır, asla!”¹¹⁷

Anlatılanlara göre kızını evde göremeyen anne Maria hemen köy merkezindeki çeşme başına gitmiş ve oradaki Müslüman kadınlarla tartışmaya başlamış ve kızını kaçırdıklarını, zorla Müslüman yapacaklarını söylemiş. Ve bu durum köyde hiç bir infiale sebep olmamış. Ancak tartışmayı herkes duymuş. Yine de mahkeme tutanaklarına göre kimse olayın hangi gün olduğuna dair kesin bir malumat veremiyor. Hatta köylülerin bir çoğu, şu an görseler kızı tanıyamayacaklarını belirtiyorlar.

Köyün Bulgar muhtarı Stonhil oğlu Delhio’nun mahkeme salonundaki yeminli beyanına göre;

“Soru: Selanik’te yaşanan olayı duydunuz mu?”

Muhtar Delhio: Evet.

Soru: Bu olaya sebep olan kızın adı nedir?

Muhtar: Adı Stefani, babası Delhio ve annesi de Maria’dır.

Soru: Babası yaşıyor mu?

Muhtar: Hayır, o öldü.

Soru: Babası ne zaman öldü?

Muhtar: Babasının ölümünün üzerinden 2 ya da 3 yıl geçti.

Soru: Olayı nasıl öğrendiniz? Kızın kiminle ve neden kaçtığını biliyor musunuz?

Muhtar: Kızı görmedim. Annesi bir kaç Müslüman kadınla kavga ediyordu. Kızının kaçırıldığını söyleyerek bana şikayette bulundu. Olayın kızı

¹¹⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.80

su çekmeye gönderdiğinde gerçekleştiğini söyledi. Benden yardım istedi ama Osmanlı hanımlarının yanına yanaşamayacağımı söyledim. Onun Konak'a gidip şikayette bulunmasını tavsiye ettim. Sonra da işlerim olduğu için oradan ayrıldım. Kızı görmediğim için nasıl kaçtığını bilmiyorum.

Soru: Anne Maria'nın dövüldüğü doğru mu?

Muhtar: Bana Süleyman Çavuş, Molla Feyzullah ve İsmail Ağa'nın eşlerinin onu dövdüklerini söyledi.

Soru: Bu kadınların Maria'yı dövdüğünü gördünüz mü?

Muhtar: Evet, onların Maria'yı ittiğini gördüm."¹¹⁸

Şimdi, nüfusunun %85'i Bulgar olan bir köyde daha önce hiç yaşanmamış hatta yaşanması akla gelmeyen bir gelişme olduğu iddia ediliyor. Ancak ifadelere yansıyan bir heyecan ya da infial hissedilmiyor. Tekrar ifadelere dönelim, çünkü olayların merkezindeki Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun Washington'a çektiği telgrafa göre kızın ortan kaybolduğu söylenen gün mahkemede anlatılan 3 Mayıs 1876 değil, 21 Nisan 1876 günüdür.¹¹⁹

Bu anlatıya göre, 21 Nisan 1876 günü, annesi Maria henüz çalıştığı çiftlikten dönmediği için, Stefani arkadaşı ve akranı Asanah'ın yanına gider. Asanah köyde kerpiçten tuğlalar yapıp satan bir Bulgar kıızıydı. Onunla bir süre vakit geçirdikten sonra her ikiside evlerine gitmek için birbirlerinden ayrılırlar. Bu genç kızın görüldüğü son andır. Daha sonra annesi Maria eve döndüğünde kızı Stefani'yi bulamaz. Dışarı çıkıp araştırır, çeşme başındaki komşularına sorar fakat cevap alamaz. Tartışma çıkar. Maria müslüman komşularının kızı Stefani'yi kaçırdıklarına emindir. Muhtara giderler fakat muhtar olaya dahil olmak istemez. Köyün muhtarı Hristiyan bir Bulgar'dır ve Maria'nın 'kızımı kaçırıp müslüman yaptılar' söylemi onu tedirgin etmiştir. Buna rağmen Maria bazı evlerde arama yapmayı başarır fakat kızıdan bir iz yoktur. O gün başka bir gelişme olmaz.¹²⁰

Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun yeminli ifadelerini telgrafa eklediği köylüler şunlardır; Tana Petre, Tane Engue, Delhio Tantzi, Nicolas Papa Christoph, Mitro Stoico, Delhio Stoil, Theodorus Mitri, Colio Progio, Basil Mitri, Tano Manel.¹²¹ Makedonya Üniversitesinden Sempi Zoi'ye göre bu ifade verenlerin imzaladığı metinde rakamlar ters yazılmıştır. Ona göre kızın kaybolduğu tarih 12 Nisan 1876'dır. Açıkça Çarşamba günü saat 8'de gerçekleştiğini söyledikleri kaçma/

¹¹⁸ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.81

¹¹⁹ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.572

¹²⁰ Public Record Office FO 195/1107 Thessaloniki 20/6/1876 No 56 Inclosure 2

¹²¹ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.572

kaçırılma olayı bu tarihte gerçekleştiyse genç kız neredeyse 1 aydır ortalarda yoktur.¹²²

Bu bilgi kargaşası bugün olduğu kadar o gün de konuyla ilgilenen herkesi hem şaşırtıyor hem de öfkeliendiriyordu. Selanik'teki İtalyan Konsolosu Trabaudi Foscarini, olaydan iki gün sonra şöyle ifade eder:

“Bu iğrenç trajediyi ve nedenlerini örten perdeyi tamamen kaldırmayı başaramayacağımız neredeyse kesin.”¹²³

Şimdi burada, meseleyi doğru bir şekilde analiz edebilmek için, öncelikle bazı soruların yöneltmek gerekmektedir. Öncelikle konsolos raporlarına geçen ‘genç kızın müslüman olduğuna’ dair öngörü hangi delile dayanıyor? Çünkü genç kızdan, tekrar ortaya çıkacağı 5 Mayıs 1876 tarihine kadar bir daha haber alınamıyor. Olayla ilgili tüm kitap ve gazete haberlerine yansıyan ‘genç kızın bir müslüman sevgilisi vardı’ argümanı neden ilk sorgularda ortaya çıkmıyor? Ortada herhangi bir genç erkekten bahsedildiğine dair hiç bir rapor bulunmamaktadır. Peki, eğer genç kızın müslüman olduğuna dair bir delil yoksa ve ortada bir başka erkek de yoksa, Stefani evini neden terk etmiştir? Amerikan raporunu doğru kabul edersek, evden ayrıldığı 21 Nisan tarihinden, tekrar ortaya çıkacağı 5 Mayıs tarihine kadar Stefani neredeydi? Yaklaşık on beş gün boyunca yardım almadan bir genç kızın gizli bir yerde tutulması mümkün müdür ?

Tersten bir soru sorup cevabını da arayabiliriz. Stefani gerçekten müslüman olduysa, bu nasıl mümkün olmuştur? Genç kızın köyünde az sayıda müslüman vardı, kendisi köyün en fakir ailelerinden birine mensuptu. Annesi, zengin bir müslümanın çiftliğinde çalışıyordu. Stefani'nin en çok vakit geçirdiği ev, bir müslüman olan Süleyman Çavuş'a aitti. Köyde daha önce din değiştirme yaşanmamış görünüyor. Kızın din değiştirme isteği, yakın ilişkide olduğu bu aileden gördükleri ve imrendiği hayat tarzıda olabilir. Kızın annesi Maria, Süleyman Çavuş'un evini arayıp soruşturuyor fakat kızından bir ize rastlamıyordu. Yine de, bu duyduklarımız, kızın kendi annesinin evinden ayrılmasını açıklamaya yetmiyor. Çünkü nadir görünse de, hristiyanlıktan müslümanlığa geçme fiili Osmanlı hukukunda ve Balkanlardaki çevresel şartlarda gayet mümkün ve kimsenin hiç bir baskısının mümkün olamayacağı kadar rahat bir eylemdir. Hiç kimsenin, müslüman olmak isteyen bir hristiyana baskı yapabildiğine dair kayıt da bulunmamaktadır. Bu da o en önemli iki soruyu yeniden gündeme getiriyor. Genç kız neden evden ayrıldı? Ve 15 gün boyunca nasıl, nerede ve neden saklandı?

¹²² Sempì Zoi (Σέμπη Ζωή) Selanik'te Katledilen Konsoloslar ve Çıkan Olaylar - Mayıs 1876, Atina 2015, s.181, 182

¹²³ Apostolos Evangelou Vakalopoulos, 1876 Mayıs'da Yaşanan Selanik Hadisesi ve Doğru Sorununa Etkileri, Selanik 1953, s.194

2.4.3. Genç Kız Bulunamıyor

Ertesi gün 22 Nisan 1876'da, köyde söylentiler yayılmaya başlıyor. Raporlara da yansıyan dedikodulara göre, Stefani şu evlerden birinde saklanmaktadır; Süleyman Çavuş'un evinde, Feyzullah Ağa'nın evinde, Mehmet Ağa'nın evinde, Hüseyin oğlu İsmail Ağa'nın evinde, İsmail Ağa'nın evinde... Stefani'nin annesi Maria'nın ifadelerine göre, bu evlerden birinde saklanan kızını, o gün ya da ertesi günü, köyün camisindeki İmam eşliğinde, Geyveli'ye kadar götürmüşlerdir. Yine annesine göre Stefani, önce Geyveli'ye, sonra Mayadağ, Karasınan ve en son olarak da Karasulu köylerine götürülmüştür. Hangi köyde ne kadar kaldığına dair bir bilgi yoktur. Bu arada bu köylere götürülmüş olduğu da tamamen annenin, hiç bir veriye dayanmadan verdiği ifadelerdir. Maria'nın argümanı, kızının müslüman yapılmak için bir yetkiliye başvurabileceği bir mekana gitmesinin sağlanmasıdır. Bu mekan da Selanik vilayet merkezidir. Hiç bir eğitimi olmayan, ancak günlük geçimini sağlayan köylü bir kadın için çevresini şaşırtabilecek öngörülerde bulunmaktadır.

2.4.4. Stefani Yeniden Ortaya Çıkıyor

Aradan neredeyse on beş gün ya da bir ay geçtikten sonra Stefani, 5 Mayıs 1876 Cuma günü, üzerinde müslüman elbiseleri, başörtüsü ve yüzünde peçesi olduğu halde Karasulu'daki istasyon binasından Selanik trenine biniyor.¹²⁴ Stefani, Bogdansa'dan Karasulu'ya yürüyerek 6 saatte geldiğini söylüyor ama diğer detaylarla ilgili bilgi vermiyor.¹²⁵ İfadelere göre yanında ismi Ruşen¹²⁶ olan Arap¹²⁷ (belki siyahi) bir kadın, bir hoca ve bir de başka bir erkek bulunmaktadır. Stefani gibi hiç bir geliri olmayan bir genç kızın trene binecek parayı nereden bulduğu önemli bir sorudur. Üzerindeki elbiseleri ona kim vermiştir. Eğer tüm anlatılardaki veriler gerçek ise, neden yanında evlendiği adam da yoktur ve tek başına Selanik'e gitmektedir.

Asıl mantık sınırlarını zorlayan gelişme ise tren hareket ettikten sonra ortaya çıkar. Stefani'nin annesi Maria'da trendedir. Bir ay boyunca arayıp bulamadığı kızı kimseden habersiz trene bindiğinde 'tesadüfen(!)' annesi de trendedir. Anne Maria'nın mahkemede verdiği ifadesine göre bu durum tamamen tesadüfidir¹²⁸. Ancak o da tren parasını nereden bulduğunu açıklayamamıştır. Çünkü Maria günlük kazançla yaşayan, köyün en fakir ailesini geçindirmekle sorumlu kişidir. Ve nasıl olmuştaki diğer günler değil de bu gün trene binerek Selanik'e gitmeye karar vermiştir. Sorgulamalarda bu soruların üzerine gidilmediği görülüyor.

¹²⁴ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.78

¹²⁵ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.78

¹²⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.77

¹²⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.78

¹²⁸ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.80

Görgü tanıklarının ifadelerine göre, Stefani ve Annesi Maria çok kısa bir Yunanca konuşmanın ardından susmuştu ve Selanik'e kadar sessizce yolculuk etmişlerdir. Ama anne Maria'ya göre kızı ona 'kaçırıldığını ve zorla götürüldüğünü' söylemiştir.¹²⁹ Neden Bulgarca değil de Yunanca konuşmayı tercih etmişlerdir? Onunla tesadüfen karşılaştığını söyleyen annesi Maria, neden kızını görünce ve söylediklerini duyunca heyecanlanıp olay çıkartmamıştır? Daha da ilginç, anlattığına göre tamamen siyah çarşaf, ferace ve peçe içinde bulunan kızını çarşaf ve peçeye rağmen nasıl tanımıştır?

Tam bu anda yani trenin içerisinde yeni bir bilgi kargaşası oluşur. Mahkemede bir türlü ortaya çıkmayan ancak Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun Washington'a yolladığı telgrafta detaylı şekilde anlattığına göre; kızının mürebbiyesi olan Miss Abbott'ın kardeşi 'Yanko' adıyla da bilinen George Abbott'ta trendedir.¹³⁰ (Karışık bilgi ağacına bir yeni data daha geliyor. Olaylar sonucunda öldürülecek olan Alman Konsolosu Henry Abbott'ın kız kardeşi yani öldürülecek olan diğer konsolos Fransız Jules Moulin'in karısı Mary Abbott, aynı zamanda Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun kızının da mürebbiyesidir. Yani Amerikan Konsolosluğu'nda çalışmaktadır.)

Hacı Lazaro'nun trendeki George 'Yanko' Abbott'dan bahsetme biçimi ilginç ipuçları barındırıyor. Onu Washington'a tanıtırken, öldürülen Konsoloslarla olan akrabalığından hiç bahsetmiyor. Sanki olaylarla alakasız üçüncü bir şahıstan bahseder gibi, alelade bir bilgi olarak sunuyor.

George Abbott'ın trende ne yaptığına baktığımızda karşımıza daha da şok edici bilgiler çıkıyor. Her nasılsa Stefani'nin annesi Maria George Abbott'a yaşadığı durumu anlatıyor ve Ondan kendisine yardım sözü alıyor. Hatta George Abbott genç kızın bulunduğu kompartımandaki diğer erkekleri oradan çıkartmak ve kız ile annesini yalnız bırakmak için 'Osmanlı Kamu Kanunlarına göre Türk kadınlarıyla başka erkeklerin, kapalı bir ortamda birlikte bulunamayacağını hatırlatarak kompartımanı boşaltıyor. Bunun üzerine yalnız kalan genç kız duygulanıp pişman olarak annesinin boynuna atılıyor.¹³¹

İlgnictir, ısrarlı sorulara rağmen mahkeme salonunda hem Maria hem de kızı Stefani trendeki bu detaylardan hiç bahsetmezler.¹³² George Abbott ismi şu bakımdan çok önemlidir; Osmanlı Mahkeme kayıtlarında, Selanik Tren İstasyonu'nda olayların kontrolden çıktığı ana dair tüm sorularda Onun adı geçmektedir. Adının geçtiği yerler de bir o kadar önemlidir; Zaptiyelerin darp edilmesi, Stefani'nin yüzündeki peçenin yırtılması, Stefani'nin başörtüsünün açılıp Müslüman kıyafetinin kalabalığın önünde çıkartılması, Stefani'nin olay yerinden kaçırılması, Amerikan Konsolosuna ait

¹²⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.80

¹³⁰ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.570

¹³¹ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.570

¹³² Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.78, 80

arabanın kaçırılması.¹³³ Tüm bu galeyana getirici eylemlerin müsebbibi George ‘Yanko’ Abbott’tan bahsedilmiyor. Ya da ileride göreceğimiz üzere mahkeme heyeti soruların buraya gelmesine gerek duymuyor. Mahkeme tamamlandığında adı geçen kişilerin hiç birisinin bir soruşturma geçirmediği, bir mahkumiyet almadığı düşünüldüğünde Osmanlı Mahkemelerinin ne tür bir baskı altında işlemeye çalıştığını daha rahat anlayabilir ve yaşantıları anlamlandırabiliriz.

Tren istasyonunda ve kompartımanda yaşananları biraz daha iyi anlayabilmek için tekrar mahkeme salonuna dönelim.

“Abdullah'ın kızı Arap Ruşen'in İmparatorluk Araştırma Komisyonu huzurunda incelenmesi, Selanik,

Soru: Nereden geliyorsunuz?

Ruşen(Arap)Cevap: Karasulu.

Soru: Müslüman olmak isteyen bir Bulgar kızı vardı orada, onunla beraber miydin?

Ruşen: Kız benim bindiğim kompartımana bindi. Ben Karasulu tren istasyonuna geldiğimde oradaydı.

Soru: Trene bindiğinizde kızı size tanıttı?

Ruşen: Hiçkimse. Kızın yanında Hoca vardı, ama onu tanımıyorum.

Soru: Bu adamın Hoca olduğunu nereden biliyordun?

Ruşen: Çünkü genç kızın trene bindikten sonra yanıma gelip bu Hoca ile birlikte Müslüman olmak için Selanik’e gittiğini söyledi.

Soru: Sen Hoca’ya kim olduğunu sormadın mı?

Ruşen: Hayır sormadım. Trene bindiğimizde kızın yanında değildi. Hoca dediği adam nereye gitti bilmiyorum.

Soru: Bu kızı daha önceden tanıyor muydun?

Ruşen: Hayır, tanımıyordum.

Soru: Kız trende annesiyle birlikte miydi?

Ruşen: Annesi başka bir kompartımandaydı.

Soru: Kadının genç kızın annesi olduğunu nereden biliyordun?

¹³³ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.74,75,76

Ruşen: Bilmiyordum. Kadın kızını görünce bizim kompartımana geldi. Rumca konuştukları için ne söylediklerini anlamadım. Sadece Müslüman olmak istediğini anladım. Başka da yol boyunca bir şey konuşmadılar.”¹³⁴

Ruşen yani Arab olarak bahsedilen kadınla ilgili bütün sorgu bundan ibaret. Diğer raporda geçen ayrıntıların hiç birisine girilmiyor. Günlerdir kayıp kızını arayan bir annenin hiç bir şey yapmadan hatta konuşmadan sakince oturduğuna inanmak mümkün değil. Sorgu sırasında bu detayların üzerine gidilmiyor.

2.4.5. Trenin Selanik’e Ulaşması ve İlk Resmi Suçun İşlenmesi

Bir kaç saat sonra tren Selanik istasyonuna ulaşıyor.

*“Trenin Selanik’e ulaşması, Türklerin deyimiyle **Selanik vak’a-i müellimesi/ Acı Selanik Olayı** tam anlamıyla başlamıştı.”¹³⁵*

Yolcular trenden iniyor. Bir anda anne ve kız bir birleriyle çekişme içine giriyorlar. Ve çığlıklar atılmaya başlıyor. Birbirinden bağımsız ifadelere göre ya kız annesinden kaçmak için yardım istiyordu, ya da annesi kızını kurtarmak için yardım istiyordu.¹³⁶ Her halükarda istasyonda bekleyenler ve zabıtalara dikkati o yöne doğru çekilmiş oldu.

“Stefani: Selanik’e ulaştık. Tren görevlisi kompartımanın kapısını açtı ve ben kendimi Arap kadınla birlikte dışarı attım. Bu sırada sakallı bir Frank(Avrupalı) elimden tuttu ve ‘Bir Müslüman mı oldun?’ deyip bana hakaret etmeye başladı. Bu adamın hemen yanında başka bir Frank(Avrupalı) vardı ve beni hırpalayarak peçemi yırttılar. Sonra zabıtalara geldi.

Soru: Peçenizi yırtan adamları tekrar görseniz tanıyabilir misiniz?

Stefani: Evet, tanıyabilirim. Genç Frank(Avrupalı) olanı sakalsızdı, feracemi yırttı, diğer Frank(Avrupalı) sakallıydı ve bir sakallı, yaşlı adam beni polislerin elinden söküüp aldılar ve zorla atlı arabaya bindirdiler.”¹³⁷

Stefani ve İstasyondaki Polis Müdürü Selim Ali Bey’in ifadelerine göre; bir kaç hristiyan Stefani’ye saldırdı ve yüzündeki peçeyi ve başörtüsünü zorla çıkarttılar. Polis Müdürü Selim Ali Bey, peçeyi kızın yüzünden çıkartan ve şaplak atan kişiyi Yanko Abbott olarak tanımlıyor.

“Selanik Emniyet Müdürü Albay Selim Bey’in Ön İfadesi;

¹³⁴ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.77

¹³⁵ Selim Deringil, İhtida ve İrtida, İstanbul 2017, s.98

¹³⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.78, 80

¹³⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.78

Aldığım sözlü rapora göre; ferace ve yaşmağını giyinmiş halde Müslüman olmak istediğini söyleyen bir kız istasyondaki polislerin yanına gelmiş. Kızın anlattıkları üzerine yanına bir onbaşı ve iki zaptiye Konak'a kadar genç kıza eşlik etmeleri emredilmiş. Demiryolu deposuna vardıklarında yanlarında Arap bir kadında varmış ve Jack Abbott'ın oğlu Yanko tehditkar şekilde onları takip etmekteymiş. Atlı bir araba Yanko'ya doğru hareket ettiğinde Yanko Abbott genç kızın peçesini yırtmış, başörtüsünü ve feracesini çıkartmaya girişmiştir. Genç kız, zaptiyelerden kendisini bu adamlardan kurtarmaları için yalvarmış fakat Yanko Abbott'ın etrafında toplanan kalabalık zaptiyeleri darp edip genç kıızı ele geçirmişler. Ve Yanko Abbott ve adamları kıızı alarak atlı arabaya geçmişler. Bir Bulgar olan Kostaki Hancı kızın yanına oturmuş, arabanın arkasına da iki Avrupalı tırmanmış.”¹³⁸

Şimdi birde olayın Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun beyanıyla anlatımına bakalım.

“Saat 6 sularında tren Selanik'e ulaşıyor. Stefani zaptiyelerin eşliğinde Konak'a götürülmek için istasyondan hareket ediyor. Bu sırada kızın annesi Maria, George Abbott'ın da içinde bulunduğu gençlere bakarak yardım çağrısında bulunup bağırmaya başlıyor. O gün Aziz George günü olduğu için istasyon her yönden gelen insanlarla doludur. Pek çok gönüllüde gençlere katılarak Stefani ve annesini zaptiyelerin elinden almaya çalışıyorlar. Bu sırada kızın yaşmağı ve feraceside yırtılıyor. Kıza eşlik eden zaptiyelerle gençler arasında ufak bir arbede yaşanıyor. Daha sonra karakoldan gelen zaptiyelerin müdahalesi sonucu kız Konak'a götürülmek üzere yola çıkartılıyor. Fakat bu sırada çevredeki Hristiyanlar tekrar saldırarak kıızı ele geçirmeye muvaffak oluyorlar ve yolda benim arabamı bulup, kıızı ve annesini, bir başka adamla birlikte zorla arabaya bindiriyorlar. Arabacım ya aptallığından ya da yanlış yönlendirilen tutkusundan kıızı ve arabadakileri Konsolosluk binasına götürüyor.”¹³⁹

Bu iki çapraşık anlatımın dışında ama onlara paralel olarak, kızın yaşmağını yırtan ve zorla kaçıran kişinin George ‘Yanko’ Abbott değil, bizzat Alman Konsolosu Henry Abbott olduğu iddiası da mevcut. Selim Deringil, Alman konsolosu Henry Abbott'ın aynı zamanda ‘Yanko’ yerel ismini de kullandığını belirtmektedir¹⁴⁰. İngiliz dilinde Jack isminin, ‘bilinen adam’ manasında bir kısaltma olduğunu ve raporlarda bu şekilde kodlanarak Abbott’ların ‘bilineni’ diyerek kaydedilmiş olabileceğini de hatırd tutmak gerekir. Ailenin en bilinen üyesi de Alman konsolosu olan Henry Abbott’dır. Bu da karşımıza çıkan kurgunun karmaşıklığını arttıran bir ihtimali ortaya koymaktadır.

¹³⁸ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.74

¹³⁹ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.570

¹⁴⁰ Selim Deringil, İhtida ve İrtida, İstanbul 2017, s.98,99

“...Bu noktada Alman Konsolosu Yanko Abbott, ‘böyle bir provakasyonun Müslümanlar üzerinde öfke yaratacağını kesinlikle bilerek’ Stephani’nin yaşmağını alanen yırtmıştır.”¹⁴¹

Yaşananları zihnimizde sıraladığımızda akla mantığa sığmayan gelişmelerin ardı ardına gelmekte olduğunu görebiliriz. Bu olayları kısım kısım inceleyerek ilerlemek şu açıdan çok önemlidir ki, tüm kaynaklarda delillerin ve ifadelerin sıralanma biçimi sürekli olarak yorumlamalarla birlikte verilmiş ve istemli ya da istemsiz olarak bazı asıl soruların sorulmasının önüne geçilmiştir. Çünkü bir defa ‘birden fazla aklın’ dahil olduğu bir olayı incelemeye başladığımızı kabul ettiğiniz andan itibaren, tanımı itibarıyla bir komployla karşı karşıyasınız demektir. Bu durumun, hiç bir manipüle edici yorumdan etkilenmeden ortaya konabilmesi için, tüm verilerin tek tek analiz edilmesine ihtiyaç vardır.

Bu noktada bazı keskin sorular sorup cevabını aramaya çalışmak gerekir. Şehrin en zengin ailelerinden birine mensup olan, bir iddiaya göre Alman konsolosu da olan, diğer iddiaya göre onun akrabası olan ama her iki ihtimalle de Abbott ailesinden bir birey hangi saiklerle kendisini hiç ilgilendirmeyen bir olayla ilgili olarak bir anda ortaya çıkıyor ve hikayenin başrolüne oturabiliyor? Ayrıca hangi yüksek motivasyonla olayı orada yetkililerin çözmesine izin vermeden, polisleri darp ederek kızı onların elinden alıyor? Üstelik bunu kızın arzusunun hilafına yapıyor. Nasıl oluyor da daha bir kaç dakika ya da bir kaç saat önce gördüğü insanlarla ilgili böyle yüksek bir özdeşleşme ve empati kurabiliyor? Bu öyle bir empatiki sonunda darağacında sallanarak ömrünü sonlandırmak da var. Çünkü Müslüman bir kadının peçesinin yırtılması, başörtüsünün çıkartılıp feracesinin parçalanması sıradan bir olay olarak görülmeyeceği, en ağırından cezalarla karşılaşılacağı belli bir konudur. Ve Abbott ailesi yaklaşık 100 yıldır Selanik’te yerleşik, Osmanlı sistemiyle barış içinde yaşayan, Osmanlı sisteminin kurallarına hakim deneyimli bireylerden oluşmaktadır. Hatta daha bir kaç yıl öncesinde Sultan Abdülmecit’in Selanik ziyaretinde evinde kalacağı aileler listesinin başında gelen bir isme ve itibara sahiptir. Bilindiği kadarıyla Abbott ailesinde dini ya da siyasi bir fanatik bulunmuyor. Herhangi bir fikrin yılmaz savunucusu ya da dindar bir birey de öne çıkmıyor ailede. Polis müdürüne kadar darp edip, bir genç kızı arzusu hilafına kaçırarak kadar gelişkin bir motivasyona nasıl ve daha da önemlisi ne zaman ve nerede sahip oluyor? Nesillerdir sadece tüccarlık yapan bir ailenin bu yaşananlardan bir çıkar gözetmesinden başka mantıklı bir açıklama bulunmuyor. Bu cesur ya da cüretkar olarak adlandırılacak hamlelerden ne tür bir plan dahilinde getiri bekliyorlardı?

Burada basit gibi görünen bu soruların şimdiye kadar sorulmadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan analizin doğru yapılabilmesi ve doğru tespitlere ulaşılabilmesi için her hareketin gerektirdiği soruları sormak zorundayız. Alacağımız cevaplardan da önemli olan, soruların sorulması ve bir mantık çerçevesinde olayların gelişim mekanizmasının ortaya çıkartılabilmesidir. Olayla ilgili geniş incelemelerde bulunan Yunan tarihçi Apostolos Evangelou Vakalopoulos’un bildirdiğine göre “Avusturya Konsolosu von Chiari’nin uzaktan, Avusturya Konsolos Yardımcısı

¹⁴¹ Selim Deringil, İhtida ve İrtida, İstanbul 2017, s.98,99

Gsiller'in ve Rus Konsolosluğu Katibi Eichler'in ve de Fransız Konsolosluk Görevlisi Fornier de la Rochelienin de nispeten daha yakından izlediği bu çatışma"¹⁴² resmi-gayri resmi, yerli-yabancı herkesin gözü önünde gerçekleşiyordu.

Polislerin darp edilerek, müslüman kıyafetleri olan bir genç kızın kaçırılması kendi başına büyük bir olaydır. Osmanlı İmparatorluğu tarihinde bu tür olaylar daha önce de olmuştur ve her zaman kanlı bitmiştir. Doğal olarak bölgede yaşayan hiç kimse böyle bir olayın kan dökülmeden sona erebileceğini hayal edemezdi. Üstelik bu dökülen kanlar, yoğunlukla faillerin kendi kanları olduğu/olacağı aşikardır. Buna rağmen, yani ölümü göze alarak yapılan bu eylemin, mutlaka geçerli bir motivasyona ihtiyacı bulunmaktadır. Üstelik sıradan insanlar için gereken bu motivasyon, Abbott ailesinden birisi için, diplomasi kültürünü bilen insanlar için kat ve kat daha fazla gerekmektedir. Hangi ikna edici sebeple, ölümü göze alarak böyle bir eylemi gerçekleştirmişlerdir? Bu soru şunun ortaya çıkması açısından çok önemlidir; eğer Yanko Abbott bu konuda bir kaç saniye içinde ikna olmayıp da daha önceden konu hakkında bilgi sahibi, duygusal olarak hazırlıklı ise, bu; Onu eylemin düzenleyicisi ya da düzenlenmesinde yardım eden ve 'cürüm için çete kurmak' suçlusu da yapar ki, dönem itibarıyla bu eylemin cezası 'idam'dır.

Fakat bu soruların bugün sorulması zor olduğu gibi o dönemde de sorulması zordu. Kayıtlara yansıdığı kadarıyla hiç birinin sorulmadığını biliyoruz. Abbott'ların ve Lazaro'ların katkısı, düzenlemesi, akıl yürütmesi ya da ihmali, vurdumduymazlığı, bencilliği sonucu isminin Ayşe olduğunda ısrar eden genç Bulgar kızı Stefani'yi taşıyan atlı araba istasyondan uzaklaşırken Müslümanların yabancı bir konsolosun olaya karıştığına inanması, korkunç sonuçlar doğuracaktı.¹⁴³

2.4.6. İstasyondan Kaçış

Olayın her aşaması ayrı bir analiz gerektirmektedir. Yanko Abbott genç kızın başörtüsünü ve peçesini çıkartıp, onu kaçırdıktan sonra istasyondan uzaklaşmak zorundadır. Etraflarındaki kalabalık ki, raporlarda bir hristiyan yortu günü olması sebebiyle olabileceği varsayılan garip bir kalabalık vardır, onlara yardım ederek polislerin takibini zorlaştırmışlar ve nümayişin boyutunu arttırmışlardır. Yanko Abbott, yanında Stefani olduğu halde ona doğru yavaşan bir atlı arabaya yönelir ve kızı da arabaya bindirerek istasyondan uzaklaşırlar. Arabanın üstünde Amerikan bayrağı asılıdır, çünkü Amerikan konsolosluğunun resmi arabasıdır. Yani polislerin ya da herhangi bir Osmanlı zabitanın dokunmayacağı bir araba tesadüfen(!) olay yerinde bulunmaktadır.

İlginç bir durum olarak araba orada olduğu halde Konsolos Hacı Lazaro trende de, arabada da yoktur. Sonradan verdiği ifade de rahatsız olduğunu, bu yüzden

¹⁴² Apostolos Evangelou Vakalopoulos, 1876 Mayıs'da Yaşanan Selanik Hadisesi ve Doğu Sorununa Etkileri, Selanik 1953, s.201

¹⁴³ Selim Deringil, İhtida ve İrtida, İstanbul 2017, s.99

gelemediğini, arabasına da haber vermeyi unuttuğunu bildirecektir. Her yaptığı, gün gün, saat saat işlenen bir diplomatın, sanki kendi işlerinin tamamıyla kendisi ilgileniyormuş ve bu tren seyahatinde de tek başına hareket ediyormuş gibi ifade vermesi pek çok elçilik raporunda üstü kapalı olarak eleştiriliyor. Yani herkes vazeden anlatının büyüüne kapılmış durumda değil ve Amerikan konsolosluk arabasının bir kaçırma eyleminde ‘tesadüfen’ bulunmasını anlamlı bulmuyor. Bizde bulmuyoruz ve soruyoruz, hiç bir silahlı girişim olmadığı halde diplomatik bir aracın sürücüsü ve kvasısı nasıl oluyorda bu kaçırma girişimine dahil oluyorlar ? Amerikan konsolosu Hacı Lazaro’nun beyanı ‘aptallığı ya da tutkularının yanlış yönlendirilmesi sebebiyle’¹⁴⁴ olduğu yönünde. Amerikan Konsolosluk görevlileri neden; sadece bir kaç on metre ötede kendilerine ulaşmaya çalışan Osmanlı resmi görevlilerine, zabıtalara, askerlere yardım etmiyorlar da, ‘bilinen’ Abbott’ın sözleriyle hareket edip kızı kaçırmasına yardım ediyorlar?

Buradan sonra işler daha da tuhaflaşıyor. İstasyondan kaçırılan genç kız başka herhangi bir yere değil de Amerikan Konsolosluğu’na götürülüyor. Kızın annesi Maria’da buraya geliyor. Konsolusun arabacısı ve güvenlik için kullanılan Kavas’ı, bu kaçırılan kızı ve onu kaçırın Yanko Abbott’ı alarak, hiç bir engellemeye uğramadan ya da hiç bir iç çatışma yaşamadan konsolosluğa gelebilmişti. Fakat bir sorun daha vardı. Konsolosluktakiler onları kabul edecekler miydi? Yine ilginç tesadüfler eseri Konsoloslukta hiç bir yetkili kişi yoktu. Önemli bir itiraz geliştirilmeyecek, maktuller ve genç kız konsolosluğa girecektir. Stefani’nin ifadesine göre sürekli hakaretler altındayken dahi annesiyle hiç konuşmadan birlikte beklemişlerdi.

“Stefani: Beni Konsolosluğa götürdüler. O Frank(Avrupalı), bana ‘Bu köpeklerin dinine nasıl kendini kaptırdın?’ dedi.

Soru: Konsoloslukta nerede konakladınız?

Stefani: Annemle beni bir odaya koydular. Annem benimle hiç konuşmadı. O odada birlikte geceleyip uyuduk.”¹⁴⁵

Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro’ya göre Konsolosluğa getirilen ekibe yeni bir üye daha katılmıştı: Kızın Amcası. Lazaro durumu oldukça net bir şekilde ifade etmektedir:

“Araba konsolosluğa getirildiğinde genç kıza annesi ve yaşlı amcası da katıldı. Bu arada ailem konsoloslukta değildi. İlk önce annem döndü Konsolosluğa. Arabacım anneme çekinerek yanaşıp ‘Madam bir şey yaptım ama doğru mu değil mi bilemiyorum’demiş... Annem genç kızı, annesini ve amcasını Konsoloslukta bulmuştu.”¹⁴⁶

¹⁴⁴ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.570

¹⁴⁵ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.78

¹⁴⁶ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.570

Şimdi de kızın Amcası ortaya çıkıyor. Peki bu yaşlı adam nasıl oluyorda bu kadar hızlı bir şekilde, polisten, zabıtalardan, askerlerden önce ‘kızın götürüldüğü yeri’ bulabiliyor? Çok mantıklı görünmeyen bu ifadeler de birden fazla aklın ve failin olayların içerisinde yönlendirici pozisyonda olabileceği gerçeğiyle karşı karşıya bırakıyor insanı. Bu şahıs, köy muhtarlarından birisi tarafından da teyit ediliyor ama bu sefer genç kızın annesi Maria’nın da Selanik’le bir bağlantısı olabileceğine dair bir şüphe ortaya atılıyor.

‘Bogdansa muhtarlarından Kristo oğlu Toco’nun ifadeleri;

Soru: Maria’nın başka akrabaları var mıydı?

Toco: Bilmiyorum. Ama Selanik’te bir ihtiyar olduğunu biliyorum.

Soru: (Maria ya da Stefani)Selanik’te ne iş yapıyordu?

Toco: Birinin evinde hizmetçi olup olmadığını bilmiyorum.”¹⁴⁷

Oldukça ilginç bir bilgi ise şöyledir: Kızın, Selanik’te bir amcası ve anne Maria’nın, hatta kızı Stefani’nin hizmetçi olduğu bir yerleşkenin olabileceğine dair garip bir sorgu kaydı var ortada. Bunlar şu açıdan önemli; üzerine elbise alacak paraları olmayan, geçimlerini sağlamaktan aciz bir köylü imajı yerine, İmparatorluğun en önemli şehirlerinden birinde, önemli insanlara hizmet vermiş ya da vermekte olan insanlar olabileceği ihtimali doğuyor. Bu durumda yeniden şu soruyu yönetmek gerekiyor, ortada hala silah zoru yokken ve artık kaçırılanlara buna alet olanlardan sayıca hiç de az değilken, Amerikan Konsolosluğu görevlileri direnıp kızı neden serbest bırakmıyorlar? Onu yapamadılarsa da neden daha büyük bir diplomatik kriz içerisine girecekleri halde örtüsü yırtılarak ve polisler darp edilerek kaçırılan bir kızı, daha da ileri giderek Amerikan Konsolosluğu’nda geceletmeye razı oluyorlar? Bunu da tesadüf diye açıklamak yerinde ‘planlı’ bir girişim olduğunu söylemek akla daha yatkın değil mi? Bu soruların Amerikan büyükelçisi Layard tarafından Lazaro’ya sorulmadığını da belirtmem gerekir. Büyükelçi Layard sormamış ama Hacı Lazaro erken davranıp konuyu açıklamaya devam ediyor ki, bu açıklamalar bizi yeni cevaplara ulaştıracak güçte bir bütünlüğe sahip. Konsolos Lazaro kızın neden alıkonulduğunu şöyle açıklıyor:

‘Herkes annemin ayaklarının dibine kapanmış ve yalvararak orada kalabilmek için izin istemişler. Annem karar vermeden önce kardeşim Nicholas’ın dönmesini beklemiş ki kısa bir süre sonra kardeşim de Konsolosluğa dönmüş.”¹⁴⁸

Geceyi konsoloslukta geçiren ekibin sonraki akıbetleri biraz karışık. Hiç bir raporda ‘bilinen’ Abbott’tan bir daha bahsedilmiyor. Yeri gelmişken, Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro’nun ‘heyecanlı genç’ olarak tanımladığı George Abbott olayın gerçekleştiği yıl olan 1876’da henüz 18 yaşındadır. Yani ‘bilinen’ Abbott olması çok

¹⁴⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.82

¹⁴⁸ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.570

zor bir ihtimaldir. Bu bağlamda Deringil'in dikkat çektiği 'istasyonda genç kıza saldırıp peçesini yırtan kişi aslında Alman Konsolosu Henry Abbott'ın ta kendisiydi'¹⁴⁹ uyarısı anlam kazanıyor. Kimse de kızı kaçıran ve tüm olayları başlatan, polisleri darp eden, yani ilk 'resmi' suçu işleyen kişi nerede diye sormuyor.

2.4.7. Ertesi gün: 6 Mayıs 1876

Raporlar ve soruşturma tutanaklarında, genç kızın istasyondan Amerikan Konsolosluğuna kaçırılmasının ertesi gün olan olayları detaylı bir şekilde incelendiği görülüyor. Çünkü Osmanlı Hükümeti'nin hadise üzerine eğilmesine sebep verecek sonuçlar o gün oluşacaktır. 6 Mayıs 1876 tarihi, uluslararası bir suçun işlendiği tarih olarak kayıtlara geçecektir. Gelişen olayın sonucu olarak ortaya çıkacak suç fiili öylesine büyük bir akis yaratacaktır ki, bundan sonra olayın başlangıcı sorgu altına alınmaktan çıkacaktır. Sonrasında ortaya çıkan olayın büyüklüğü, bize resmin gerisindekileri göremeyeceğimiz bir algısal sis oluşturuyor. Bu sisin dağılması için sorularımızı daha da derinlere inerek sormaya başlayıp, cevapları bulmaya çalışacağız.

Sabah olduğunda bütün kent olan biteni duymuştur. Aksi olması zaten mümkün değildir çünkü eşine az rastlanır bir cüretle ve sanki herkesin görmesi isteniyor gibi büyük bir kalabalığın içinde göstere göstere işlenmiştir kaçırma suçu. Raporlara göre müslüman toplumun temsilcileri Vali Mehmet Rıfat Paşa ile görüşmek için Hükümet Konağı'na gelmişlerdi. Kızın akıbetini ve ne zaman geri getirileceğini soruyorlardı. Polis Müdürü Selim Ali Bey'le de görüşen Vali herkesi sükunete davet etti ve kızın bir kaç saate getirileceğini söylüyordu.

Fakat Polis Müdürü Selim Ali Bey'e göre kalabalık tekin değildi, onlardan bazı temsilcileri hükümet konağında bırakıp dağılmalarını istedi. Ama kısa bir süre sonra kalabalık daha da çoğaldı. Meraklı bakışlar artıyor, dedikodu kenti kasıp kavuruyordu. Selim Ali Bey harekete geçmesi gerektiğini farketmişti. Endişeliydi çünkü yanında sadece 20 adamı vardı. Dışardaki kalabalık o anda yüz kişiyi geçmişti ve her saat katlanarak çoğalıyordu. Raporlarda geçtiğine göre, Emin Efendi, Mültezim Hacı Hasan, Hüseyin Efendi, Davut Bey kalabalığın en önündeydiler.

"Selim Ali Bey: Cumartesi sabah kalabalık bir grup Konak'ın önünde toplandılar. Paşa'nın odasından çıkıp kalabalığın önündeki reis veya ileri gelenlere bu kadar kalabalığı toplamakla hata ettiklerini söyledim ve onlara ne istediklerini sordum. 'Kızı istiyoruz!' dediler. Onlara birkaç saat beklemelerini ve kızın teslim olacağını söyledim; ama dinlemediler. Daha sonra pencereleri açan ve kalabalığın dağılması için seslenen Paşa'ya durumun hassasiyetini haber verdim. Paşa da İbrahim Bey'i çağırdı, ben de kalabalığın yanına dönerek dağılmalarını ve işlerinin başına dönmelerini söyledim; ve Paşa'nın kızı geri almak için ne gibi önlemler aldığını görmek

¹⁴⁹ Selim Deringil, İhtida ve İrtida, İstanbul 2017, s.99

üzere birkaç delegeyi bırakmalarının yeterli olduğunu anlattım. Kalabalık silahlı değildi ancak küstah ve tehditkardı.

Soru: Peki kalabalığı dağıtmak için neden kuvvet kullanmadınız?

Selim Ali Bey: Yeterli gücüm yoktu, sadece 20 adamım vardı ve kalabalık en az 100 kişiden oluşuyordu. Emin Çavuş, Mültezim Hacı Hasan, Çubuklu Hüseyin Efendi ve Davut Bey kalabalığın yönlendiricileriydiler. Daha sonra Hakim Efendi ve meclislerin diğer üyeleri geldi. İbrahim Bey'in halka gitmeleri yönünde öğüt verdiğini duydum ama faydası olmadı; ve bu arada kalabalığın sayıları arttı.”¹⁵⁰

Bu isimler önemli çünkü raporlarda ve sonradan yazılan eserlerde adeta isim isim takip edilen bu insanların akıbetleri de tek tek incelenmiştir. Fakat aynı titizlik olayın ilk faileri için hiç bir zaman gerçekleşmeyecektir. Selim Ali Bey, hemen Vali'yle görüşüp takviye kuvvet istedi. Bu arada olası protesto gösterisinin yayılarak kontrolden çıkma ihtimaline karşı, yabancıların yoğun yaşadığı ve Frank Quarter olarak geçen levanten mahallesini koruyabilmek için Yüzbaşı Ali Ağa ile Kambur Ağa ve bir kaç polis memurunu o bölgeye yönlendirmişti. Hristiyan yortusu sebebiyle şehir karıştı. Çevre kasaba ve köylerden pek çok insan şehre akmıştı.

Selim Ali Bey, Vali'nin de emri uyarınca tercüman Georgios Petropoulos ve bir görevliyi, Stefani'yi alması için Amerikan Konsolosluğu'na göndermişti.¹⁵¹ Fakat genç kız konsoloslukta değildi. Verilen bilgiye göre öğlene doğru 12 sularında bir adam gelip kızı ve annesini konsolosluktan almıştı. Kim çıkarmıştı ve nereye götürmüşlerdi? Artık işin içine kimliği belirsiz kişilerde girmişlerdi.

2.4.8. Saatli Cami'ye Geçiş

Kalabalık artık Hükümet Konağı önünde beklerken ezanın da okunmasıyla hemen yanı başındaki Saatli Cami'nin avlusuna geçmişlerdi. Burada konsolos raporlarının yerel hiç bir değerden bihaber bir sorgu içine girdiklerini de görüyoruz. Namaz vaktini anlamayan raporlar, sanki bilinçli olarak orada toplanmaya çalışmışlar gibi bir hava ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Öyle ki camide asılı bulunan ve raporlarda 'yeşil bayrak' olarak adlandırılan ve 'şeriat bayrağı' diye ilan edilen bir bayrakla, kalabalığın artık cihatçı bir linç ekibine dönüştüğünü ima etmektedir. Halbuki Osmanlı Coğrafyasına hakim olan herkesin bilebileceği gibi Rumeli'deki camilerin tamamında asılı bulunan yeşil bayrak, şeriatı değil 'Rumeli'yi temsil etmektedir ve tüm Rumeli camilerinde asılıdır. Bugün bile Balkanlarda hangi camiye ziyaret etseniz yeşil ay yıldızlı bayrağı görürsünüz.

Tüm bu önyargılı okumalar bugünden dahi yapılabildiğine göre, o zamanlarda yapılmasını garipsiyor olamayız ama bu imalarda bulunanların tarihçiler

¹⁵⁰ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.74

¹⁵¹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.74

ve yazarlar değil, deneyimli diplomatlar olduğunu anladığımızda, sözlerin arkasında gizlenen maksadı ortaya çıkartmak artık bir görev haline gelmektedir. Olaya dönersek, saat artık öğleden sonra 14 olmuş ve cemaat yavaş yavaş camiden çıkmış avluda sıralanmışlardır. Belki de yeniden Hükümet Konağı'na dönmelerini önlemek adına Vali Mehmet Rıfat Paşa, Polis Müdürü'ne camiye gitmesini emretti. Saatin ilerlemesi ve Vali'nin bir cevabı olamaması üzerine kalabalıktan sesler yükselmeye başlamıştı. Kalabalığın önde gelenleriyle akıllı selim bir konuşma yapmak isteyen Selim Ali Bey, caminin avlusunda bulunan Küttab Efendi'ye ait bir odaya girdi. Raporlara göre odadakiler Polis Müdürü'ne şu şekilde bir tehdit yöneltmiştir; 'Eğer kız gelmiyorsa, kaçıranlardan zorla alınmalı ve bu işte kansız olamayacağı için kendilerinin suçlanamayacağı' söylüyorlardı.

Valinin düştüğü aciz duruma bir başka acizyet eklenecektir. Polis Müdürü Selim Ali Bey, durumun gidişatından endişelenip takviye istemek için kaleye ve gemilere birer adam gönderir. Fakat şehir çok karışıktı, yardım bir türlü gelmek bilmeyecekti. Artık sayıları bir kaç yüzü bulan kalabalığın arasında 20 askeriyle bulunan Selim Ali Bey ve Vali, yavaş yavaş insiyatifi kaybetmeye başlıyorlardı. Bu arada Selim Ali Bey, Küttab Efendi'nin odasından çıkarken mülazım Ahmet Efendi'ye, kapıyı kapatmasını, içeri kimseyi almaması emrini verdi ve kendisi Hükümet Konağına dönerek takviye bulmanın yollarını aramaya başladı.

Takviye gelmiyordu, çünkü şehirdeki Hristiyan yortusu sebebiyle oluşan bu renkli günde, gemideki askerlere de izin verilmişti, hepsi şehrin değişik yerlerine dağılmış durumdaydı. Kale komutanı Ata Bey'de yerinde yoktu. Yani insiyatif alacak kişiler yerlerinde değillerdi. Herkes normal zamanda olması gereken yerlerin dışındaydı.

2.4.9. Lokal Hadise Uluslararası Boyuta Taşınıyor - Konsoloslar Konak'ta

Olayları başlattığı söylenen ve ilk yapısal suçun direkt faili olan Alman Konsolusu Henry Abbot ve Fransız Konsolusu Jules Moulin, öğleden sonra Hükümet konağına geldiler. Bu iki kişinin ilişkileri de oldukça ilginçtir. Bir ifadeye göre Henry Abbott'ın kız kardeşi Mary Abbott, Jules Moulin'le evliydi. Yani Henry'nin kayınbiraderi Jules'ti. Diğer bir ifadeye göre ise Amerikan konsolosunun iki kız kardeşi bu iki konsolos ile evliydi. Yani Amerikan Konsolosluğuyla organik bir ilişkileri vardı ve akrabaydılar. Bu ifade, kızın kaçırılmasından sonra nasıl olup da zahmetsizce, bir engelle karşılaşmadan kızı Amerikan Konsolosluğu'na sokabildiğini açıklıyor.

Konsoloslar Hükümet Konağı'na geldiklerinin bir başka şahidi de olayları izleyen Fanny Lady Blunt, detaylarıyla olayı anlatmaktadır. Kendisi İngiliz Konsolusu John E.Blunt'ın eşiydi ve olayı konsolosluk binasının balkonundan izlemekteydi. Yani her şey çevredeki tüm insanların gözü önünde cereyan ediyordu. Bölge tüm resmi dairelerin ve konsoloslukların da bulunduğu şehrin merkezi bir

konumundaydı. Fakat hiç bahsetmediği şey ise ‘Cerde de Salonique’ kulübüdür. Bu hikayede bahsi geçen herkes birbirini bu kulüpten tanıyorlardı.

İngiliz konsolosu Blunt’ın eşi Fanny’nin “...Türklerin hristiyanları katlettiği o şeytani günde, iki masum adam, Moulin ve kayınbiraderi Alman konsolosu Abbott...”¹⁵² sözleriyle anlatmayı tercih ettiği olayların gerisi ile ilgili de masalvari bir dili tercih ediyordu;

*“Bir müslümana aşık olan hristiyan köylü kızı, onunla evlenebilmek için İslam inancına geçmek ve bunu yani yeni dinini resmîyete kavuşturmak için Selanik’e gelmişti. Şansa bakın ki, Selanik’e gelmek için bindiği trende, onu arayan annesine rastlamıştı...”*¹⁵³

Lady Blunt, şahsende tanıdığı, klüpten arkadaşı, Henry Abbott’ın raporlara yansıyan ‘istasyondaki varlığı’ ve kızı kaçırmadaki aktif rolünden hiç bahsetmemiş. Özellikle kızın istasyondan kaçırılışını, yani ilk suç fiilinin işlenmesini pasif fiilelerle geçiştiriyordu. Öznesi olmayan bir suç... Ancak, Lady Blunt’ın anıları, bu seçici dile rağmen, doğru soruları sorabilenler için hala bulunabilen çeşitli ipuçları barındırıyor. Örneğin kızın annesi Maria’nın, suçun işlenmesi anı ile ilgili hareketlerinin planlı olduğunu anlıyoruz.

*“Anne, tüm umutlarını yitirmişken, kızını tekrar Ortodoks inancına döndürebilmek için yoldaki bir istasyondan telgrafla Selanik’teki dostlarına haber yollamış. Onlardan isteği, tren Selanik’e ulaşınca kızının kurtarılması...”*¹⁵⁴

Ne kadar ilginç köylü olarak nitelenen ve günlük geçimini bile güç bela sağlayan bir kadın, sanki modern dünyanın bir parçasıymış gibi kendi başına ve yardım almadan, o dönemin en modern haberleşme cihazı olan telgrafi o kadar efektif kullanıyor ki, başka bir şehiredeki dostlarıyla haberleşebiliyor ve kızının kurtarılması için Selanik tren istasyonunda bir organizasyonu tertip edebiliyor. İnsanların zekasıyla dalga geçen bu anlatım şekli raporlarda da bire bir kendini gösteriyor. En basit sorgulamayla bir telgrafın çekildiği istasyondan Selanik’teki sıradan bir muhatabına ulaşması normal zamanlarda dahi günler alabilecekken, burada bir kaç saat içinde hem telgraf çekiliyor hem de Selanik telgraf ofisi telgrafın muhatabı olan şahsı arayıp bularak mesajını iletiyor, mesajı alan kişi ciddi bir kalabalığı organize ederek istasyon binasına geliyor ve tam da zamanında hazır olarak trenin gelişini bekliyor. En modern iletişim teknolojilerene sahip günümüz dünyasında bile gerçekleşse aklın alamayacağı bir organizasyon açıklaması.

Ayrıca bu izah şekline göre kızın annesinin mesajı ilettiği kişi bizatihi Alman konsolosu Abbott’ın kendisidir. Ya da bir diğer ifadeyle Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro’nun kardeşi Nicholas Lazaro’dur. Basit bir köylü kadın nasıl oluyor da

¹⁵² Fanny Lady Blunt, My Reminiscences, Londra 1918, s.138

¹⁵³ Fanny Lady Blunt, My Reminiscences, Londra 1918, s.138-139

¹⁵⁴ Fanny Lady Blunt, My Reminiscences, Londra 1918, s.139

Selanik'in en zengin ve en prestijli cemiyet üyelerini tanıyabiliyor, onları kendi köylü kızını kurtarması için ikna ediyor ve Osmanlı hükümetine karşı uluslararası bir suç eylemi gerçekleştirmesi için onları motive edebiliyor? Ve bütün bunları bir kaç saat içinde nasıl yapıyor? Bu akıl almaz anlatının hiç bir yeri konsolos raporlarında gündeme getirilmiyor. Yazık ki Osmanlı sorgulamaları ve devlet yazışmaları da bu tür hiç bir sorgu barındırmıyor.

2.4.10. Konsoloslar Cami'ye Giriyor

Abbott ve eniştesi Moulin ya da Abbott ve Moulin bacanaklar hükümet konağından içeri girmeyip konuştukları bir görevlinin de yönlendirmesiyle kalabalığın olduğu, hemen ilerideki camiye doğru hareket ediyorlar. Belki de kendisini tanıyacakları ya da olayla ilgili sorguya maruz kalacakları endişesiyle resmi hükümet binasına girmeyip olaya direkt müdahale/yönlendirme yapmaya karar veriyorlardı. Zaten hararetli olan ortama, sayıları yüzlerle ifade edilen öfkeli kalabalığa rağmen, silindir şapkaları ve smokinleriyle Saatli Cami'nin avlusuna geliyorlar. Sonra kalabalığı yararak sözü dinlenenlerin bulunduğu odaya da, öfkeli kalabalığın bakışları ve söylenmeleri arasında giriyorlar. Valinin görmek istediği en son şey, iki yabancı devlet misyonunun hristiyan diplomatlarının, müslüman bir kızın hristiyanlaraca kaçırılması olayı ile ilgili olarak, kalabalığı yatıştırmaya çalıştıkları camiye girmeleri olurdu herhalde.

Olayların kısmi şahidi olan Selanik'teki İtalyan Konsolosu Foscarini, Moulin ve Abbott'ın kalabalık ve öfkeli Müslümanların toplandığı camiye neden gittikleriyle ilgili ilginç bir görüşü var:

“Moulin ve Henry Abbott (kızı kaçıran Abbott'ın akrabası), neden ve nasıl gittikleri bilinmese de, kalabalığın toplandığı camiye gidiyorlar. Belki toplanan insanların ne yapmak istediklerinin anlamak için belki de dini olarak yakın oldukları ve aynı zamanda da akrabaları da olan Hacı Lazarro ile benzer bir şey planlıyor oldukları için camiye gelmiş de olabilirler.”¹⁵⁵

Raporlara yansıyan ifadelere göre Abbott ve Moulin oldukça rahattılar.¹⁵⁶ Yüzbaşı Hüsnü Efendinin yardımcılarıyla girdikleri odada meselenin çözümü ile ilgili fikirlerini paylaşıyorlardı. ‘Bu olayın daha da rahatsız edici boyutu, konsolosların görevleri ötesinde böyle bir müdahaleye kalkışmaları ve J.Moulin'in cami içerisindeki agresif tavırları ve ikilinin konsolos pozisyonları ötesinde adeta kolonyal yöneticiler gibi davranmalarındır.’¹⁵⁷ Yine de Henry Abbott, bir not yazarak Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun kardeşi Nicholas'tan kızın bırakılmasını istemişti. Notu derhal kendi kardeşi Alfred Abbott'a verilmesi için askerlerden birine verdi. Kızın

¹⁵⁵ MDAE, Documenti Diplomatici Concerneti Gli Affari d'Oriente, 7-8 mai 1876, s.178

¹⁵⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.22

¹⁵⁷ Sinan Kuneralp - Rossitsa Gradeva, On Love, Religion and Politics: Salonica (1876) and Ruse (1910)

nerede olduğuna bakılmasını istiyordu. Henry Abbott'ın yazdığı notta şunlar yazıyordu:

*“Sevgili Nicholas, burada başımız belada ve durum kabul edilir gibi değil. Bu nedenle kızı güvenli bir şekilde göndermen çok iyi olacak, aksi takdirde hiç olmayan hadiseler vuku bulabilir. Saygılarımla Harelos.”*¹⁵⁸

Aslında bu not bize Nicholas Lazaro'nun olayın neresinde olduğuna dönük ciddi bir ipucu daha veriyor. Olayın her anına ve gelişmelere vakıf ve belki de karar verici mercide bir isim. Vali'nin kızı ilk istediği an, kızın lokasyon bilgisini Vali'den yani Osmanlı Devleti'nden saklayarak olayların raydan çıkmasına sebep olup, bir başka suça da imza atmış bir kişilikten bahsediyoruz burada. Belki de baştan beri ulaşılacak istenen hedef buydu.

Konsolosların Cami'ye gittiğini öğrenen Selim Ali Bey, durumu hemen Vali Mehmet Rıfat Paşa'ya bildirecekti. Olayların gidişatı üzerindeki insiyatiflerini tamamen kaybetmek üzereydiler. Vali hemen Cami'ye gitmeye karar verdi. İtalyan Konsolos Foscari'ye göre, iki konsolostan 15 dakika sonra Vali'de Cami'ye gelmişti.¹⁵⁹ Acilen duruma müdahale etmesi gerektiğini anlamıştı.

Bu sırada notu olan Alfred Abbott, Amerikan Konsolosluğuna gitti. Konsoloslukta sadece Anne Lazaro vardı ve kızın sabahleyin gittiğini, nereye gitmiş olabileceğini de bilmediğini söylemişti.¹⁶⁰

Vali, konsoloslardan kızın serbest bırakılması için yardım etmelerini, tanışları olan Hacı Lazaro ile ki, bir başka anlatıya göre her iki konsolos da Lazaro ailesiyle bazı evlilikler yoluyla akrabadırlar, ya da direkt olarak Amerikan Konsolosluğu ile temasa geçip kızı istemelerini rica ediyordu. Konsoloslar zaten bir not yazdıkları için tekraren buna yanaşmadılar. Ama durumu yerinde değerlendirmek için Amerikan konsolosluğuna kendileri gitmeye karar verdiler. Kapıyı açıp dışarı çıkmak istediklerinde ise amansız gerçekle karşı karşıya kaldılar. Çünkü geldikleri zaman gördükleri kalabalıkla çıkmaya çalıştıkları zaman gördükleri kalabalık arasında büyük bir fark vardı.¹⁶¹

Öncelikle artık saat ilerlemiş, haber her yere yayılmış, bir çok insan işlerinden çıkmış ve kalabalığın sayısı misliyle artmıştı. Kızın söylenilen saatte gelmemiş olması ve dedikodular kalabalığı iyiden iyiye öfkelenmişti. Artık ilk anlardaki gibi bazı sözü dinlenir insanların öncülüğünde yürüyen bir topluluk olmaktan çıkıp, criminal tiplerin, sesi en yüksek çıkanın önderliğini yaptığı bir sürü haline gelmişlerdi.¹⁶² Kalabalık konsolosların çıkışına izin vermedikleri gibi onları

¹⁵⁸ Amerikan Foreign Relations Archives, Mayard to Secretary of the State, 20 May 1876

¹⁵⁹ MDAE, Documenti Diplomatici Concerneti Gli Affari d'Oriente, 7-8 mai 1876, s.178

¹⁶⁰ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.22,63,64,65,72

¹⁶¹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.22,63,64,65,72

¹⁶² MDAE, Documenti Diplomatici Concerneti Gli Affari d'Oriente, 7-8 mai 1876, s.178

odaya geri yönlendirmişti.¹⁶³ Kız gelmeden bu konsoloslarda camiden ayrılmamalıydı. Artık Vali'nin sözü de geçerliliğini yitirmişti. Üstelik, kalabalık, kendi önde gelenleri olarak odada bulunan halktan kişilerinde sözünü dinlemiyordu. Durum kontrolden çıkmış, insiyatif kaybedilmişti.

2.4.11. Olayların Kontrolden Çıkma Korkusu

Konsoloslar davranışlarını yeniden gözden geçirmiş olacaklar ki, Henry Abbott, tekrar bir not yazarak kardeşi Alfred'e götürmesi için bir kavas yollayacaktı. Notta şunlar yazıyordu;

“Burada gerçekten zor durumdayız. Hemen kızı bir kavasla buraya gönderin. Yoksa hayatımız tehlikede.”

Mektubu alan Alfred telaşla, tekrar Amerikan konsolosluğunun yolunu tutmuştu. Ya da anlatılar bu yönde... Oysa Stefani ve annesi Maria sabahleyin, kapalı bir at arabasıyla elçilikten ayrılmıştı. Alfred'e kapıyı yine anne Lazaro açıyor. Alfred'in verdiği ifadelere göre kızın orada olmadığını söyleyen Nicholas, Alfred'in ısrarları karşısında kızını getirmek için harekete geçiyor. Alfred ve Nicholas'da 'Cerde de Salonique' klübünün sınırlı sayıdaki üyelerindendir.

Bu noktadan sonra ifadeler ve raporlar çatallanmaya başlıyor. Konu hakkında yazılan pek çok incelemede çoğunlukla gözardı edilen yöre halkının olaya şahitliğine kulak verince bu çatlağın büyüklüğü de ortaya çıkıyor. Bulgarca yayın yapan yerel bir gazete olan 'Iztochno Vreme' gazetesi kızın ilk günden sonra Alman Konsolosu Henry Abbott'ın evine götürüldüğünü yazarken, kimi raporlarda ise Avguerinos'un evinde olduğu yazılıdır. Olaylardan sonra Hacı Lazaro'nun Washington'la yazışmalarında kızın Alfred Abbott'ın evinden çıktığı anlaşıyor.

“Alfred Abbott, ben evde yokken gelip annemi ziyaret ediyor. Olaydan haberdar olduğu için ona kızın hala yanında olup olmadığını soruyor. Annem 'hayır' cevabını veriyor. Saat 3'e doğru Bay Abbot tekrar geliyor ve ağabeyinin ikinci mektubunu göstererek anneme kızın nerede bulunabileceğini soruyor. Annem, bay Avgerinos'un evinde olması gerektiğini söylüyor... Bunun üzerine aceleyle Bay Avgerinos'un evine gidiyor ve yolda İngiliz Konsolosu Bay Blunt'un hala orada olduğunu düşündüğü kızını soran bir notla evimize, kardeşim Nicholas'a giden Kavas'ına rastlıyor. Bay Abbott kardeşime gönderilen notu alıyor ve Kavas'a 'kızın Bay Lazaro'nun evinde olmadığını, nerede olduğunu bildiğini ve onu takip ederse kendisine teslim edeceğini' söylüyor. Kavas'da Bay Abbott'ı kendi evine kadar takip ediyor. Burada Kavas ve yanındaki on polisi durdurarak kendi evinin yanındaki

¹⁶³ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.22,63,64,65,72

küçük sokağa giriyor ve genç kızla birlikte geri dönüyor. Kavas'a onu camiye götürmesini söylüyor.”¹⁶⁴

Resmi yazışmalara dökülen bu bilgiler ışığında tespitlerimizin ne kadar doğruya yakın ve tutarlı olduğunu test etme şansını da yakalamış oluyoruz. İfade ediş biçimleri değişse de ciddi bir tutarsızlık deryasında yüzen bu ifadeler ve raporlar, işin başından beri Abbott'ların ve bir yolla ilişkide oldukları Amerikan Konsolosu ve akrabalarının işin bir yerlerinde hep var olduklarını gösteriyor bize. Yerel gazete *Iztochno Vreme*' başından beri Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun bilinenin aksine 'Bulgar' köklerine vurgu yapıyor hem de Abbott'lar ve Lazaro'ların olayla direkt ilişkisine dikkat çekiyordu.

Fakat resmi raporlar doğru soruları sormaktan uzaktı. Kimse Lazaro'ya bu centilmenleri nereden tanıdığını sormuyordu. Lazaro'da bir dikkat dağıtıcı olarak, Osmanlı Devletini, Türklüğü ve Müslümanlığı kullanıyordu.

“Ne yazık ki Türkler büyük bir telaş içindeler. Bir yanda hükümetlerinin umutsuz durumu, diğer yanda Bosna-Hersek'teki sürekli geri çekilişleri ve felce uğramış tavırları onları rahatsız etmiş ve içlerinde kendilerini korkunç suikastlara iten, korkunç dini fanatizmlerini uyandırarak iki konsolosun katline yol açacak hale gelebilmişlerdir.”¹⁶⁵

Böylece dikkatleri olayın başlangıcından, sebeplerinden uzaklaştırıp, onları olayın sonucuyla ilgilenmeleri için hazırlıyordu. Bu arada Alfred Abbott'ın kızı almaya giderken karşılaştığı İngiliz Konsolosluğu'nun kavasası şu notu taşıyordu;

“Sevgili Perikles(Hacı Lazaro), Moulin ve Abbott'a yardım için giderken yolum kalabalık tarafından kesildi. Olayın çok tehlikeli bir hal aldığı ve Müslümanların tansiyonunun çok yükseldiğine şahit oldum. Kızı kesinlikle benim de bulunduğum Hükümet Konağı'na göndermek zorundasın, meslektaşlarıma yardım için burada bekliyorum.

(İmza)Konsolos Blunt.”¹⁶⁶

2.4.12. Korkulan İhtimal Gerçekleşiyor: Konsolosların Öldürülmeleri

Olayları yatıştırmak ve kalabalığı dağıtmak için beklenen takviye birlikler bir türlü gelmiyordu. Vali Mehmet Rıfat Paşa umutsuzca etrafına bakınıyordu. Neden sonra dikkati arkasından gelen seslerde yerine geldi. Kalabalık içinde bulundukları odanın demirden korkuluklarını söküyordu. Sanki odadaki herkes donmuş gibiydi. 4

¹⁶⁴ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.569-572

¹⁶⁵ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.569-572

¹⁶⁶ F.O. 881-2984, Elliot to Derby, June 14, Blunt to Elliot, June 6

subay 18 asker¹⁶⁷, polis müdürü Selim Ali Bey ve Vali Mehmet Rıfat Paşa, hepsi silahlıydı ama kimse silahına sarılmadı. Kimse uyarı için bile havaya ateş açmadı. Önü alınamayan kalabalık, adım adım tüm engelleri aştı ve donmuş haldeki yetkilileri tartaklayıp iki konsolosu onların ellerinden aldılar.

Bundan sonrası adli vaka dosyalarından anlaşıldığı üzere, artık tanınmayacak hale gelene kadar dövülerek öldürülen iki insanın hikayesi. Hem elle hem de pencelerelerden kopartılan demir çubuklarla dövülen bu insanlara artık ‘kızın nerede olduğu’ da sorulmuyordu. Sadece bir öfke boşalması yaşanıyordu orada... Artık kıpırdayan bir şey kalmayana kadar arbede devam etti. Sonra birden her şey durdu. Henry Abbott ve Jules Moulin ölmüştü. Kalabalık geldikleri gibi odayı terk ettiler.

“Şu ana kadar yapılan araştırmalara göre caminin içinde ve çevresinde en az 18 zaptiye ve 4 üst düzey polis memuru bulunuyordu. Talihsizleri savunmak için hiçbir kılıç çekilmedi, kimse bir çizik bile almadı. Bir polis memurunun ağır yaralandığı söyleniyor ama gemi doktoru onu muayene etti ve onun numara yaptığını ilan etti. Her durumda aniden iyileşti. İki cesedin de camide bırakıldığı ve kendilerine en büyük hakaretlerin yapıldığı söyleniyor.”¹⁶⁸

Biraz ileride İngiliz Konsolosu Blunt’ın kavası ve yanındaki gardları göründü. Kız yanlarındaydı. Zaten öfkesini boşaltan kalabalık bundan pek etkilenmedi ama kısa bir süre içinde dağıldılar. Kendine gelmeye çalışan Vali Mehmet Rıfat Paşa’ya kızı teslim eden İngiliz Konsolos’unun kavası ve gardlar camiden ayrıldılar. Akşam ezanı okunmaya başladığında Vali, polis müdürü, Stefani ve konsolosların cesetleri cami avlusundaydılar.

Lazaro’nun ifadelerine göre, Amerikan Konsolosluğu’nu öfkeli kalabalıktan kurtaran kızın geri getirilmesi idi. Yoksa kalabalığın yeni hedefi Lazaro ve ailesiydi. Tabi bu hiç bir zaman bilinemeyecek ama Lazaro dikkatleri dağıtmakta ve doğru soruların sorulmasını engellemekte oldukça mahir görünüyor.

“Onu olabildiğince hızlı bir şekilde yanına alan Kavas, camiye doğru gidiyordu ki, konsolosluğundan çok uzakta olmayan, öfkeli kalabalıkla karşılaştı, konsolosluğa karşı küfürler ve şiddetli gösteriler yapıyorlardı. Kızın ortaya çıkışı, umutsuz meslektaşlarımla hayatını kurtarmak için çok geç olmasına rağmen, bu öfkelerin öfkesini bir ölçüde hafifletmek ve onları amaçlarından döndürmek ve bu şekilde ailemin yok edilmesini önlemek için zamanında gelebilmişti.”¹⁶⁹

¹⁶⁷ PA-AA, R1501/105371/0398, 21 Mayıs 1876 Berlin, s.25

¹⁶⁸ PA-AA, R1501/105371/0398, 21 Mayıs 1876 Berlin, s.25

¹⁶⁹ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.569-572

Lazaro, kendisinin ve ailesinin canının tehlikede olduğunu, çok ustaca ve doğru bir anda anlatıyor. Ama bunu yaparken yöresel güçlerin liderine de saygıda kusur etmiyor.

“Genç kız şu anda, İstanbul’dan gelen emirle, şehirdeki en sağlam yer olan Vali Mehmet Rıfat Paşa’nın evindedir.”¹⁷⁰

Şehirde yeniden sükunet sağlanmış ve gece şehrin üzerini örttüğünde gündüz yaşanan dehşet anlarının hiç birisi hatırdta kalmamış gibiydi. Ama aslında asıl sancılı günler henüz başlamamıştı. Şehir yeni ve şiddetli bir krizin içine sürükleniyordu.

Akşam saat dokuzda Fransız konsolosluk maslahatgüzarı Krajewski, Caton Fameti, Jean Malet, Edouard Fournier ve iki Lazarist rahip Auguste Bonetti ve Léon Laurent ile birlikte Moulin'in cesedini almak için camiye gittiler. Katliamın gerçekleştiği odaya girdiklerinde bir yığın kırık sandalye ve demir çubuk gördüler. Konsolosların cesetleri yerde, sırtüstü, kanlar içinde yatıyordu ve odanın pencerelerinden yırtıldığı belli olan perdelerle örtülüydü. Cesetler tanınmaz haldeydi. Kafatasları parçalanmıştı. Hangisinin Moulin hangisinin Abbott olduğunu ilk başta ayırt edemediler. Ayakkabıları kayıp, elbiseleri parçalanmış haldeydi. Maslahatgüzar Krajewski, iki cesedi de alarak camiden ayrıldı. Eşlerine ve ailelerine bu şekilde göstermemek için ve gerek görülürse otopsi yapılabilmesi için cesetleri ‘Saint Vincent de Paul Katolik Rahibeler Hastanesi’ne götürdüler.¹⁷¹

Otopsi akşam 10.30’da, hastanenin birinci katındaki bir odada, Selanikli doktorlar Prasakaki, Allatini, Perera ve Switlik tarafından yapıldı.¹⁷² Otopside Maslahatgüzar Krajewski, Fournier, Rahip Bonetti, diğer birçok rahip ve hemşireler hazır bulundular. Şahitler önünde elbiseleri çıkarıldı ve cepleri boşaltıldı. Otopsi sonuçlarına göre; Maktul Moulin’in kafatası fena halde deforme olmuştu ve çok fazla kırık vardı, beyni ezilmişti. Yaralar köşeleri olan bir nesne tarafından açılmıştı. On santimetreden büyük açık yaralar vardı. Sağ şakak bölgesinde yine büyük ve derin bir açık yara vardı. Boyunda on iki santim uzunluğunda derin bir yara, boynun sağ tarafından öteye doğru uzanmıştı. Bacak bölgesinde; sağ uyluğun arkasının yarısından fazlasını kaplayan, on üç santimetre uzunluğunda bir yara, bu yara kırılan uyluk kemiğine kadar ulaşmaktadır. Sol bacakta dört santimetre uzunluğunda derin bir yara. Ve pek çok irili ufaklı yaralar tüm vücuda yayılmıştı. Abbott’ın ailesi cenazeyi aldığı için ona otopsi uygulanmamıştır.¹⁷³

Doktorlar Moulin’in büyük yaralara sebep olan darbelerden herhangi biri sonucu hemen öldüğüne kanaat ettiler. Diğer darbeler ölü beden üzerine

¹⁷⁰ Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 25 May 1876, s.569-572

¹⁷¹ MDAE, Documenti Diplomatici Concerneti Gli Affari d’Oriente, 7-8 mai 1876, s.180

¹⁷² Semp Zoi (Σέμπη Ζωή) Selanik’te Katledilen Konsoloslar ve Çıkan Olaylar - Mayıs 1876, Atina 2015, s.181, 182

¹⁷³ Semp Zoi (Σέμπη Ζωή) Selanik’te Katledilen Konsoloslar ve Çıkan Olaylar - Mayıs 1876, Atina 2015, s.181, 182

uygulanmıştı. Bu detayları Fransız Maslahatgüzar'ın Paris'teki otorite Bourgoing ile yazışmalarından öğreniyoruz. Bu yazışmaların yansıması olarak diplomatik tahlillerde, beklenenden farklı yorumlarda not düşülmüştür.

“Konsolos Jules Moulin ve meslektaşı Henry Abbott'ın, 6 Mayıs 1876'da hükümet konağına bakan bir camide öldürülmesi kuşkusuz dönemin en önemli olayıdır. Bu olayı irdelerken konsolosun Selanik toplumuna dahil olma biçimini de dikkate almalıyız. Öldürülen iki konsolos kayınbiraderidir. Jules Moulin 1873'te Marie Abbott ile evlenmiştir. Abbott'lar şehrin en eski ve en zengin Levanten ailelerinden biridir. Aynı zamanda tüccar olan Hacı Lazaro, Abbott ailesiyle oldukça yakın ve her ikisi de Rum Ortodoks toplumunun önde gelen üyeleridir. Bu sebeple olayın siyasi çıkar yansımaları üzerinde de düşünmek gerekir.”¹⁷⁴

Aslında politik gündemden bağımsız düşünebilen her bağımsız zeka için ‘normal’ olmayan bir olaylar zincirine sahip bir eylemden bahsediyoruz burada. Dalgaları görüp onu coşturan rüzgarı farketmediğimizde gerçekten olanı anlamaya yaklaşamayız bile.

Kızın evden ayrılması, Selanik'e gelmesi ve tren garında kaçırılıp Amerikan konsolosluğuna götürülmesini olayların birinci evresi olarak ele almalıyız. Bu durumda kızın Amerikan konsolosluğunda mahsur durumda tutulmasından konsolosların öldürülmesine kadar geçen süreyi ikinci evre olarak ele almamız gerekir. Eğer bu ayrımı yapmazsak olayın her safhasının ayrı bir yargı süreci gerektirdiği gerçeğinden uzaklaşırız. Bu da bizi bugüne kadar oluşan hazır yargı kalıplarından daha öteye götüremez. Bu olay özelinde, eğer hadisenin ilk safhasını sorgulamaz ve direkt olarak ikinci safhanın sonucuna göre bir hüküm çıkartmaya kalkarsak, ortaya çıkan resmin büyüklüğü bizi ele geçirir ve doğru bir muhakeme yapmamızı engeller.

Kanlar içinde yatan iki konsolos ve aldıkları yaraların derinliği, olayın gelişiminin gözümüzün ve zihnimizin önünde kalmasına ket vurur. Bu aşamadan sonra başlayan üçüncü evre ise, ikinci evrenin sonunda çizilen resmin beynelmilel bir resim haline gelip artık sorgulanamaz bir algı yaratılması için çalışılacak olan safhadır.

2.4.13. Asayişin Sağlanması

Kalabalık dağılıp cesetler ortadan kaldırıldığı zaman ve akşam ezanıyla birlikte ortalığa bir sükunet yayıldığı zaman, şehir sanki hiç bir şey olmamış gibi günlük rutinine devam etti. Şehirdeki tüm kalabalık evlerine çekilmiş, sokaklar boşalmış, sadece liman boyuncaki gazinolar, lokantalar ve kafeler müşterilerini ağırlar olmuştu.

¹⁷⁴ Mathieu Jestin, le consulat de France a Salanique, 1781-1913, Paris 2014, s.401

Vali Mehmet Rıfat Paşa, yaşadığı şoku üstünden atmaya çalışırken, artık boşalan yollar ve tekrar sağlıklı işlemeye başlayan iletişim sayesinde gemilerdeki ve kaledeki askerlere ulaşmıştı. Tüm yabancı temsilciliklere onar kişilik müfrezeler yolladı. Yeni bir sürpriz istemiyordu. Bununla bile baş etmesi mümkün değilken başka bir hadiseyi kaldıracak mecali kalmamıştı. Üstelik başkentle yazışması gerekiyordu. Olanları haber vermeliydi. Ama hükümet binasında onu bekleyen sürprizler vardı. İngiliz ve Fransız konsolosları çoktan Payitaht'taki elçiliklerine durumu bildirmişti. Onlarda hiç vakit geçirmeden haberi yaymışlardı. İstanbul Paşa'nın söyleyeceği haberi değil, vereceği hesabı bekliyordu.

Vali hemen telgrafla durumu İstanbul'a bildirdi. Babıali'nin aldığı bu ilk haber ve detaylar, olaylarla ilgili devletin ilk resmi raporuydu. Yerli ve yabancı basında, tüm konsoloshanelerin raporlarında tam metin olarak yer alan bu telgraf, sonradan gelişecek yargı sürecini anlayabilmek için de oldukça önemli bilgiler içermektedir.

“Dün akşam Avrathisarı'ndan bir Bulgar kızı din değiştirmek için ferace giyinip yaşmağını kapatıp trenle Selanik İstasyonu'na geldi ve orada bulunan zabıtlere müracaat etti. Kıza eşlik eden üç kişi, hükümet merkezine gelmekte olan Amerikan konsolosu tarafından iki şahıs ve yüz elli kişi, kızın yaşmağını ve feracesini yırtarak kızı zorla zaptiyelerin elinden aldı. Kızı bir arabaya bindirerek Hacı Lazoro'nun evinde götürdüler. Orada bulunan ve olaya şahit olan halk, üç beş bin kişi birleşerek bugün hükümet konağına gelip kızı istediler. Hükümet, kızın alınması için daha önce girişimde bulunmuştu. Olayın yatışması için zırhlı fırkateyn-i hümayundan ve kaleden asker getirilmeye çalışıldı. O sırada Fransız Konsolosu Mösyö Labon ile Yani'nin oğlu ve Prusya Konsolosu Mösyö Herlik camiye girdi. Asker gelene kadar olayları sakinleştirmeye çalıştım. Her türlü tedbire başvurdum hatta konsolosları oradan çıkartmak istesemde muvakkak olamadım. Kız, Herbata'nın evindeydi. Gelmesi için yazı yazdım ama gelmesi uzadı. Halk bu esnada, pencere ve demirleri kırarak silah temin etmeye başladı. Halka göğüs göğüse gelerek konsolosları korumaya çalıştım. Ama halk, pencere demirleri ve bıçaklarla konsolosları öldürdü. Daha sonra kız geldi. Şu anda hükümet konağındadır. Halk, kızı gördükten sonra dağılmaya başladı. Sonra asker geldi. Şu anda emniyeti sağlamakla meşgulüm.”¹⁷⁵

Valinin haleti ruhiyesini anlamak için yazdığı telgrafın diline ve aradan geçen bir kaç dakikadan sonra yolladığı ikinci telgrafın üslubuna bakılabilir.

“Demincek arzettiğim olayı yapan kalabalık dağıldı. Önlem amaçlı olarak konsolosluklara ve gereken yerlere askerler, zabıtarlar konuldu ve güvenlik önlemleri alındı. Cinayeti işleyenlerin de yakalama girişimlerine başlandığını da arz ederim.”¹⁷⁶

¹⁷⁵ BOA, HR.SYS. 1382/16, Lef 20

¹⁷⁶ BOA, HR.SYS. 1382/16, Lef 10

Bu andan itibaren hadisenin ikinci perdesi kapanmış oluyordu. Birinci perdede genç kızı n çeşitli aşamalardan geçerek ortadan kaybolması, ikinci aşamada ise Selanik'e gelmesi ve burada kaçırılması ve kızı geri isteyen ahaliyle kosoloslar arsasındaki gerilimin tırmanıp cinayetlerin işlenmesi gerçekleşmiştir. nc aşamada olacaklar ise suçun ne olduğunun tartışılması, suçun ve suçluların tespiti ile cezalandırılmaları esnasında yaşananlardan ibarettir.

3. SELANİK HADİSESİNDE OSMANLI HÜKÜMETİNİN TAVRI, İSTANBUL'DA TEPKİLERİN YEREL VE ULUSLARARASI BOYUTU

Öncelikle, bu konuda sağlıklı bir analiz yapabilmemiz için bazı verilerin göz önünde bulundurulması gerekiyor. 1876 Mayıs ayında İstanbul'un atmosferi de bu donelerden birisidir. Bu veri ile birlikte, olay İstanbul'da duyulduğu zaman ortaya çıkan tepkileri doğru bir şekilde anlamlandırabiliriz. Her şeyden önce, o sırada ülke büyük bir ekonomik darboğazın içindeydi. Daha 8 ay önce ilan edilen Ramazan kararnamesindeki sözlerini tutamamış, bir ay önce de kesin iflasını bildirerek moratoryum ilan etmişti. İstanbul, borucunu ödeyemeyecek hale düşen, iflas etmiş bir ülkenin başkenti olarak, daha önce hiç görülmemiş bir gerilimin merkezi haline gelmişti.

İflas, hem dış hem iç borçları kapsıyordu. Yani hem içerde hem de dışarda canı yanan pek çok insan ve kurum vardı. Bunun yansımaları da her yerden hissediliyordu. Ülkenin ihtiyacı olan son şey, ekonomik krize eklemelenecek bir siyasi krizdi. Ve o krizin üstünde bir ay bile geçmeden Osmanlı Hükümeti siyasi krizle yüzleşmek zorunda kalacaktı. Bütün gözler İstanbul'dayken kimsenin dikkatini vermediği Selanik'ten yükselen çılgınlık kriz atmosferini kaosa çevirmeye yetecekti.

3.1. Hadisenin Üçüncü Perdesi : Yerel Olay İstanbul'da Uluslararası Bir Boyuta Evriliyor

Selanik Hadisesinin ilk perdesi kızın kendi köyünde kaybolup Selanik'te ortaya çıkmasıysa, ikinci perdesi Kızın istasyondan kaçırılıp götürülmesiyle Konsolosların öldürülmesine kadar geçen evredir diyebiliriz. Bu Ali Cengiz oyununun üçüncü ve son perdesiyse oyunu kim kurduysa, onların emellerine ulaşacağı evrenin gerçekleşmesi gerekir. Bu evrede neler olduğuna baktığımızda oyunu kimin ya da kimlerin tasarladığı konusunda bir fikir sahibi olabileceğiz.

Oyunun son perkesi 'neyin suç kabul edilip, neyin cezalandırılacağı; kimlerin suçlu sayılıp, kimlerin masum addedileceği' alan olacaktır. Bu alanın adıda soruşturma ve mahkeme süreci olarak isimlendirilebilir.

Bu sürece girilirken aslında pek çok bilgi gibi görünen enformasyonun üzerinde sisler vardı ve kimse olayın tam olarak hangi saikler altında işlendiğini açıklayamıyordu. Selanik'teki Alman Delegasyonundan Herr Gilbert'in raporuna yansıyan şu cümleler durumun genel resmini çok iyi yansıtmaktadır.

“Bizi bu aşamaya getiren üzücü olay hala tam olarak anlaşılamamaktadır. Olaylarla ilgili söyleyebilecek çok az şeyim var.”¹⁷⁷

Benzeri ifadeleri olayın pek çok aşamasının şahitlerinden birisi olan İtalyan Konsolosu Foscarini'nin raporunda da görmek mümkün.

¹⁷⁷ Bundesarchiv, R1501/105371/0397, 21 Mayıs 1876 Berlin, s.24

“...genç bir kız için rehin alınan bu iki talihsizin, fanatizme kurban giden zavallılar olduğu ortada, ancak bu çirkin trajediyi ve nedenlerini örten perdeyi tamamen kaldıramayacağımız da neredeyse kesin.”¹⁷⁸

Olayın direkt şahitleri bu derece temkinli ve cüretkarlıktan uzak davranırken, Amerikan gazeteleri yaşanan olayı çok hızlı ve cüretkar bir şekilde yorumlamaya başlamıştı bile.

“Konstantinopolis’te isyanın, Hristiyanları saldırganlığa teşvik eden Amerikan Konsolosu tarafından kışkırtıldığı söyleniyor, bu sadece boş bir hikaye ya da korkunç bir yalandır!”¹⁷⁹

New York Times gibi ciddi bir gazete ise konuyla ilgili masal seviyesinde anlatılarla doluydu.

‘Bizi Amerikan Konsolosluk görevlisi sabah yürüyüşüne çıktığı sırada delice bir yardım çılgılığı duymuş ve genç bir Bulgar kızının zaptiye çetesiyle boğuştuğunu görmüş. Kalabalıktan yardım isteyen adam, hemen kızı evine götürmüştü.

...bu tür şeylere sık rastlanır; Hristiyan bir genç kız bir Müslümana aşık olur ve ona bağlanmak uğruna dinini değiştirir.”¹⁸⁰

Benzeri şekilde Fransız gazetelerinde de öfkeli sesler yükselmektedir.

“Dün alınan bilgilere göre, Fransa ve Almanya’nın konsolosları, ilk başta duyurulduğu gibi camiye gönüllü olarak gitmemişler, öfkeli kalabalık tarafından zorla sürüklenmişler.

Bu olay artık Doğu Sorunu’nun geciktirilecek bir yanının kalmadığını ortaya koyuyor. Doğu’da barışı sürdürmeye veya en azından bu huzursuzluğu en aza indirmeye gücü yetenlerin, bu konuda hızlı bir şekilde anlaşma/ittifak yoluna gitmeleri gerekmektedir.”¹⁸¹

Anlaşılabacağı üzere telgrafların hızla alınıp verildiği diplomatik çevreler gibi basın da hızlı bir haberleşme ağına sahipti. Ancak bunları süzgeçten geçirip gerçeği ortaya koymak için gereken kararlılık ve istekten yoksundular.

Bunun yanında Türk basınından da bahsetmek gerekirse, olayların müsebbiplerinden biri olarak görülen Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro’nun

¹⁷⁸ MDAE, Documenti Diplomatici Concerneti Gli Affari d’Oriente, 7-8 mai 1876, s.178

¹⁷⁹ The Daily Astorian, 6 June 1876, s.1

¹⁸⁰ The New York Times, 22 May 1876

¹⁸¹ Journal de Lain, 12 mai 1876

görevinden azlolunup, kendisine yargı yolunun açılacağı haberi¹⁸² verilmesini de bu masalsı anlatıların Osmanlı'daki karşılığı olarak görebiliriz.

3.2. Diplomatik Baskıların Gölgesinde Babıali Hesap Soruyor

Vali Mehmet Rifat Paşa'nın kendini anlatma gayreti boşaydı. Henüz o daha Osmanlı başkenti ile iletişime geçmeden önce İngilizler ve İtalyanlar çoktan kendi İstanbul'daki temsilcilerine telgrafla durumu bildirmişlerdi. İşin ilginç yanı İstanbul'daki Rus Büyükelçisi General Ignatiev hemen daha o gün yani 6 Mayıs 1876 günü, bırakın olayı öğrenmiş olmayı, hemen kendi ülkesine, Prens Gorçakov'a haber ulaştırmıştı. Prens Gorçakov'da Petersburg'daki İngiliz Büyükelçisi Lord A. Loftus'la iletişime geçmişti. Lord Loftus'da hemen Londra'daki Dış İşleri Bakanı Derby Kontu'na bir telgraf çekmişti. Yani henüz daha Osmanlı başkentinde neler yapılacağı kararlaştırılmadan, dünya başkentlerinde hızla kararlar alınıyordu.

*"Lordum, Prens Gorçakov'dan bir mesaj aldım, bana General Ignatiev'den 6 Mayıs tarihli bir telgraf aldığını, buna göre Fransız ve Alman konsolosların alçakça davranan fanatik bir Müslüman grup tarafından güpegündüz suikaste uğradığını öğrendiğini bildirdi. Bir Rus firkateyninin tebalarını korumak adına Selanik'e doğru derhal yola çıkması için emir verdiğini belirtti."*¹⁸³

İtalyan Büyükelçisi Corti'nin kendi Dış İşleri Bakanı Melegari'ye 7 Mayıs 1876 tarihli ve saat 12:40 gönderdiği telgrafta da yansıyan detaylara göre, 'Osmanlı Hariciye Nazırının'da hazır edildiği ve Rus Büyükelçisi General Ignatiev'in evinde saat 13'de gerçekleşen¹⁸⁴ 'Büyük Güçler' toplantısında, Babıali'ye olayı soruşturması ve failleri cezalandırması için 8 gün verilmişti.' Bu bilgiyi aynı gün akşam baskısında yazan yerel Bulgar gazetesi Iztochno Vreme'nin¹⁸⁵ haberi şu açıdan çok önemlidir; Osmanlı tutuklama, sorgulama, yargılamaları tam da 8 gün içinde gerçekleşmiştir.

Hadisenin başlangıcında sürekli gündeme gelen Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun ve olayların büyümesine sebep olan genç kızın Amerikan Konsolosluk binasına kabulü ve ertesi gün Vali'nin kızı ilk istemesinde kızı teslim etmeyi reddederek olayların kontrolden çıkmasına sebep olan Nicholas Lazaro gibi kilit isimlerin hepsinin Rus tabiyetli olması, başkent İstanbul'da mesele hakkında ilk inisiyatif alanın Rus Büyükelçiliği olması, en hızlı iletişim kuranların Ruslar olması gibi yeterince makul şüphe uyandıran bilgileri, daha sonra tartışmak üzere burada noktalayalım.

¹⁸² Sabah Gazetesi, 19 Mayıs 1876, s.1

¹⁸³ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.12

¹⁸⁴ MDAE, I Documenti Diplomatici Italiani, Serie II, Vol. VII, s.89

¹⁸⁵ Iztochno Vreme, sayı 49(akşam baskısı), 7 Mayıs 1876, s.2

Verilen 8 günlük süre bir çeşit ulti­matomdu. Babı­ali hızlı bir refleks gösterecekti. Çünkü batılı güçler çok sert açıklamalar ve protestolar gerçekleştirmişti. Hükümet onlardan daha hızlı hareket etmeye çalışarak olayların daha fazla büyütülmeden kapatılmasından yanaydı. Ama bu tavrı kendi aleyhine işleyecekti.

İngiliz Büyükelçisi Henry Elliot, 7 Mayıs'ta gerçekleşen bu toplantıdan çıkar çıkmaz Londra'ya durumu şu sözlerle bidirmişti:

“Raşit Paşa'nın da katıldığı 'Kefil Güçlerin Temsicileri (Guranteeing Powers) toplantısı yapıldı. Paşa, Sultan'dan özel bir mesaj getirmekle yetkilendirilmişti; 'Sultan'ın Selanik'te yaşanan hadiseden duyduğu üzüntüyü ve kızgınlığı ifade ederken, suçlulara örnek teşkil edecek cezalar verilmesi yönündeki kararlılığını da bildirmiştir.”¹⁸⁶

Raşit Paşa Batılı büyükelçiler huzurunda onların öne süreceği tüm tedbirleri alacağını, öldürülen Konsolosların cenaze törenlerinin şereflerine yaraşır biçimde yapılması için gereken her yaptırımın uygulanacağını sözünü vermiştir. Bununla birlikte, bir İmparatorluk Komisyonunun şehre gönderilmesini ve ilgili ülkelerin hükümet delegelerinin de üye olarak bu komisyona eklenme isteğini de kabul ederek derhal uygulayacağını şöyle belirtmiştir.

“Ayrıca biz, suçluların mutlaka yargılanması ve cezalarının derhal infaz edilerek, haberlerinin tüm İmparatorlukta bir ibret vesikası olarak duyurulmasında ısrar ettik.”¹⁸⁷

Böylece Raşit Paşa, Batılı büyükelçiler huzurunda verdiği söz gereği, Tüm Genel Vali, Vali ve Kaymakamlara, görev yerlerinde meydana gelebilecek olumsuzluklardan onların sorumlu tutulacağını bildiren bir genelge göndermeyi de kabul etmiştir. İlgili hükümetlerin Selanik'e savaş gemileri gönderebileceğini, bunların uygun bir şekilde karşılanmasını beklediğini de belirten büyükelçiler, hiç bir isteklerinin geri çevrilmediğini şöyle ifade ederler:

“Gizli bir şekilde cihad propagandası yapan Türk basınına¹⁸⁸ dikkat çektik. Raşit Paşa herşeyi kabul etti ve isteyebileceğimiz hiçbir şeyin yarım bırakılmayacağını sözünü verdi.”¹⁸⁹

Böylece Babı­ali, Sultan'ın ağzından Fransız ve Alman elçilerine üzüntülerin bildirdi. Sonra durumu yerinde görebilmek ve hızla hüküm verebilmek için Selanik'e bir inceleme ve yargılama ekibi gönderdi. İzzettin Vapuru ile yola çıkan ekip yanlarında yeni Selanik Valisi Eşref Paşa'yı da taşıyordu. Mehmet Rıfat Paşa görevden alınmıştı. Bu başına gelen en kötü şey olmayacaktı.

¹⁸⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.1-2

¹⁸⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.1-2

¹⁸⁸ Zaman gazetesi kastediliyor olabilir. Sinan Kuneralp - Rossitsa Gradeva, On Love, Religion and Politics: Salonica (1876) and Ruse (1910)

¹⁸⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.1-2

Aynı gün yani 7 Mayıs'ta, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Werther'in, Alman Dışişleri Bakanlığı'na verdiği bilgiye karşı cevap direkt olarak Şansölye Bismarck'tan gelecektir.

“Yaptırımımız ortaya konmadan işlenen suç karşılıksız kalmaz. Özellikle Fransız meslektaşınızla talep edilecek tazminatın türünü ve davanın nasıl ele alınacağını detaylarını görüşünüz.”¹⁹⁰

Şansölye Bismarck işi sağlam tutup, Paris'teki Alman Büyükelçisi'ne de bir telgraf göndererek, ‘mutlaka Fransa ile ortak bir tavır belirlemeleri’ emrini verir.¹⁹¹ 7 Mayıs Pazar günü sona ermeden İstanbul-Berlin-Paris arasındaki bu üst düzey telgraf trafiği sonunda Almanya ve Fransa ortak bir hareket zemininde buluşmuşlardı.¹⁹²

Bu arada konsoloslar ve elçiler ardında yaşanan telgraf trafiği de pek çok ipucu barındırmaktadır. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Henry George Elliot, kendi Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta durumu oldukça yansız ele almayı başaramamıştır.

“Bu içler acısı olayın kıvılcımını oluşturanların başını Amerikan Konsolosluğu'ndaki (Yunan ya da Bulgar vatandaşı) bir kaç kişi çekmektedir. Bu kişiler İslamiyet'i benimseyen bir Bulgar kızını sokak ortasında zorla alıkoymuşlar ve kızın pençesini yırtıp saklanma yerine götürmüşlerdir. Bu olayın ardından Müslümanlar arasında büyük bir heyecan oluşmuş ve Müslüman topluluktan oluşan geniş bir ayak takımı kızı kurtarmak maksadıyla bir araya gelmiştir. Sebebi anlaşılamayan bir şekilde, bu kargaşa sırasında iki Konsolos kendini cami yolunda buldular ve burada pencerelerden demir çubukları koparan topluluk tarafından linç edilmiştir.”¹⁹³

Telgrafın tarihinin 7 Mayıs olması dikkate alındığında, Büyükelçi Elliot'ın olayı analiz etmek için gereken enformasyonu çok kısa bir sürede elde ettiğini ve bazı algı sapmaları dışında oldukça tarafsız bir gözle hükme vardığını, Amerikan Konsolosluğundaki kişilerin meselenin ana sorumluları olduğunu, katledilen iki konsolosun da olay yerinde bulunmasının ‘mantıkla’ açıklanamadığını tespit edebilmiştir. Üstelik bunu olay yerinden 850 km uzaklıktaki elçilik binasından yapabilmektedir. Bu durum şu açıdan çok önemlidir ki, Osmanlı Hükümetinin bundan daha isabetli hükümler verebilmesini ummak en doğal hakkımızdır.

Yine aynı 7 Mayıs tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Paris Büyükelçisi'nin Hariciye Nezaretine yolladığı telgrafa bir göz attığımızda mesele biraz daha açığa kavuşacaktır.

¹⁹⁰ Bundesarchiv, R1501/105371/0378, 7 Mayıs 1876 Berlin, s.1

¹⁹¹ Bundesarchiv, R1501/105371/0378, 7 Mayıs 1876 Berlin, s.1

¹⁹² Bundesarchiv, R1501/105371/0378-0379-0380, 7 Mayıs 1876 Berlin, s.1-2-3

¹⁹³ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.10

“Dün Dukaz ile bir görüşme gerçekleştirdik. Selanik olayından dolayı üzüntüsünü bildirdi. Ayrıca bu meselenin Berlin’de görüşüleceği esnada kötü etkileri olacağını da belirtti. Babıali’nin konuyla ilgili aceleyle aldığı tedbirler, biraz fayda sağladı. Ayrıca Selanik’e derhal gemi göndermek için emir verildiğini ekledi. Ben, aceleyle hareket edilmemesi gerektiğini kendisine söyledim. Kendisi de gemilerin hareketi engellenemeyeceği için Pire’ye gitmelerine karar verilebileceğini, Babıali’nin yirmi dört saat içinde cinayate sebep plan memurları yakalamasıyla, cenazelerin alayla kaldırılıp, maktullerin ailelerine tazminat verildiği takdirde, İstanbul’daki Fransız Elçisine vereceği emri erteleyebileceğini ifade etti. Bahsi geçen tasavvuratın kabul edilmesi uygun görülüyor.”¹⁹⁴

Paris Büyükelçisinin bu telaşlı cevabı Osmanlı Hariciye Nazırlığı’nın Alman Konsolosu Henry Abbott için, Şansölye Bismarck’a iletmek üzere, Berlin Türk Büyükelçiliğine gönderdiği 8 Mayıs tarihli telgrafın dilene de yansımasıdır.

“Majesteleri Sultan’ın Selanik olayını duyduktan sonra ne denli derin bir acı duyduğunu tahmin edebilirsiniz. Olayı duyar duymaz Majesteleri bana, Alman ve Fransız Elçilerine duyduğu derin üzüntüyü ifade etmemi emretti. Ayrıca bunu emir subayı yoluyla elçilere de bildirdi. Daha sonra Majesteleri, özel bir gemiyle, özel yetkilerle donatılmış komiserlerin Selanik’e gönderilmesi için talimat verdi. Bu komiserlere hukukun derhal ve adil bir şekilde uygulanması ve verilecek kararların ibret verici olması emri kesin olarak verilmiştir. Komiserlere bu emir yarın ulaşacaktır. Sanırım Majestelerinin bu olaydan ne denli bir acı duyduğunu size belirtmem gerek yok. Kendilerine hak vermekle birlikte, Avrupa’da olayla ilgili olarak ortaya çıkan intibadan dolayı da derin bir üzüntü duymaktayız.

Bu olayın bizi suçlamak için hazırda bekleyen iftiracıların eline bir koz vereceğini ve düşmanlarımızın bu olayları ve etkisini büyütme için bu fırsatı kaçırmayacaklarını bilmekteyiz. Bu vahim olayı olduğundan daha büyük gösterebilmek için büyük bir çaba ortaya koyacaklarında da şüphe yoktur. Meydana gelen olayın sanki önceden hazırlanmış ve planlanmış olduğunu göstermek isteyeceklerdir ve bu sayede, sanki Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında derin bir düşmanlığın var olduğuna dair sözde delillerini ileri süreceklerdir. Eldeki az sayıda bulunan bilgiye göre bile olayla ilgili olarak önceden bir hazırlığın olmadığını söyleyebiliriz. Olayın birbirine bağlı gelişmelerle rotadan çıktığı aşıkâr görünmektedir. Ayrıca, meydana gelen vahim olayın Müslüman kıyafeti giymiş olan bir kıza karşı yapılan şiddet eyleminin sonucunda ortaya çıktığı ve kızın kaçırıldığı konsolosluktan çıkarılıp getirilmesi için toplanan kalabalığın içinde bulunan konsoloslar tarafından yazılı bir talimat verildiği dahi tespit edilmiştir.

¹⁹⁴ BOA, HR.TO. 124/84

Sonuç olarak kendimize şunu sormalıyız: Eğer bu olay önceden tertip edilmiş ve kalabalık da silahlı olmuş olsaydı, acaba şu anda çok daha büyük bir felaketle ve sıkıntıyla karşı karşıya kalmaz mıydık?”¹⁹⁵

Olayın üzerinde iki gün geçtiği halde metnin tamamına yayılan bir ‘geride durma’ hali oldukça baskın şekilde hissediliyor. Olayın faillerinin yakalanacağı ve adaletin ‘ibret verici bir şekilde’ tecelli edeceğinin garantisi veriliyor. Peki bu ibret verici adalet kimin üzerinde tecelli edecektir? Telgrafta açık yazılmasa da, genel kontent gereği, bahsi geçen ‘bunlara’ ifadesi ile, cinayeti işleyenlerden bahsedilmektedir.

Yapılan bu iletişimi derinlemesine incelediğimizde Osmanlı Devletinin en büyük ikinci şehrinde, en önemli ticaret merkezlerinden birinde huzurun kaçırılması, ticaretin devamının tehlikeye atılması, sınırlı hakları bulunan yabancı bir delegasyonun mensuplarının akıl almaz bir cüretle Osmanlı vatandaşı bir genç kıızı sokak ortasında kaçırmaya teşebbüs etmesi ve bu olayın krize dönüşmesine aldırış etmemeleri konusuna hiç girilmemiştir. Ayrıca tansiyonu kendi üzerinden alıp, faillerin dokunulmaz sıfatlı görevliler olarak çalışmaya devam ettiği Amerika Birleşik Devletleri ile ilgili en ufak bir imada dahi bulunulmamıştır. Bunun yerine cinayetler ve bu cinayetlerin hesabının ibret verici bir biçimde sorulacağı belirtilerek muhattaplar teskin edilmeye çalışılmıştır. Bu sürekli savunma haleti ruhiyesinin Büyük Devletlerde nasıl bir etki yapacağı da kısa sürede görülecektir.

İngiliz Büyükelçisi Elliot’ın konsolosları ölüme götüren taşkınlığın oluş sebebine ilişkin tespiti de oldukça ilgi çekicidir:

“Raporlar Amerikan Konsolosunun bu katastrofik ortamın hazırlanmasında rol oynadığını gösteriyor. Felakete yol açan ana faktör kızın kaçırılmasıyla ilgili...”¹⁹⁶ Amerikan Konsolosu aktif bir Slav entirikacısı olarak üne sahip olduğundan büyük olasılıkla haksız yere gerçekleştirilen kurtarma operasyonuna karıştığı varsayılıyor. Şu anda açık olan tek şey, Türk halkının fanatizmini ortaya çıkartacak şekilde hesaplanmış bir eylemde bulunduklarıdır.”¹⁹⁷

Yine konunun öncülünü anlatmaya gayret eden İngiliz Konsolosu Blunt’ın görüşleri de cinayetten önce olan olayların nasıl bir etki gücüne sahip olduğu ile ilgilidir:

“Konsolosların öldürülmesine ilişkin olarak ortaya çıkarılan bu detaylar ile genç kızın Hristiyanlar tarafından şiddet kullanılarak ele geçirilmesi, bizlere Yunanlılar ile Bulgarların burada meydana gelen kargaşanın ana sebepleri olduklarını kanıtlıyor. Onların halkın arasında polise saldırmaları ve kıızı aleni bir şekilde gasp etmeleri Türk tarafının

¹⁹⁵ PA-AA, RZ 201/12771, Belge No:23, 8 Mayıs 1876 Berlin

¹⁹⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.2

¹⁹⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.19

fanatik öfkesini uyandıran ağır bir eylemdi. Hristiyanların coşkusu Müslümanları tek bir hedefe yöneltti, kızın yetkililere geri verilmesi!”¹⁹⁸

Bu telgraflarda görülen soğukkanlı tespitlerin Osmanlı bürokrasisine sirayet ettiğini görmek ne yazık ki mümkün olamamıştır. Hükümetin, yaşanan olayları incelerken, sebeplerle ilgilenmek yerine sonuçları yargıladığına şahit olmaktayız. Elbette konsolos raporlarındaki sakinliğin basında da varolduğunu sanmak büyük bir saflık olur. Bir ay önceki moratoryumdan beri Türk karşıtı yayınlar yapan ve daha sert yazılar için bahane arayan batı basını için aradıkları altın bir tepside sunulmuştu kendilerine. Artık Türk İmparatorluğu ekonomi haberlerinden manşetlere taşınmayı başarmıştır. Sadece Avrupa gazetelerinde değil, New York’tan Sidney’e kadar tüm haberlerde Selanik Vakası’nın izlerini görmek mümkündür.¹⁹⁹

3.3. Yargı Süreci : Mahkeme ve Cezalandırma

Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, mahkeme ve cezalandırma sürecini başlatmak için Selanik’e gönderdiği, kendi sonunu da hazırlayacak olan şu telgrafla yargı sürecini başlatmıştı:

“Selanik’teki Osmanlı sakinlerinden bazılarının dinini değiştirmek isteyen kız yüzünden toplandıkları, bir araya gelmiş olanlardan bazıları tarafından Fransız ve Alman Konsolosların öldürüldüğü bilgisi haber almış bulunmaktayız. Bu kişiler, devletin gözü önünde, iki muhteşem gücün resmi görevlilerine karşı bu en büyük ve insanlık dışı suçu işlemeye cüret ettiklerinden dolayı Sultanımız derin bir üzüntüye boğulmuştur ve bu meselenin halli için çok katı önlemler derhal alınmıştır.

Bu nedenden ötürüdür ki, suçluların derhal ve ağır bir şekilde cezalandırılacağını bildirirken, bir imparatorluk iradesi ile size aşağıdaki uygulamaları yürürlüğe koyduğumuzu duyurmaktayız.

Tüm sakinlerin yaşamının, onurunun ve mülki değerlinin korunması hükümetin asli görevidir ve aynı şekilde tüccarların, diğer yabancı uyruklu sakinlerin yaşamının, onurunun ve mülkiyetinin sürdürülmesi de, ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nda ikamet eden ve antlaşmalarla korunan konsolosların ve onlar gibi görevlendirilen diğer memurların korunması da hükümetin en önemli görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Devletin bu görevlerin yerine getirilmesinde az da olsa duyarsızlıktan kaynaklanan sorumsuzlukların zararlarının, en alt kademedeki genel idareye kadar yansıdığını, bu temel görevlerin uygulanmasında dikkatsizlikten kaynaklanan herhangi bir zararın, millete ve bölgede yaşayan tüm sakinlere atfedileceğinden ve onlara dönük güven kaybına yol açacağından, bu

¹⁹⁸ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.73

¹⁹⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.11-13-14-23

sorumsuzlukların ve kötü yönetimin kaynağı olduğu kanıtlanabilecek memurlardan en katı bir şekilde hesap sorulması gerekmektedir.

Selanik'te yaşananlar göz önüne alındığında, irademiz şudur ki; canın korunmasına azami özen gösterilecektir, hem Müslüman hem de Müslüman olmayan halkın mal güvenliği sağlanacaktır, yabancı uyruklu sivil ve memurların güvenliği sağlanacaktır, genel huzur ve düzen en iyi şekilde korunacaktır.

Bu kararnamenin tüm sakinlere ve genel idarenin tüm görevlilerine iletilmesi gerekmektedir.²⁰⁰

Telgrafın muhatabı olan memurlar, hızlı bir refleksle, olaya karıştığı tespit edilenleri Selimiye zırhlısında kurduğu mahkeme ile yargıladı. Türk tarihindeki en hızlı mahkeme süreçlerinden biri işliyordu. Büyük Güçlerin uyguladığı baskı ve Padişahın 'ibret verici' ceza isteği sonucu olağandışı hızlı yargılamalar yapıldı. 16 Mayıs 1876 sabahı yani delillerin araştırılması, şahitlerin dinlenmesi, sanıkların kendini savunması ve tüm bunların ışığında karar verilebilmesi için geçen 6 günün ardından, mahkeme hükmünü açıklayacaktır.

İstanbul'dan yola çıkan inceleme ve yargı ekibi tam yetkiye sahipti. Meselenin duyulduğu 7 Mayıstan itibaren Türk tarihinin en hızlı bürokratik operasyonlarından birisi gerçekleştirilmişti. İzzettin Vapuru 9 Mayıs'ta²⁰¹ Selanik Limanı'na demirledi. Özellikle İngiltere durumu yakından takip ediyordu. An ve an gelişmeler Londra'ya şöyle bildiriliyordu:

*"Osmanlı sevk gemisi İzzettin bu sabah Babıali'nin komiserleri, Fransız ve Alman delegeleri ile Selanik'e demirledi. Majestelerinin Büyükelçisini düzenli olarak olup bitenler ve yaşananların tekrarını önlemek için alınan tedbirler hakkında bilgilendiriyorum."*²⁰²

Telgrafla yapılacaklar bildirildiği için, hızlıca tutukalamalar başladı. 'Osmanlı Hariciye Nazırının'da davet edildiği ve Ignatiev'in evinde gerçekleşen 'Büyük Güçler' toplantısında Babıali'ye olayı soruşturması ve failleri cezalandırması için 8 gün verilmişti.²⁰³ Sürenin dolmasına üç gün kala yani 13 Mayıs günü, olağanüstü yetkilerle donatılmış Türk komiserler Londra'daki Osmanlı Büyükelçisi Mushurus Paşa'ya bir telgraf çektiler.

²⁰⁰ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.34

²⁰¹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.21

²⁰² Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.21

²⁰³ Sinan Kuneralp - Rossitsa Gradeva, On Love, Religion and Politics: Salonica (1876) and Ruse (1910)

“Bugün, 13 Mayıs’ta, Selanik’teki olaylardan az çok sorumlu 36 adam, en ufak bir ses çıkmadan tutuklandılar. Şehirdeki sukunet mükemmelen korunmaktadır. Tutuklamalar yarın da devam edecek.”²⁰⁴

*İmparatorluk Komiserleri
Eşref
Vahan*

Komiserlerin aynı gün Hariciye Nezaretine çektikleri telgraf da Selanik’teki genel atmosferi anlamak için oldukça faydalı bilgiler içermektedir:

“Bugün, Şehirde bir karışıklık bulunmamakla beraber asayiş berkemaldir. Ancak Hristiyan halkta güven kalmadığından, komiserler ve konsoloslar tarafından ortak verilen karar doğrultusunda burada yeteri kadar askeri varlık bulunmadığından, asker getireceği haber verilen Muhbir Server gemisinin gelişiyile gerekli çalışmalara başlayacağız.

Sadarettin gelen telgraftaki talimat gereğince adaletin sağlanmasını hiç bir şekilde ertelemeyeceğiz. Şahitlikler ve komisyonun ortak kararıyla sonuca varılacaktır. Başka bir mahkeme tarzı söz konusu değildir. Buraya geldiğimiz günden bu yana Selanik bölgesine bir telaş haberi duyulmaktadır ancak bunları aslı yoktur.”²⁰⁵

Böylece başlayan tutuklamalar hızla devam edecek ve kısa sürede üzerinde şüphe bulunan tüm tespit edilmiş şahıslar tutuklanacaktır. Tüm bu süreç boyunca telgraf odaları da sürekli meşguldü. İdari görevliler, konsoloslar ve gazetecilere gemi komutanları da eklenmişti:

“Huzur yeniden sağlandı; otuz kişi kadar şüpheli, kimse rahatsız edilmeden tutuklandı. On yeni gemi limana girdi.”²⁰⁶

Yeni Vali Eşref Bey ve komiser Vahan Efendi’den, iki gün sonra yani 15 Mayıs’ta, gelen yeni telgraf ise sadece tutuklamalardan değil, verilecek cezalardan da bahsetmektedir:

“Son telgrafımızdan bu yana 18 yeni tutuklama gerçekleşti. Tutuklamalar halen de devam etmektedir. Yargılama başlıyor. Ceza hızlı ve korkunç olacak.”²⁰⁷

Londra Büyükelçisi Mushurus Paşa’da bu telgrafları hemen İngiliz Dış İşleri Bakanı Dery Kontu’na aktarmaktadır. Osmanlı Dış İşleri Bakanı(Hariciye Nazırı)

²⁰⁴ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.15

²⁰⁵ BOA. HR.TO. 554/3

²⁰⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.15

²⁰⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.15

Raşit Paşa, durumun ehemmiyetine binaen aynı içerikleri Mushurus Paşa'ya kendi de bildirmektedir:

“Son Selanik'teki komiserlerimizin size telgraf çekmiş olması gerektiği gibi, bugüne kadar tutulananların sayısı 53'ü buluyor. Tutuklamalar büyük bir huzur ve sükunet içerisinde devam etmektedir. Mahkumlar sorgulanmak üzere Selimiye'ye götürüldüler.”²⁰⁸

Büyük Güçlerin uyguladığı baskı ve Padişahın 'ibret verici' ceza isteği sonucu olağandışı hızlı yargılamalar yapıldı. Komiserlerin belirttiği 'hızlı ve korkunç' cezalandırma için artık saatler kalmıştı. 16 Mayıs 1876 sabahı yani delillerin araştırılması, şahitlerin dinlenmesi, sanıkların kendini savunması ve tüm bunların ışığında karar verilebilmesi için geçen 1 günün ardından, mahkeme hükmünü açıkladı. 12 kişi idama mahkum edilirken, 3 kişi ömür boyu hapse, 2 kişi on yıl hapse, 11 kişi beş yıl hapse, 1 kişi üç yıl ıslah evi cezasına, 1 kişi üç yıl sürgün cezasına, 1 kişi bir ay hapse ve 1 oğlan da falaka cezasına mahkum edilmiştir.²⁰⁹ İdama mahkum edilen 12 kişiden 6'sı hemen hükmün açıklandığı 16 Mayıs 1876 sabahı idam edildi.²¹⁰ Böylece, cinayetlerin işlendiği 6 Mayıs gününden sadece 10 gün sonra, komiserlerin Selanik'e varmasından ise sadece 7 gün sonra gerçekleşen idamlarla Selanik şehri, Osmanlı tarihinin gördüğü en hızlı yargılamalardan birine sahne olmuştu.

Öldürülen Alman Konsolosu Henry Abbott'ın İngiliz tabiyetinden olması sebebiyle komisyonda temsilci olarak bulunan İngiliz Selanik Konsolosu Blunt'ın detaylı anlatısı o günle ilgili ilk ağızdan bir şahitlik sunuyor bize:

“16 Mayıs 1876, Saat 17:30, Fransız ve Alman konsoloslarının katillerinden altısı, İmparatorluk komiseri, Fransız ve Alman delegeler ve benim huzurunda kanunen verilebilecek en ağır cezaya çarptırıldılar. Konuyla ilgili ayrıntıları bildirmek istiyorum.

İki meslektaşımı öldürmekten suçlu bulunan altı mahkum, rıhtım duvarına bitişik açık bir alanda asıldılar. Bu yer, üç tarafı piyade müfrezeleri tarafından tutulmuş ve dördüncü taraf denize bakmaktaydı. Bunların dışında bir sıra piyade ve bir süvari birliği de görevlendirilmişti.

Saat 5 civarında kazmalı bir grup Yahudi geldi ve kısa sürede sahile delikler kazıldı ve teknelerle getirilen darağaçları dikildi. Bütün her şey hazır olduğunda, cellatlar halatları astılar ve bir kaç dakika içinde suçlular; içinde yargılanıp idama mahkum oldukları Türk bayraklı Selimiye zırhlısından iki botla, güçlü bir koruma altında karaya çıkartıldılar.”²¹¹

²⁰⁸Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.16

²⁰⁹ Bundesarchiv, R1501-105371, 7 Ağustos 1876, Belge No:98'ek, s.209.

²¹⁰ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.56.

²¹¹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.35

Oldukça detaylı bir şahitlikle bize olanları anlatan Konsolos Blunt, karaya çıkıldıktan sonrasına dair olanları psikolojik tespitler yaparak daha da teferruatlı bir şekilde aktarmaktadır:

“Zincirleri çıkartıldıktan ve abdest almaları için kendilerine temiz su verildikten sonra, tekrar zincirlenerek meydana götürüldüler. Sanki bir mücadeleye hazırlanıyormuşçasına hareket eden bu altı adam, kollarını açarak ve bellerini sıkarak darağaçlarının bulunduğu meydana girdiler.

Burada öne çıkan bayrak gemisinin imamı, her biriyle bir kaç kelime konuştu, onlara telkin verdi. Ardından hep beraber diz çöküp, namaz kıldılar.”²¹²

Bu super hızlı bir şekilde gerçekleşen yakalama-sorgulama-yargılama ve infaz etme eylemlerinin yaratacağı travmanın doğru anlaşılabilmesi için bu detaylar oldukça önemli bilgiler barındırıyorlar. Daha sonra gelişecek olan olayların da dölleyicisi olarak etkileri karşımıza çıkacağı için, Konsolos Blunt’ın şahitliğiyle olanları dinlemeye devam edelim:

“Acısına ilk son veren; en yakındaki darağacına doğru yürüyüp, ipi yakalayan, boynuna takan ve üzerine çıktığı tabureyi altından kendi ayağıyla tekmeleyen, bir Arap²¹³ oldu.

Diğer beşi²¹⁴ de neredeyse ölmeye hevesli görünüyorlardı; her biri cellatlarına görevlerinde yardım ediyorlardı. Ölümleri anında olmadı. İp çekildikten sonra bir süre can mücadelesi devam etti.

Cesaretleri ve soğukkanlı kayıtsızlıklarına rağmen, hiçbirisi kaderiyle yüzleşmekten kaçamadı.”²¹⁵

İşte bütün bu manzaralar çok kısa bir süre sonra etkisini gösterecekti. Üstelik sanıldığı gibi sadece Selanik’te değil, başkente kadar uzanan bir tepkime zinciri çoktan ateş almıştı. Almanya İmparatorluğunun mahkemeyi izleyen temsilcisi Gillet’in de Alman Dışişleri Bakanlığı’na çektiği telgraf oldukça ilginç noktaları göz önüne sermektedir:

“Konsolosların -öldürüldükleri- camiye nasıl ve niçin gittiği konusu henüz soruşturulmadı. Buna karşın bu olayı gerçekleştiren kişiler soruşturuldu, şimdiye kadar bildirilene göre içlerinden altısı, olay günü

²¹² Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.35

²¹³ Hamal Arap Mercan. Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.69

²¹⁴ Ali Efendi’nin kölesi Çerkez Yaver, Hüseyin Efendi, Mezbaha işçisi Uzun Süleyman, İşsiz kart oyuncusu Boşnak İbrahim, Çakır Ferhat. Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.69

²¹⁵ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.35

camide bulunan üç zaptiyenin yeminli ifadesi doğrultusunda, suçlarını kabul etmedikleri halde idam edildiler.”²¹⁶

İdam cezaları infaz edilirken Büyük Devletlerin bazı gemileri Selanik rıhtımına henüz giriş yapıyorlardı. Ünlü yazar ve bir Fransız subayı olan Pierre Loti, kendi anlatımıyla, Selanik rıhtımında halka açık olarak yapılan infazları, zihnimize bir resim gibi çizmiştir:

“Bütün Avrupa milletleri kruvazörlerini Selanik Limanına yollamışlardı. Kendini ilk temsil ettirenlerden biri İngiltere’ydi. Bu sayede, majestelerinin korvetlerinden biriyle, ben de geldim.”²¹⁷

Batılı gezginler ve maceraperestler için oldukça renkli bir görüntü sergileniyordu o gün. Loti’nin kalemine yansıyan satırlar aslında bir romandan fıskıran sözler gibi olsa da, ilhamını gerçek hayattaki bir trajedinin an ve an kaydından alıyordu:

“Güzel bir Mayıs günü, güzel bir güneş, bulutsuz bir gökyüzü!.. Limanı ziyaret eden savaş gemilerinin filikaları kıyıya yanaştıkları sırada cellatlar rıhtım üzerinde işlerinin artık sonuna varmış bulunuyorlardı. Altı asılmış insan halkın gözleri önünde son korkunç çırpınışlarıyla kıvranıyorlardı... Pencerele, damlar seyircilerle dolu idi. Yakındaki bir balkon üzerinde, büyük Türk memurları bu manzaraya gülümseyerek bakıyorlardı.

İdam işi için gerekli malzemeler hususunda sultanın hükümeti az masraf etmişti. Gerçekten darağaçları o kadar kısa idi ki; asılan insanların çıplak ayakları adeta toprağa temas ediyordu. Tırnakları kum üzerinde gıcırdamakta idi.

İdam işi son bulunca, askerler çekildiler ve asılanlar gün batıncaya kadar halkın bakışları karşısında sergide kaldılar.”²¹⁸

Selanik rıhtımında, darağacında sallanan 6 kişiyi seyreden ve karaya asker çıkaran gemilerin sayısı 9’du. İngiliz savaş gemileri, HMS Bittern ve Swiftsure, Fransız savaş gemileri, Gladiateur ve Chateaufort, Rus savaş gemisi Ascolt, İtalyan savaş gemileri Regina Maria Pia ve bir gunbot, ve olayla alakası hiç olmasa da Yunan savaş gemileri Salaminia ve Vasilefs Georgios limana demirlemişlerdi. Osmanlı’nın ise Selanik Limanında 5 savaş gemisi vardı; Edirne, İclaliye, Selimiye, Sahir ve Muhbir-i Surure.²¹⁹ Tabi bir de sevk gemisi olan İzzettin Vapuru.

²¹⁶ PA-AA, RZ 201/12771, Belge No: 36, 18 Mayıs 1876 Berlin.

²¹⁷ Pierre Loti, Aziyade, İstanbul 2001, s.8

²¹⁸ Pierre Loti, Aziyade, İstanbul 2001, s.9

²¹⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.27

Bu gemileri seyredip anılarına kazıyanların hikayesini bize ileten başka bir yazar daha vardır. Şahidi olmasa da duyduklarından yola çıkarak hikayelediği öykülerinden birinde Selanik kıyılarını ve idamların yapıldığı 16 Mayıs 1876 gününü, öykünün kahramanı Şefika Molla'nın çocukluk anılarına giderek anlatacaktır:

“Örtüye girmeden evvel bir kerecik babası ile denizi görmeye gitmişti. Dik sokaklardan inmişler, beyaz kulenin yanından geçmişlerdi. Kenara çekilmiş büyük yelken gemilerinin dibinde, kumlu çakıllara deniz vuruyor, beyaz köpükler hasıl ediyordu. Hem o gün ne uğursuz bir gündü.

Konsolosları öldürdükleri için birkaç Müslüman asılıyordu. Birçok toplu, direkli gavur vapurları limanı doldurmuştu. Zavallı asılanların ipek kuşakları çözülüyor, biraz çırpındıktan sonra uyur gibi başlarını büküyorlardı. Ayaklarının uçları kumlara dokunuyordu.”²²⁰

Bu süper hızlı yargılamalarda hızdan daha fazla dikkati çeken bir durum vardı. Olayın ortaya çıkış failleri hiç yargı önüne çıkmamışlardı. Tüm mahkeme boyunca yargılamanın ana eksenini ‘Konsolosları kimin öldürdüğü, öldürenlere kimin yardım ettiği’ sorularının cevaplanmamasıydı. Bu bağlamda bütün suç eylemlerini başlatan ‘kızın kaçırılması’ hadisesine hiç değinilmemesi ve bu suçu işleyenlere karşı hiç bir kovuşturma gerçekleştirilmemesi, açık ya da gizli bir takım emirlerin Osmanlı yönetimi tarafından yargı ve yürütme erkine tebliğ edildiğini gösteriyor:

“İlginç olan ise; Vali'nin kızı tren istasyonundan kaçırarak bu olayları başlatan Yunanlı grubu tutuklama girişiminin hükümet tarafından hoş karşılanmayacağını kendisine bildirilmesi.”²²¹

Bu öylesine sıra dışı bir durum ki, kendi başına bir analizi hak ediyor. Başından beri vurgulamaya çalıştığımız ‘üç evreden oluşan olay’ vurgusunu irdelemek zorundayız. Yapılan eylemleri içeren birinci ve ikinci evrenin ayrı ayrı soruşturulması ve yargılanması gerekir. Fakat görüldüğü üzere ‘birinci evre’nin soruşturması yapıldığı halde yargılanmasına Osmanlı Devleti tarafından engel konulmuştur. En geniş yetkilerle bölgeye gönderilen soruşturma ve yargı heyeti durumu doğru tespit etmeye gayret etse de, yaptığı tespitler sonucu haklı olarak ‘birinci evre’nin sorumlularının yargılanması ve cezalandırılmasını istemektedirler. Fakat yetkilerinin sınırının neresi olduğu kendilerine nazik ama net bir şekilde hatırlatılmıştır.

Konsolosların öldürülmelerinin asıl sebebi, olayları başlatan asıl saikler göz ardı edilip yargılanmayınca ve cezalandırılmayınca, bu durumun doğal bir sonucu olarak toplumun içine atmak zorunda olduğu büyük bir öfke ve bir o kadar büyük bir özgüven yitimi oluşmuştur. Birazdan anlatacağımız üzere, Selanik Polis Müdürü

²²⁰ Ömer Seyfettin, Bütün Hikayeleri, İstanbul 2019, s.943

²²¹ Sinan Kunalp - Rossitsa Gradeva, On Love, Religion and Politics: Salonica (1876) and Ruse (1910)

Selim Ali Bey, olayların başlatıcısı ve kızı kaçıran kişi olan Jack/Yanko Abbott'ı ve adamlarını teşhis etmesine rağmen, bu kişiler tarafından darp edilmesine rağmen, bu kişiler hiç yargılanmayacak ve cezalandırılmayacaktır.

Ama Selim Ali Bey batılı ülkelerin temsilcileri ve askerlerinin bizatihi huzurunda²²², hem utanç içinde rütbelerini kaybedecek hem de hapis cezasına çarptırılacaktır. Bu durumun diğer kamu görevlileri üstünde yaratacağı etki kesinlikle kaotiktir. Bunların üzerinde bir de İstanbul'da çıkan bir gazetede, 'kız istasyondan kaçırılırken Rus Konsolosluğundan bir ateşenin kaçıranlara yardım eden kalabalığın arasında görüldüğü haberi Rus Büyükelçiliğinin müdahalesi ile yasaklanması, Devletin itibari kimliğini, kendi toplumu önünde ciddi olarak zedelemiştir.²²³

Almanya İmparatorluğunun mahkemeyi izleyen temsilcisi Gillet'in Alman Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgraf oldukça ilginç noktaları göz önüne sermektedir:

“Özellike konsolosların öldürülmesiyle Bulgar kızın kaçırılması arasındaki bağlantı konusu halen belirsizliğini koruyor. Konsolosların camiye nasıl ve niçin geldiği konusu henüz soruşturulmadı. Buna karşın suçu ileyen kişiler soruşturuldu, şimdiye kadar bildirilenlere göre içlerinden altısı, olay günü camide bulunan üç zaptiyenin yeminli ifadesi doğrultusunda, kendileri suçlarını kabul etmedikleri halde idam edildiler.”²²⁴

Böylece Payitaht tarafından engellenen 'kızın kaçırılma vakası', yani tüm olaya adını veren 'Kız Vakası', kızın ve onu kaçıranların görmezden gelindiği bir vaka haline getirilmiştir. Bu durum Osmanlı Devletini aciz ve korkak gösterdiği gibi, yaptığı bu 'fedakarane(!)' harekete rağmen gelen yeni eleştiri dalgalarına da malzeme konusu olmuştur.

İngiliz Başbakanı olmaya hazırlanan William Gladstone, yazdığı 'Lessons in Massacre / Katliamdan Dersler' adlı kitabında, verilen bu cezaları yadırgar. İki kişinin ölümü(konsolosları kastediyor) için 12 idam ama Batak'ta öldürülen 15.000 kişinin(sayı kendi hesaplarıyla) ölümü için iki idam verildiği karşılaştırması yaparak Osmanlı yönetimini de sert bir şekilde eleştirmektedir.²²⁵

Tıpkı bunun gibi diğer Avrupalı diplomatlar da verilen cezalardan hoşnut değillerdi. Cezaların alt tabakadan insanlara verildiği ve Osmanlı resmi görevlilerinin ve üst düzey bürokratların yaptırımı uğramadıklarından şikayet ediliyordu. Ve bu şikayetler sözde kalmamış, diplomatik yazışmalara girmişti. Avusturya'nın Selanik Konsolosu Gerhard Ritter von Chiari'nin Viyana'ya geçtiği telgraf bu konuda ilginç detaylar barındırıyor.

²²² Bundesarchive, R1501/105371/0435-0436, 7 Ağustos 1876 Konstantinople, s.62-63

²²³ Sinan Kuneralp - Rossitsa Gradeva, On Love, Religion and Politics: Salonica (1876) and Ruse (1910)

²²⁴ PA-AA, RZ 201/12771, Belge No: 35, 18 Mayıs 1876 Berlin.

²²⁵ William Gladstone, Lesson in Massacre, Londra 1877, s. 69

“...raporunda belirttiğim gibi, Babıali yönetiminde gerçekleştirilen infazlar her ne kadar Müslüman halk ve hatta askerler arasında büyük bir heyecan ve öfke yarattıysa da, Avrupalılar bunu yeterli bir tazminat olarak görmüyorlar.

Bunun, yani infaz edilen 6 kişinin ederiyle; öldürülen 1 konsolosun 3 ‘bana bak’²²⁶ değerinde olduğuyla, dalga geçenleri dahi sıklıkla duyuyoruz.”²²⁷

Taktıkları ‘bana bak’ lakabıyla kolonyal tavırlarını hemen hissettiren batılı muhataplar karşısında bir türlü edilgen tavırdan sıyrılamayan Osmanlı hükümeti ile Selanik’te bulunan konsoloslar arasındaki kızışan gerginliğin etkisi, bir muhtıra ile sonuçlanacaktır:

“İmparatorluk Soruşturma Komisyonu’na,

Komisyon dün Fransa ve Almanya Konsoloslarına karşı işlenen korkunç suçun doğrudan aktörleri olduğu kanıtlanmış olan kişilerin bir kısmının yargılanması ve cezaların infaz edilmesi yoluyla, kamuoyunun hararetli sabırsızlığını bir dereceye kadar gidermeyi başarmıştır.”²²⁸

Buradaki ilginç nokta, kendi ülkelerinde asla yapılamayacak, yapılması mantıken talep edilemeyecek bir hızla yapılan yargılamalardan ‘bir dereceye kadar’ da olsa tatmin olmuş görünmeleridir. Bu mantığa ve vicdana aykırı hızla alınan kararlardan hiç bir şikayetleri bulunmamaktadır. Peki nedir onları muhtıra verme seviyesine getiren memnuniyetsizlik? Müslüman halkın silahlandırılıp, konsolosları katletmesini teşvik eden, tedbir almayan, gerekli yönetim erkini kullanmayan, ‘üst sınıfa’ ait kişilerin belirlenmesi ve cezalandırılmasını istiyorlardı. Bu sonucun ortaya çıkmadığını, cezalandırılanların ikinci sınıf insanlar olduğunu belirterek bu muhtırayı vermek zorunda olduklarını ilan ediyorlardı:

“Görüşümüze göre, bu kişiler bir an önce sorgulanmalı ve eğer suçlu bulunurlarsa derhal cezalarının verilmesi yapılabilecek en doğru şey olacaktır.”²²⁹

Osmanlı Sancak Gemisi Selimiye’de Konsolosluk Teşkilatı

²²⁶ Muhtemelen muhatap olduğu Türkleri, düşük kültürü sebebiyle aşağılamak için kullanılan bir ifade olabilir. Burada Chiari’nin bahsettiği ‘bana bak’ gibi ifadeler halen Arap coğrafyasında batılilar tarafından kullanılmaktadır.

²²⁷ Kriegsarchiv, Politisches Archiv XXXVIII Faszikel 179, Chiari zu Andrassy, 26 Mai 1876

²²⁸ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.42

²²⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.42-43

Bunun üzerine, hemen ertesi gün Selanik Resmi Gazetesi²³⁰'nde bir tebliğ yayınlandı. Bu tebliğde yenilenen Osmanlı Hükümeti kararlılığını ve suçluların peşinde olduğunu ilan ediyordu:

“Padişahımızın tam teşekküllü gözetimi altında, bilinen üzücü olayla ilgili olarak İmparatorluk Hükümeti'nin aldığı sert tedbirler sonucunda, şehirde en ufak bir kargaşaya yol açmadan, zanlıların hepsi tutuklandı. Gerçek tanıkların desteklediği bir araştırma soruşturmasının ardından tutuklananlar arasından altı kişinin, suçun gerçek failleri olduğu ortaya çıkarıldı ve İmparatorluk yasaları uyarınca ölüme mahkum edildiler. Mahkumlar salı günü idam edildi.

İmparatorluk Hükümeti, aynı adalet çizgisini izleyerek, daha fazla gecikme olmaksızın ve her bir suçlunun suçuna göre, bu üzücü olayı kışkırtan herkesi cezalandırmaya devam edecektir. Zira bu suçun ilk faillerini ibret verici bir şekilde cezalandırmaktan çekinmemiştir.”²³¹

Bu bildirgeyle, yeni Osmanlı Hükümeti, iki konunun altını çiziyordu: Öncelikle Müslüman halk arasındaki hoşnutsuzluğun, İstanbul'a kadar uzanan memnuniyetsizliğin ortadan kalkması, hiç değilse yatışması adına, gerçekleştirilen yargı sürecine açıklık getirilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak da Konsolosların verdiği muhtıranın karşılığı olarak, muhtırada istenen yeniden soruşturma açılacağına bilgisini ilan ediyordu. Bu andan itibaren yeni davanın önü açılmıştır. Peki bu ne zaman olacaktır? Gecikmenin olmayacağı söyleniyordu ama gecikmeden kimin ne anladığı pek net değildir. Özellikle Almanlar sabırsızlanıyorlardı. İngiliz Dışişleri Bakanı Derby Kontu, Almanya'daki Büyükelçileri Lord Odo Russell'a Almanların yaklaşan öfkesini dindirme yolları için yazarken şu cümlelerde telgrafına yansiyordu:

“Alman Büyükelçisi bana, Hükümetinin, Konstantinopolis'teki Alman Büyükelçisinden, Babıali'nin Selanik'teki Konsolosların öldürülmesinin gerçek müsebbillerini cezalandırma yönünde bir eğilim göstermediğine inanmaya neden olan raporlar aldığını bildirdi. İdam edilen ve hapsedilen kişilerin düşük sınıftan olduğu ve yetkililerin bu öfkeyi kışkırtan yüksek rütbeli kişilerin kaçmasına göz yumduğu düşünülüyor.”²³²

Baskıların artması üzerine Osmanlı Dışişleri Bakanı(Hariciye Nazırı) Raşit Paşa, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Elliot'a bir mesaj göndererek tansiyonu yatıştırma girişiminde bulundu:

“İmparatorluk Ekselanslarına şunu bildirmekten onur duyarım ki, Babıali, Selanik Hadisesi sırasında görevlerini yerine getirmekte başarısız olamakla suçlanan üç kıdemli subay ve eski Vali hakkında verilecek kararda

²³⁰ Daha önce hiç yayınlanmayan 18 Mayıs 1876 tarihli bahsi geçen Selanik Resmi Gazetesi ekler bölümünde sunulmuştur. Gazete Rumca ve Osmanlıca olarak çift dillidir.

²³¹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.43

²³² Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.48

her türlü hukuksuzluktan kaçınmak ve adaletin tam olarak tatbik edebilmek arzusuyla, zanlıları üç Büyükelçiliğin delegelerinin huzurunda yargılamak üzere iki imparatorluk komiserinin de bir araya gelmesiyle oluşacak, askeri kanunların geçerli olacağı bir Savaş Konseyi oluşturacaktır. Konsey bu akşam ya da yarın Selanik'e doğru yola çıkacaklardır.”²³³

Bütün bu uzlaşma çabalarına rağmen Fransız ve Alman taraflarının tansiyonunu indirmek mümkün görünmüyordu. Sonunda üç büyükelçi, Raşit Paşa'yı da ikna ederek, Selanik'te oluşturulacak komisyon için bir talimatname hazırladılar. Bu talimatnameye göre yargılama şu esaslara dayanacaktı:

“1. Temsilciler, dava boyunca tüm süreçlerin içinde bulunacaklar, görüş ve gözlemlerini sunacaklar, gerekli durumlarda itirazlarını bildirecekler ancak yargılama hakları bulunmayacaktır.

2. Temsilcilerin yetkileri, memur sanıklarda da diğer sanıklarda olduğu kadardır.

3. Eğer bir kamu görevlisine ölüm cezası verilirse, kanunlar gereği Babıali'nin son onayı istenecektir. Böyle bir durum gerçekleştiğinde, temsilciler elçiliklere telgrafla ulaşacak ve elçilikler de Babıali'nin hızlı bir şekilde cevap vermesi konusunda ısrar edecektir.

4. Silaha başvurmada yetkililere karşı isyana teşvik eden kişilere idam cezası uygulanıp uygulanamayacağı soruldu. Cevap olarak; bu eylemlerin suç ortaklığı niteliğinde olup olmadığı aranmalı, teorik olarak karara bağlanamayan ve ancak yerinde değerlendirilebilecek bu olgular konusunda fikir ayrılığına düşülürse, konu derhal Konstantinopolis'e havale edilecek ve mesele Büyükelçilikler ve Babıali arasında tartışılacaktır.”²³⁴

Sonunda bu stresli şartlar altında yeniden yargılama süreci başladı. Hariciye Nezaretindeki yazışmalara baktığımızda yüksek yetkili İmparatorluk Komiserlerinin meseleye mantıklı bir perspektiften baktığını algılayabiliyoruz.²³⁵ İlk etapta, Emniyet Müdürü Salim Ali Bey'e 1 yıl hapis ve aşağılama cezası, Kale Komutanı ve Gemi Komutanına ise 45'er günlük hapis cezaları verildi.²³⁶ Eski Vali'nin yargılaması sürerken Elçiliklerde bir sinir harbi başladı. Vali'nin ceza almadan ya da basit bir ceza ile kurtulmasından korkuyorlardı. Londra'daki Alman Büyükelçisi Kont Münster şikayetlerinin dozunu arttırarak, sıra dışı bir ihtimalden söz etmişti.

²³³ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.51

²³⁴ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.56

²³⁵ BOA, HR.SYS. 1382/16, Lef 161

²³⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.53

“Hükümetimiz verilen cezadan tatmin olmaz ve Babıali’den ümidi keserek, İngiltere’nin bir kaç yıl önce Cidde’de yaptığı gibi kendi iddialarımızın peşine düşüp, hükmü kendimiz uygulamak zorunda kalabiliriz.”²³⁷

Alman Hükümeti açıkça 15 Temmuz 1858’de Cidde’de yaşanan olayları hatırlatıyordu. Cidde’de de iki konsolos öldürülmüş(İngiliz ve Fransız), buna karşılık İngiliz ve Fransız gemileri Cidde’yi topa tutarak, karaya asker çıkartmış ve sanık olduklarına karar verdikleri kişileri direkt olarak asmışlardı. Bu meselenin uluslararası bir telgrafta hatırlatılması ve bu olayın referans alınarak eyleme geçilebileceğinin bildirilmesi gerçek anlamda bir diplomatik şoktu. Ve bu şoka sebep olan kişi olarak Alman Şansolyesi Bismarck gösteriliyordu. Öyle ki, gizli kodlu yazışmalarda, İstanbul’daki Alman Büyükelçisinin Bismarck’ın emirlerini artık isteksizce uyguladığı söyleniyordu:

“Hükümetimiz Baron’un söylediklerinden, Prens Bismarck’ın Babıali’yi suçlu görme eğiliminde olduğunu anlıyorum. Büyükelçinin eğiliminin gayet ölçülü davranmak üzere olmasına rağmen, otoriter şefinin talimatlarını isteksizce yerine getirdiği açıktı.”²³⁸

Bu sırada Fransızlar da dengeyi yitirmişlerdi. Onlar da sözlü ifadelerle Babıali’den şikayet ettikleri gibi, olmadık hakaretler dile getirilmeye başlamıştı. Diplomatik kontrol elden gidiyordu. Elliot’un Tarabya’daki İngiliz elçiliğinin yazlık konutundan gizli kodlu yaptığı yazışmalar, bu durumu açıkça resmetmektedir. Bu yazışmalarda Fransız Büyükelçisi ağıza alınmayacak ifadelerle konuştuğu, Türklerden bahsederken ‘sefil Türkler’²³⁹ ifadesini kullandığı, ‘Türlere tövbe ettireceğini’ söyleyerek tehdit ettiğini belirten Elliot, telaşlı telgrafına şöyle devam etmektedir:

“Hatta Hükümetinin, Türkiye için ölümcül olabilecek kararlar alıp, onun mahvolmasına katkıda bulunmasına fazlasıyla memnuniyet duyacağını ifade etti...”²⁴⁰

“...bir çok kez ‘kesinlikle büyük bir kelleye ihtiyacımız var’ cümlesini kullandı.”²⁴¹

Bu stres altında Babıali’de alınan kararlar için izahat istemek zorunda kalacaktır. Selanik Valisi Eşref Paşa’nın izahatını dikkatlice inceleyince, Osmanlının

²³⁷ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.53

²³⁸ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.54

²³⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.54

²⁴⁰ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.57-58

²⁴¹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.55

mevcut askeri ve siyasi personeline bakışında oldukça makul ve mantıklı bir muhakeme gerçekleştirilmeye çalışıldığına şahit olabilirsiniz:

“Selanik Divan-ı Harp tarafından verilen hükümlere dair izahatımız aşağıdadır;

Devlet memurları, eski vali hariç, oradaki memurların konsolosları halkın eline bırakmak için hareket ettiğini söylese de bu iddialar kanıtı değildir. Divan-ı Harp, memurların az çok kusurlu olduğunu kabul etse de bunu kasten yaptıklarını düşünmemektedir.”²⁴²

İmparatorluk Komiserleri ile Babıali arasında başlayan bu iletişim trafiği, dışarıda bekleyen ve her dakika şişen siyasi gerilime fayda sağlamamaktaydı:

“Selanik dün akşamdan beri arz edilen önemli cevapların herhalde bugün akşama kadar hazırlanıp gönderilmesi gerçekleşir. Çünkü komiserler bize baskı yapmaktadır. İşin rengi değişebilir.”²⁴³

İşin rengi gerçekten de değişiyordu. İstanbul’da bu tartışmalar olurken, Berlin’den acil ve gizli kodlu bir haber İngiliz Dışişlerine ulaşacaktı. Berlin’deki İngiliz Büyükelçisi Lord Odo Russell oldukça telaşlanmıştı:

“Alman Hükümeti, ...Türk Hükümetinin bu görevlileri perdeleyerek onları hak ettikleri cezadan kurtarmak istediği açıkça görülüyor. ...Şunu da eklemeliyim ki, cinayeti azmettiren Selanik Valisi ve Emniyet Müdürü Albay ölüm cezasına çarptırılınca, ceza infaz edilinceye ve tüm Türk İmparatorluğu topraklarında ilan edilinceye kadar Alman Hükümetinin tatmin olmaya niyetli olmadığı konusunda bana gizli olarak bilgi verildi.”²⁴⁴

Bu yoğun diplomatik stresin sonucu olarak, Osmanlı Hükümeti, yeniden edilgen bir sürece savrulacak ve bu yükselen öfkeyi karşılayabilmek için Selanik’te gerçekleştirilen ve üç imparatorluğun delegelerinden oluşan komisyonun önünde gerçekleştirilen askeri mahkemenin hükümlerini iptal ederek yeni bir yargılamanın kapılarını aralayacaktır.

İlginç bir gelişme olarak Alman ve Fransız delegelerle İngiliz delege arasında çatışma çıktı. Öyle ki yeni bir yargılama olacaksa İngiliz delegenin mutlaka değişmesi resmi kanaldan istenecek kadar çatışam büyüdü. Bilindiği üzere İngiliz delegesi, Selanik Konsolosu Blunt’tır. Hadisenin başından beri etkin bir iletişim içinde bulunan Blunt’ın suçlandığı konu ise, Onun bir ‘Türk dostu’ olmasıdır.

²⁴² BOA, HR.SYS. 1382/16, Lef 161

²⁴³ BOA, HR.SYS. 2940/45

²⁴⁴ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.60

“Sevgili Lord Derby, ...Alman ve Fransız delegeler, tüm ikazlarına rağmen, İngiliz Konsolosunun Türkler lehine aşırı hoşgörülü olduğu görüşündeler...”²⁴⁵

“Alman Büyükelçisi ve delegeler, İngil Konsolosunun çok hoşgörülü olduğundan şikayetçi. Alman ve Fransız delegelerinin her ikisi de Bay Blunt’ın nüfuzunu, yapabileceği halde kendileri lehine kullanmadığı konusunda hemfikirler. Size, makul gördüğünüz ölçüde Alman taleplerinin desteklenmesi talimatını vermek zorundayım.”²⁴⁶

İngiltere’nin dahi Alman baskısı altına girdiği siyasi tansiyonun bu şekilde yükselmesi üzerine Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa, Mithat Paşa ve Raşit Paşa, Fransız, Alman ve İngiliz Büyükelçilerini davet ederek bir toplantı gerçekleştirirler. Bu toplantıda Osmanlı tarafı da Selanik’te yapılan yargılamalar sonucu verilen cezaların yeterli olmadığına hemfikir olduklarını beyan ederler. Dahası İstanbul’da davanın bir üst mahkemede yeniden görülmesine karar verirler:

“Toplantıya katılan bakanlar, Selanik’teki mahkemenin bulgularının yeterli olmadığını kabul ettiler. Buradaki yüksek askeri şura olan Dar-ı Şura’nın süreci ele alması gerektiğini ve Vahan Efendi ile delegelerin de sürece katılması gerektiğini açıkladılar.”²⁴⁷

Sürecin bu mahkemeyeyle sonuçlanabilmesi için olağanüstü tavizler verilmişti. Osmanlı Hükümeti ile görüşmeler sürdürülmüş ve hiç bir şey şansa bırakılmamıştı. Alman Büyükelçisinin ifadesine göre, sonuçtan tatmin olmazlarsa yargı sürecini durdurmak ve Babıali’yle yeni bir müzakere yapma hakları da bulunmaktaydı:

“Suçlanan dört subay, en yüksek harp şurası tarafından yeniden yargılanmak üzere Selanik’ten buraya getiriliyor. Eğer yine tatmin edici olmayan bir karar ihtimali doğarsa, delegeler duruşmayı askıya alabilecek ve Babıali ile daha farklı bir müzakere olasılığı bize açık tutulacak.”²⁴⁸

Zaman ilerliyor, sabırlar geriliyordu. Tansiyon bir türlü düşürüleliyordu. Her tavizde inen tansiyon, bir kaç gün içinde yeniden tırmanıyordu. Sonunda bir ultimatom geldi:

“Almanya ve Fransa hükümetleri oybirliği içinde şu çağırışı yapmaktadır;

²⁴⁵ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.53

²⁴⁶ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.54

²⁴⁷ Bundesarchiv, R1501/105371/0413, 12 Haziran 1876 Konstantinople, s.40

²⁴⁸ Bundesarchiv, R1501/105371/0415, 14 Haziran 1876 Konstantinople, s.42

1. *Vali Mehmet Rifat Paşa'nın hayatı boyunca bir daha herhangi bir kamu görevinde bulunmayacağına dair yazılı söz.*

2. *Osmanlı Askeri Ceza Kanununun 24. Maddesi uyarınca, suçlu bulunan üç subay hakkında kararın, Selanik'te, elçilik delegeleri huzurunda, toplum önünde açıklanması,*

3. *Talep edilen tazminatların belirtilen süre içinde ödenmesi.*"²⁴⁹

Bununla da yetinilmeyecekti; çünkü, yine de bağımsız bir yargı unsuru olma ihtimali açıktaydı. Herhangi bir sürpriz olmaması için delegeler bir de akıllarındaki cezayı kaleme aldılar ve bir rapor olarak Babıali'ye sundular.

"1. Emniyet Müdürü Albay'a 10 yıl hapis, rütbelerinin sökülmesi ve askerlikten ihraç,

2. Gemi ve Garnizon komutanına 3'er yıl kale hapsi, rütbelerin sökülmesi ve sürgün,

3. Teğmen ve Yüzbaşı'ya 3'er yıl hapis,

Vali kesin olarak yüksek askeri şurada yargılanmalı."²⁵⁰

Artık siyasi baskı had safhaya ulaşmıştı. Haftalardır sıkışan politik cendere, sistemi işleyemez hale getirmek üzeredir. Osmanlı'nın dış temsilcileri de Babıali'ye yardım çağrılarını yapmaktadır:

*"Bu sabah Hariciye Nazırı ile görüştüm. Kendisi, Selanik Hadisesi'nden söz açtı ve Fransa ve Almanya tarafından gönderilen yazıdaki tahliye maddelerinden bahsetti. Maktulün ailesine tazminat verilmesi ve Mehmet Refet Paşa'nın bundan sonra valilik yapmamasının gerektiği hakkında teminatın henüz kabul edilmediği ve bu konuda gönderilen yazının süresinin 3 Ağustos'ta dolacağını söyledi. Bu iki maddenin halledilmesi gerektiğini de sözlerine ekledi. Şahsi görüşüm, bu meseleye artık son verilmesinin iyi olacağı yönündedir."*²⁵¹

Bütün bu baskı ve stress meyvesini verecekti. Cezalar beklenenden, talep edilenden de fazla olacaktı. Nihayet 7 Ağustos günü yani General Ignatiev'in evindeki toplantıdan tam 3 ay sonra, Osmanlı İmparatorluğu, Batılı muhataplarını tatmin edecek cezalandırmayı yapacaktı. Hümnün tamamını buraya almayı uygun görüyorum çünkü bütün bu olan bitenin son yazılı dökümanı olması hasebiyle önem arz etmektedir:

²⁴⁹ Bundesarchiv, R1501/105371/0415, 28 Temmuz 1876 Konstantinople, s.58

²⁵⁰ Bundesarchiv, R1501/105371/0428, 1 Ağustos 1876 Konstantinople, s.55

²⁵¹ BOA, HR.TO. 122/76, 3 Ağustos 1876

*“Türk İmparatorluğu Dışışleri Bakanı ’nın Konstantinopolis ’teki
Alman İmparatorluğu Büyükelçisine Notudur,*

Yüce Babıali, 7 Ağustos 1876

Sayın Büyükelçi,

6 Mayıs 1876 günü Selanik’te Almanya ve Fransa Konsoloslarına karşı işlenen cinayetlerin haberinin İmparatorluğumuzun Hükümetine ne kadar acı çektirdiği biliniyor.

Bu suçun faillerine karşı mümkün olan tüm şiddetle mücadele etmeyi ve bunu kamusal bir talihsizlik olarak gören, ülkenin genel öfkesini teskin etmeye tam ve kesin olarak kararlı olan Babıali, hızla hareket gemiştir. Hızlı ve etkili bir şekilde adaleti yerine getirebilmek için, tam yetkiye sahip üst düzey yetkililerden oluşan bir komisyonu derhal Selanik’e göndermiştir.

Bu komisyon görevini yerine getirmek için tavizsiz bir katilikte çalışmıştır. Telin edilen bu korkunç suçun işlenmesinden bir kaç gün sor verilen kararlar şunlardır;

Çerkez Yaver, Ali Efendinin kölesi - İdam edildi.

Arap Mercan, Hamal - İdam edildi.

Hünü Efendi, İbrahimzade - İdam edildi.

Boşnak İbrahim, işsiz - idam edildi.

Amir Ferhad, idam edildi.

Uzun Süleyman, mezbaha görevlisi - idam edildi.

Meto Hasan, dondurmacı - idam hükmü ertelendi,

İbrahim Çavuş, aşçı - idam hükmü ertelendi,

Mehmet, marangoz - idam hükmü ertelendi,

Hacı Emin Çavuş, idam hükmü ertelendi,

Besim Efendi, eğitimci - idam hükmü ertelendi,

Arap Hafız, idam hükmü ertelendi,

Selanikli İbrahim Ali, aşçı - ömür boyu zorunlu çalışma

Langazalı Mümin Musa - ömür boyu zorunlu çalışma

Hasan Efendi, ciltci - ömür boyu zorunlu çalışma

Bağdatlı Mehmet, kavas - 15 yıl zorunlu çalışma

Hacı Sinan - 10 yıl zorunlu çalışma

Ohrili Mustafa Mehmet, silah ustası - 5 yıl zorunlu çalışma

Debreli Veli Abdurrahman, silah ustası - 5 yıl zorunlu çalışma

Abdurrahman oğlu Ali, zırh ustası - 5 yıl zorunlu çalışma

Debreli Adem Numan, silah ustası - 5 yıl zorunlu çalışma

Ali Başçı, 5 yıl zorunlu çalışma

Debreli Recep, silah ustası - 5 yıl zorunlu çalışma

Kürt Ali, 5 yıl zorunlu çalışma

Mehmet, 5 yıl zorunlu çalışma
Amiş Ağa, eşarp satıcısı - 5 yıl zorunlu çalışma
Yusuf Efendi, marangoz - 5 yıl zorunlu çalışma
Numan, ustabaşı - 5 yıl zorunlu çalışma

Selanikli Minik Mehmet, berber - 3 yıl hapis
Abdullah Amiş, 3 yıl hapis
Hüseyin Efendi, 3 yıl hapis
Hacı Mehmet Ağa, çiftçi - 3 yıl hapis

Yakup Efendi, yazar - 1 ay hapis

Emin Efendi²⁵², Meclis Üyesi - 3 yıl sürgün - Trablusgarp

Yukarıda sıralanan zorunlu çalışma, hapis ve sürgün cezalarının tümü infaz edilmiştir. Ölüm cezasına çarptırılan on iki kişiden altısı idam edilmiş, altısının hükmü iptal edilmiştir.

Aynı zamanda, Selanik'te, suçun işlendiği dönemde Selanik vilayetinin Genel Valisi Mehmet Refet Paşa'nın da aralarında bulunduğu, suçlanan resmi görevlilerin yargılanması için askeri bir savaş konseyi kuruldu.

Bu askerler görevlerini yerine getirirken ihmalkar davranmakla ciddi bir şekilde suçlanmaktaydılar. Selanik Savaş Konseyi tarafından açıklanan ihmal suçunun hükümleri tamamen tatmin edici görülmediğinden, Yüce Babiali, Selanik Savaş Konseyi'nin cezalarını başkentteki bir yüksek mahkemeye havale etmekte tereddüt göstermedi.

Bu yüksek mahkeme, verilen hükümleri yeniden incelemeye tabi tutarak, bunları daha sert bir şekilde değiştirdikten sonra, bu amaçla çıkarılan bir İmparatorluk İradesi ile nihayi kararını vermiş bulunmaktadır.

Bu karara göre;

Selanik vilayetinin eski Genel Valisi Mehmet Refet Paşa, Selanik'teki kargaşanın başlangıcından itibaren, kanunların ve örf adetlerin kendisine görev olarak yüklediği tedbirleri, görevi başında alıp yerine getirmediğine kanaat getirmiştir. Genel Vali sıfatıyla, Olağan Ceza Kanunu'nun 120 ve 180'ininci maddelerinin son fıkraları uyarınca, Harbiye Hapishanesi'nde çekmek üzere 1 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

Jandarma Albayı Salim Bey, Korvet İcdadiye Komutanı Yarbay Rıza Bey, Redifler Komutanı Albay Ata Bey; üçünün de Genel Vali tarafından kendilerine verilen emirleri gereken çabuklukta getirmediğine ikna olunmuştur. Sonuç olarak Almanya ve Fransa Konsoloslarının saldırıya uğramasını ve ardından öldürülmelerini engellemedikleri için, hizmetlerinin özel niteliği ve kendilerine yüklenen görev ve sorumluluklar dikkate alınarak,

²⁵² Emin Efendi, bu olayların en bahtsızlarından. Tezin başlangıcından beri adı geçmesine, adı genç kızın aşığı olarak çıkmasına, pek çok makaleye ve teze konu olmasına rağmen, sanıklar tarafından teşhis edilip, olayla bağı kurulamadığı halde cezalandırılmıştır.

Askeri Ceza Kanunu ve Olağan Ceza Kanunu'nun ilgili ve çeşitli hükümleri uyarınca;

Salim Bey'in madalya ve nişanlarını kaybetmesine, jandarma rütbesinden ihraç edilmesine, 3 ay hapis cezasına ve 3 ayın bitiminden itibaren 15 yıl zorunlu çalışma cezasına(Rodos) çarptırılmıştır.

Rıza Bey, tutuklandığı günden itibaren ordudan ihraç ve kalede(Rodos) 10 yıl tutukluluk cezasına çarptırılmıştır.

Ata Bey, ordudan ihraç ve 3 yıl kalede(Metelin) tutukluk cezasına çarptırılmıştır.

Alman ve Fransız Hükümetlerinin arzusuna yanıt vermek amacıyla, Babıali şunları beyan etmekten çekinmemektedir; Mehmet Refet Paşa, hayatı boyunca bir daha kamu görevine getirilmeyecektir.”²⁵³

Davaların sonuçlanması, sadece verilen cezalarla ilgili değildi, ayrıca maktullere ciddi parasal tazminatlar da ödenecekti. Çocukları da olduğu için Fransız Konsolosu Jules Moulin'in dul eşi Marry Abbott'a 600.000 Frank ödenirken, çocuğu olmayan Alman Konsolosu Henry Abbott'ın ailesine 300.000 Frank ödenecekti. Aralarındaki akrabalık bağı sebebiyle para dağılmaktan kurtulabilecekti. Öyleki, tüm para Abbott ailesine gidecekti.²⁵⁴

Bütün bu hadiseler olurken, paranın kokusunu alan bir başka kişi de kolları sıvayacaktı. George Abbott. Tren istasyonunda görevlilere saldıran, genç kızını kaçırıp Amerikan elçiliğine götürerek ve tüm olayların fitilini ateşleyen ve hiç soruglanmayan, kendisine tek bir soru bile sorulmayan George Abbott, İngiliz Konsolos Blunt'a yazarak pastadan pay istiyordu:

“Sevgili Bay Blunt, Konstantinopolis'ten gelen mesajla, mağdurların dul eşleriyle ilgili tazminat verileceğini öğreniyoruz, ancak annemden hiç bahsedilmiyor. Bu nedenle, tek dostumuz olan sizden, Ekselansları Sir Henry Elliot'a yazmanızı ve talihsiz anneme de tazminat ödenmesi için ondan Yüce Babıali'ye bizim için aracılık etmesini istemenizi rica ediyorum.

Bu isteğimizin başarıya ulaşması için her şeyi yapacağınıza inancım tamdır. Teşekkürlerimi ve size olan derin bağlılığımın ifadesini lütfen kabul ediniz.”²⁵⁵

George Abbott

Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü acizliğin kendi tebasında, onun yasal güvencesi altında yaşayanlarda yarattığı etkiyi görmek bakımından oldukça önemli

²⁵³ Bundesarchiv, R1501/105371/0435-0436, 7 Ağustos 1876 Konstantinople, s.62-63

²⁵⁴ Bugünün değeri ile yaklaşık 20 milyon Amerikan Doları'na tekabül etmektedir. Tazminat talebi 600bin frank ve 300bin frank takribi 261 bin gram altına tekabül etmektedir. 1 fransız frankı 1876'da 0,2903225 gr altına tekabül ettiği bilgisi ile hesaplanabilir. <https://ask.metafilter.com/275442/Historical-Value-of-French-Franc-in-comparison-to-US-dollar>

²⁵⁵ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.62

bir belgeyi okuyoruz şu anda. Bu sıradan insanın suç işleme cüretini arttıran bir belgedir. Çünkü ne yaparsınız yapın, neye yol açarsanız açın sorgulanmayacağınızı hatta ödüllendirilebileceğinizi gösteren bir başka ibret vesikası gibidir.

3.4. İstanbul'da Karışıklıklar: Öğrencilerin İsyanı

Bu hızlı yargılamalar ve idamlar Osmanlı'nın Müslüman sakinlerinde ciddi bir travma yaratmış gibiydi. Müslüman kıyafetli bir genç kıza hakaret edilip kaçırılmasına kimsenin aldırış etmemesi ve yargılamaların ne tür bir ortamda yapılacağı belli olduktan sonra Payitaht da bu travmadan payını alacaktı. Öğrenciler büyük bir gösteri düzenlediler. 'Softalar Ayaklanması' ya da 'Talebe-i Ulum İsyanı' olarak da bilinen gösteriler İstanbul'da bir devrin sonunu getirecekti. Öğrenciler şu şekilde bir çıkış yapmışlardı:

*"Devlet ve memleketin hukuk ve istiklali çiğnendiği bir zamanda derslerle uğraşmak hamiyet ve diyanet şiarı değildir. Her tarafta İslâmlar, Hristiyanların tahriklerine ve eziyetlerine zebun oluyor. Buna sebep olan büyükleri ortadan kaldırmak şer an cümlemize vazife borcudur"*²⁵⁶

Öğrencilerin parlamenter bir rejim isteğinde olması da konuya ilginç bir anlam katıyor. Bunu telgrafında belirten İngiltere Büyükelçisi Elliot, durumdan endişe duyuyor değildir.

*"Her ağızda Kanun-i Esasî lâfı dolaşıyor. Başkentte aydın kamuoyunun temsilcisi olan ve milletin çoğunluğunun — : Müslüman ve Hristiyan — desteğine sahip bulunan softalar, onu (Kanunu Esasinin İlânını) sağlamada çabalarından vazgeçmeyeceklerdir. Eğer Sultan, isteklerini geri çevirecek olursa, kendisini tahttan indirme teşebbüsü önlemez gibi görünüyor. Müminlere, Kuran'dan âyetler dağıtılarak Kuran'ın öngördüğü hükümet şeklinin demokratik olduğu ve şimdiki gibi hükümdarın mutlak iktidara sahip olmasının halkın haklarının ihlâli olup Şeriata aykırı olduğu ispatlanmağa çalışılıyor."*²⁵⁷

Tabi burada 'demokrasi istiyorlar' ifadesi biraz abartı olabilir. Neticede bir kaç ay sonra ilan edilecek olan Meşrutiyet'in kısa bir süre sonra kaldırılmasında kimse yeni bir isyana ya da protestoya kalkışmamıştı. Ayrıca bu durum yani başta büyük bir protestoyla talep edilen hakların, daha sonra kaybı yaşanınca aynı öğrencilerin sessizliğe bürünmesi, bir dış etkenin varlığı konusunda da şüphe uyandırıyor.

Osmanlı Hükümeti, tam da idamların olduğu gün öğrencilere göz dağı verircesine Osmanlı hükümeti gazetelerde 'Bab-ı Valay-i Fetvâpenahi' yayınlar:

²⁵⁶ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Cilt VII, Ankara 1988, s.102

²⁵⁷ Ali Haydar Mithat, The Life of Mithat Paşa, İstanbul 2011, s.81

“Öğrencilerin içinde şu arada bazı yasadışı hareketler yapıldığı işitilmektedir. Her toplulukta cehalet yüzünden, o topluluğa yakışmayan hareketlere meydan verecek küstah kimselerin olduğu yadsınamaz ise de, talebe sınıfı ulemadan olduğundan diyanet işleri iktizasınca...talebeye bazı ihtar ve tembihlerde bulunmağa lüzum görüldü. Adab-ı insaniye ve İslamiye dışına çıkmamak lazımdır. Yukarıdaki tembihler hilafına hareket edenler her halde mesul olacaklardır.”

Daha azı için bile insanların hapsilere, sürgünlere gönderildiği bir dönemde, böylesine kararlı bir ihtara rağmen, öğrenciler bir gün sonra, 17 Mayıs 1876’da Beyazıt ve Fatih meydanlarında gösteriler düzenlediler. Tepkiler daha da yüksek perdeden ortaya konacaktı:

‘Her taraf da ehli İslam, Hristiyanların sürekli hakaretlerine ve ezalarına karşı bir şey yapamıyor. Buna sebep olan hükümet yetkililerini ortadan kaldırma, şer’ an cümlemize vazife-i zimmettir.’

Talebe-i Ulûm İsyanını daha önceki öğrenci hareketlerinden ayıran özellik, Osmanlı Tarihinde ilk olarak öğrencilerin geçmişten önemli şekilde ayrılma anlamını taşıyan bir değişikliği zorlamış olmalarıdır.²⁵⁸

Bu protesto gösterilerinin sonunda Osmanlı Devleti kendi hükümetini görevden almıştır. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa’nın yerine Mütercim Rüştü Paşa atanmıştır. Kurulan yeni hükmette Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa’da yer alacaktır ki, bu kadro, bir kaç hafta içinde Türk tarihinin ilk modern askeri darbesine öncülük edecektir.

Tartışmaları Selanik’ten ilgiyle takip eden Konsolos Blunt, kendisine gelen bilgileri an ve an Büyükelçi Elliot ile paylaşıyordu. Bunlar arasında oldukça gizli bilgiler de vardı. 18 Mayıs tarihli telgrafında oldukça sarsıcı bir bilgiyi de paylaşmıştı:

“Sevgili Bittern zıhrlımız idamların akabinde halen tedirginliğin sürdüğü Konstantinopolis’e doğru yola çıktı. Selanik’te başka bir karışıklık olacağını sanmıyorum, ama Selanik’te Müslümanlar çok tedirgin ve korkarım ki Hristiyanlara karşı değil, Sultan ve Hükümete karşı daha ciddi nitelikte isyanlar meydana gelebilir.

Bize Konstantinopolis’te ulema ve softaların bir gösteriyle Sultan’ın Sadrazam Mahmut Paşa ve Şeyhülislam’ı görevden almaya zorladığı anlatılıyor.

Ve bana Konstantinopolis ulemalarının, Selanik ulemalarından Sultan hakkındaki görüşleri ve onun tahttan indirilmesini onaylayıp

²⁵⁸ İlter Turan, Osmanlı İmparatorluğu Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyeti, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 29, Sayı 1-4, s.177

onaylamayacakları konusunda görüş aldıkları hususunda gizli bir bilgi geldi.”²⁵⁹

İstanbul’daki taht değişikliğine henüz 12 gün varken bu değişikliğin yapılacağı bilgisi Selanik’te tartışılıyor. Hatta bu tartışma konsolosluk yazışmalarına konu oluyor. Nedeni, niçini bir başka çalışmanın konusu olsa da, devletin içine düştüğü zaafiyetin boyutunu anlamak için oldukça önemli vesikalardır.

İlginçtir Konsolos Blunt’ın telgrafından bir hafta sonra, Marx ve Engels arasında ilginç bir yazışma gerçekleşir. Henüz darbe gerçekleşmeden 5 gün önce dönemin en önemli iki yazarı da konudan haberdardır. O sırada Londra’da bulunan Karl Marx, 25 Mayıs 1876 tarihli Friedrich Engels’e yolladığı mektupta, İstanbul’da yaşayan ve çok özel kişisel ilişkileri olan bir muhabirden adını vermeden bahseder ve ondan duyduğu bir bilgiyi; *‘eğer böyle devam ederse, padişahı görevden alıp yerine kardeşini geçireceklermiş’*²⁶⁰ diye aktararak ilginç bir anekdota imza atmıştır.

Daha da ilginç bir hadise darbeden 11 gün sonra, Le Monde Illustre gazetesinin 10 Haziran 1876 sayısının kapağında, yeni Sultan Murat ve onu tahtla buluşturan Jön Türk liderleri olarak bahsedilen beş kişinin portreleri kapaktan yayımlanmasıyla ortaya çıkar. Bu beş kişiden dördü oldukça tanıdık isimlerdir: Ziya Paşa, Mustafa Fazıl Paşa, Namık Kemal ve Agah Efendi. Ancak bu beş kişinin merkezinde, hepsinin tam ortasında resmedilen isim oldukça sıradışı bir kişiliktir: Simon Deutsch. Kominist Enternasyonelin Karl Marx’tan sonraki başkanı olan Simon Deutsch, aynı zamanda Paris’teki Jön Türk gazetesinde çalışmaktadır.²⁶¹

Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılış süreci hakkında pek çok komplo teorisi anlatılmış, yazılmış, bu konu hakkında kafa yorulmuştur. Çalışmamız boyunca ortaya koymaya gayret ettiğimiz tüm sıradışı olaylar, bize hakettiği ilginin çok azının verildiği bir olayla karşı karşıya olduğumuzu ispatlamaktadır.

3.5. Selanik Hadisesinin Genel Değerlendirmesi

Tüm bu tez boyunca anlatageldiğimiz olayları, ortaya koyduğumuz delilleri, arşiv belgelerini, şahitlikleri göz önüne aldığımızda, Selanik Hadisesini bugünden değerlendirmek ne kadar zor ise, olayın gerçekleştiği günden değerlendirmek de bir o kadar zordu. Bu durumu, yani eylemin tüm şüpheli adımlarını, olay anında gözlemleyen Selanik Katolik mahallesinin Lazarist rahibi Bonetti, kendi konsolosu için çok sert bir yorumla yaşananlardan anlamlı bir sonuç çıkartmaktadır.

²⁵⁹ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, 18 May 1876, s.33

²⁶⁰ Karl Marx-Friedrich Engels, Werke, Band 34, Berlin 1966, s.15

²⁶¹ Taner Timur, Osmanlı’da Aykırı Çehreler, İstanbul 2017, s.112

“Bay Moulin, Fransa’nın rezalet bir temsilcisiydi. Çünkü görevi dışında konularla ilgilenip Rus uyruklu Yunanlı Hacı Lazaro tarafından kandırılarak bir kurban olarak öldü. Bay Moulin’in Fransa Konsolosu olduğu, kendi ülkesinin işini yapması gerektiği hatırlatılmıyordu ve bu şimdi de yapılmalı, aksi takdirde halefi olan kişi Türklere karşı yanlış bir tutum içerisine girebilir hatta intikam peşine düşebilir. Bay Moulin’in en büyük günahı, daha baştan Rus hayallerinin peşinde koşan ayrılıkçı bir Yunan kızıyla evlenmesi oldu.”²⁶²

Bu, yurtdışında çalışan devlet görevlilerinin o bölgenin insanlarıyla yaptığı akrabalıklarının onları, bulundukları ülkeyi hatta kendi ülkelerini dahi nasıl bir felaket yazgısına sürükleyebileceğine dair ilginç bir tespit. Ayrıca Rahip Bonetti’nin ‘Rusya’ etkisini ima eden bu çıkışı, Selanik Hadisesi incelenirken sürekli önümüze düşen bilgilerin bizi yönlendirdiği istikameti de doğruluyor. Safha safha yaptığımız incelemeler sonucu görüyoruz ki, hem Lazaro hem de Abbott ailesinin çevresinden yükselen Rusya bağlantılarının izleri oldukça görünür seviyededir.

Sonuç olarak, adresi Rusya’ya çıksa da çıkmasa da, bir olayla ilgili birden çok akıl varsa ve yönlendiriciler resmin dışında duruyorlarsa, tespit edilemiyorlarsa, ortada devlet destekli bir gelişmenin varlığının ihtimal dahilinde olduğunu dillendirmek gerekiyor. Çünkü Türk tarih yazımında henüz bu olaya dönük kapsamlı çalışmalar yapılmamış olsa da, Batı’da bu olayın kendisinin nasıl radikal bir değişime sebep olduğuyla ilgili önemli tespitler bulunmaktadır.

“Bu olay 24 saat gibi kısa bir sürede aniden gelişti. Ancak kısa ve orta vadede önemli sonuçlar doğurdu. Avrupa diplomasisinin odağı artık Makedonya’ya sabitlenmişti ve Birinci Dünya Savaşı’na kadar da öyle kaldı. Bu olay aslında daha geniş bir bağlamın, yani Balkan milliyetçiliğinin ve ‘Makedon Sorununun’ gerçek başlangıç noktası olan Rusya-Osmanlı savaşının (1876-1878) bir parçasıdır.”²⁶³

Jestin’in 93 Harbi’nin başlangıcı olarak bu olayı ve 1876 tarihini adreslemesi üzerinde biraz durmak isityorum. Bugün ki terminolojiyle ‘soğuk savaş’ kavramı o gün kullanılmıyor olsa da, aslında Rusya ve Osmanlı İmparatorlukları arasında gerçekleşen şey tam olarak buydu. 6 Mayıs 1876 tarihinde yaşanan Selanik Hadisesi’de bu soğuk savaşın zirve noktasıdır diyebiliriz. Bu soğuk savaşın kaybedeni olarak, başına gelen olayları bir an önce savuşturarak yeniden ‘normale’ dönme isteğindeki Osmanlı hükümeti, o güne kadar görülen en Rusya’ya yakın hükümete sahip olsa da, Selanik Hadise’sine yol açan domino taşlarının dizilimini görememiş, engelleyememiştir. Olayların merkezindeki Hacı Lazaro’nun kayınbiraderi, aynı zamanda Rusya’nın İstanbul Büyükelçisi General Ignatiev’in

²⁶² Archives des Lazaristes de Paris, carton 122, B1, Grece, Salonique, 1875-1895, Salonique, le 10 mai 1876.

²⁶³ Mathieu Jestin, Le consulat de France à Salonique 1781-1913, Université Panthéon-Sorbonne, Paris 2014, s.404

doktorudur.²⁶⁴ Bu ilişkiler ağının bile peşine düşülememiş, hiç bir yaptırımında bulunamamıştır. Olayların sonucundan Osmanlı dışında kalan pek çok kesim karlı çıkmış olsa da, en büyük faydayı Rusya ve onunla birlikte hareket eden slav halklarının kazanmış olduğu da aşıkardır.

Benzeri bir tespiti İngiltere'nin Selanik Konsolosu Blunt'da, kendi büyükelçisi Sir Elliot'a yapıyor.

*“Bu şehirde Müslümanların kasti bir şekilde Hristiyanlara karşı bir niyeti olmasa da, Müslümanlar bir süredir çeşitli nedenlerden gergindiler. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabilirim; Hersek'teki ayaklanmanın uzun sürmesi, Karadağ ve Sırbistan'ın isyancıları cesaretlendirip desteklemesi ve suçluların adeta dokunulmaz olması, Kuzeyli gücün(Rusya) Türkiye'nin içişlerine karışmaya dayalı sürdürdüğü politika, son Sultanın giderek düşen popülaritesi, Sadrazam'ın Rusya yanlısı politikası ve kesinlikle kötü niyetli insanlar tarafından yayılan ‘yaklaşan fanatik saldırılara’ dair belirsiz söylentilerin yarattığı güvensizlik ve şüphecilik ortamı bir alarm durumu yaratmıştı. Bu sebeple, zihinleri anormal bir şekilde çalkantılı duruma sokulmuş bir halkın, dini duygularının ve hassasiyetlerinin alenen küçümsendiğini ve onurlarının kırıldığını hissettiklerinde nasıl hızla şiddet eylemlerine evrilebilecek bir patlama yaşayacaklarını anlamak zor değil.”*²⁶⁵

Rusya'nın Balkanlardaki nesiller boyu süren faaliyetlerinin bir uzantısı olarak görebileceğimiz bu olay ve sonuçlarına ilişkin de çok şey söylemek mümkün. Öncelikle Balkanlardaki Osmanlı kozmopolit yapısı yani farklılıkların birlikte yaşama kültürü, onulmaz bir yara almıştır. Dikkatlerin uluslararası ilişkilere çekildiği ve Osmanlı Devletinin bu uluslararası ilişkileri yönetmeye gayret ettiği sırada, aslında kendi topraklarında birlikte yaşama kültürü geri dönülmez bir eşikten geçiyordu. Yara alan birlikte yaşam kültürünün altını oyan Lazaro ve Abbott ailesi gibi çıkar gruplarının yaptıkları eylemlerden hiç zarar görmemesi hatta daha da güçlenmeleri, hukuk önünde hiç yargılanmamaları, ifadelerinin dahi alınmaması yerel halk üzerinde iki farklı etki bırakmıştır.

Öncelikle Müslüman halk, bu insanların yaptıklarının yanlarına kar kalması hatta itibarlarının artması sebebiyle ‘devletten güçlü’ aileler öngörüsüne ‘inanç’ gibi bağlanmışlar, bu ve benzeri ailelerin önüne çıkmamaya gayret göstermişlerdir. Ayrıca devletin gücü ve etki alanının daraldığına olan inanç artmış, bu sebeple gelecekte ümit kesme, atalet gibi duygular toplumda kökleşmiştir. Özellikle Rumeli'nin Türk ve Müslüman halkları için, içinde yaşadıkları toprağın ‘sahibi’ olma duygusu aşınmış, aidiyet duygusu derin yara almıştır. Bu durumun zaman içinde daha da artması ve benzeri olayların durmaksızın devam etmesi sebebiyle, bir kaç on yıl içerisinde pek çok Balkan toprağı neredeyse hiç direnilmeden terk edilmiştir. Bugün

²⁶⁴ Sinan Kuneralp - Rossitsa Gradeva, On Love, Religion and Politics: Salonica (1876) and Ruse (1910), s.7

²⁶⁵ Foreign Office Archives, 881/2984, January to June, 1876, s.73

bile Balkan'ların kaybedilmesiyle ilgili çalışmaların pek çoğunda, Balkan savaşının hemen öncesinden başlatılan analizler ve anlama çabası, asıl köklerini çok daha geride, 1876 yılında barındırmaktadır. Bu tezde altını çizmeye çalıştığımız, Osmanlı halkının yara alan 'birlik' ve 'aidiyet' duygusunun özünde, suçun ve suçlunun belirlenmesinde yaşanan acziyet ve edilgen tavırlar yatmaktadır.

Hristiyan teba üzerindeki etkisine gelince, onlar için daha da vahim sonuçların oluştuğunu söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti'nin çıkarları aleyhine hareket eden insanların, herkesin gözü önünde işledikleri suçlara rağmen, adeta sorgusuzluk, dokunulmazlık gücüne sahip olduklarının çırılçıplak ortaya çıkması sonucu, yerel Hristiyan halkın bu tür aktörlerin etki alanına girmesi ve onların çıkarlarına hizmet etmesi kaçınılmaz olmuştur. Rusya'nın Makedonya'da aradığı insan zemininin sağlamlaştırılması, bölgenin istikrarsızlaştırılması için gereken ortam da ortaya çıkmıştır.

Elbette bunda Düvel-i Muazzama'nın Osmanlı Devleti üzerindeki nefes aldırılmaz baskılarının ve Devletin içinde bulunduğu mali açmazın da etkileri yadsınamaz.

“Bizler işlendiği söylenen suçların izini sürdük(bazıları gerçekten suç) ve Osmanlı adalet sistemini hızlı ve güçlü bir şekilde harekete geçmeye zorladık. Hem olay hem de mahkeme kararları batı basınının manşetlerini süsledi. Osmanlıları mutlaka suçluları bulmaya zorladık. Avrupalılar olarak kendimizi haklı çıkartmak için Paris'te olduğu gibi Selanik'te de kurbanlar anısına törenler düzenledik. Sonuçta bu olay dolaylı olarak Sultanın devrilmesine ve Osmanlı Anayasasının ilan edilmesine kadar uzandı.”²⁶⁶

Tarihî olayları ve kişileri verilerle araştıran, analiz eden herkesin gözlemleyebileceği bir gerçek vardır; insanlar tarihe hem fail hem de anlatıcı olarak dâhil olurlar. İngilizce'deki history ve story kelimelerinin kökenleri bu bağlama işaret ediyor. Yani tarih, hem 'olandan' hem de 'olduğu söylenenden' bahsediyor bize. 'Olandan bahsedeni' 'olduğu söylenenden' ayırabilmek ise hem çok titiz, hem de çok ağır ödevler gerektiren bir çalışmayı zorunlu kılıyor. Çünkü örtücülerin/erkin/ iktidarın yani güç odaklarının tarihe ilişkisi, sıklıkla bu 'olduğu söylenen' üzerinden gerçekleşiyor. İncelediğim Selanik Hadisesi'ndeki gizemleri çözmek, gerçekte ne olduğunu anlamak ve bundan anlamlı bir sonuç çıkartmak için 'gerçeklik arayışına' girmek isteyen bir kişi olarak, halihazırdaki algı kalıplarına sirayet etmiş örtücüler/ iktidarı/güç erkini tanımak ve ortada tarih adına gezinen bilgilerden iktidarı temizlemek zorundaydım. Bu olayda olduğu gibi; iktidarın izleri tarih boyunca çok iyi gizlenmiş olabilir. Bu da araştırma yaparken ne kadar titizlik gösterilmesi gerektiğine dönük bir zorunluluğu ortaya koyuyor. Trouillot'un eşsiz uyarısına kulak verirsek; 'Görünmez olmak, iktidarın belki de en önemli özelliğidir. O hâlde, iktidara

²⁶⁶ Mathieu Jestin, Le consulat de France à Salonique 1781-1913, Université Panthéon-Sorbonne, Paris 2014, s.404,405

en büyük meydan okuma, onun kökenlerini ifşa etmek olacaktır.²⁶⁷ Bende bu çalışmada bunu yapmaya gayret gösterdim.

Tarih yazımına müdahale eden örtücülerin/iktidarların/güç odaklarının en büyük silahı hikâyenin büyüklüğüdür. Kişiler, kurumlar, binalar, olaylar... Hikâyenin hacmi ne kadar büyükse tuzağa düşme ihtimalimiz de bir o kadar artar. Çünkü hikâyedeki büyüklük bize kendimizi küçük hissettirir. Küçüğün büyük karşısındaki edilgenliği içimize işler. İngiltere, Rusya, Amerika, Konsoloslar, cinayetler, ayaklanmalar, savaşlar, savaş gemileri, kaleler, hisarlar, camiler gibi bütün büyüklükler ve onların hikâyesi bizi çevreler ve hakkında bilgi sahibi olmaya çalıştığımız ama aidiyetlerimiz sebebiyle parçası da olduğumuzu hissettiğimiz bir dünyaya bizi hapseder. Bu hikâyelere birazcık dikkatli baktığınızda ve ufkumuza itinayla örülmüş duvarları kazımaya cesaret gösterdiğimizde, incelikli saten boyaların altında, ‘susturulmuş’, ‘sessizleştirilmiş’ başka hikâyelerin varlığını görebiliyoruz. İşte bu andan itibaren, eğer gerçekli cesareti gösterebilirsek, doğru bilgi edinimine bir adım daha yaklaşabiliriz. “Tarih, yaşandığı gibi değil, yazıldığı gibi inşa edilir” sözü de anlaşılır hâle gelebilir. Selanik Hadisesi, bize kim neyi görmek istiyor ya da istemiyorsa; anlatılardaki kurgunun da ona göre şekillendiğini gösteriyor.

Burada ciddi anlamda karartılmış, gölgelenmiş olaylar ve kişiler görülmektedir. Kimilerinin üzerine ise büyük spot ışıkları çevrilmiş gibi ‘görün’ diyerek bize gösterilmektedirler. Bazı kişilerin, olayların, mekanların tarih yazımının dışında bırakılmaları ise ilk bakışta normal gelebilir ve yoklukları anlaşılmayabilir. Çünkü olayların herkes tarafından net olarak bilinen unsurlarının sabit bırakılması, bize bu ‘detay’ unsurların yokluğunu unutturuyor. 1876’da, Selanik’te gerçekleşen olayların halka, ilim adamlarına ve devlet görevlilerine yansıtıldığı halinden çok daha farklı bilgilere ulaştık. Aslında hep gözümüzün önünde olan ama üstünde gölgelerin olduğu bilgilerdi bunlar. Bilinçli bir şekilde tarih yazımından uzak tutulan ya da geriye atılan, yok sayılan pek çok kişi ve bilgiye vakıf olduk. Tarih yazımının bu yokluklar, unutulmuşluklar, suskunluklar üzerinden manipülasyonu gerçekten mümkündür ve ‘gücün’ kendi çıkarına uygun bir tarih yazımı için bizleri kullandığı yer de işte tam olarak burasıdır. Bu tür bir yazımda, bazı şeyler kayda alınırken, bazı şeyler dışarıda tutulur, birilerinin şahitliğine başvurulurken birileri unutulur, unutturulur. Öyle ki, kimi itirazlar öne çıkarılırken kimilerinin sesleri kısılır. Bu yok sayış, bu dışarıda bırakış, bu kısılan sesler, bize bir şeyler anlatmak istiyor olabilir ve üzerinden yüzlerce yıl geçse bile yeterince dikkatli incelenirse bu sesler hâlâ duyulabilir. Gerçeği arayanlar ve bakmayı bilenler için ipuçları her zaman vardır ve bulunabilir. Bir tarih araştırması için ‘neyin anlamaya değer olup, neyin manipüle edildiğini’ sorgulamak, herhalde en zor ve meşakkatli iş olsa gerek. Çünkü bu karar alış, yani neyin araştırmaya değer olacağının kararı da gerçekte ne olduğunu öğrenmeye ya da manipüle edilmiş bilgilerin peşinde kalmaya sebep olabilir.

²⁶⁷ Michel-Rolph Trouillot, Geçmiş Susturmak, İstanbul 2015, s.25

Burada yapmaya çalıştığımız gibi sessizliğin bozulmasını sağlamak, bahsedilmemiş unsurlara ses vermek, kimi adı anılmayan insanlara kulak kabartmak, önemsiz görülmüş kişileri, mekanları, yolları, nehirleri ipuçları için görünür kılmak ve o ana kadar göz ardı edilmiş olayları yeniden ele alıp vurgulamak, gerçeği arama adına yeni bir perspektif sunabilmeyi amaçlamaktadır.

Hülasa; ‘tarih’, neyin yazılıp neyin yazılmadığına bakılarak da bir ön süzgeçten geçirilebilir. Çünkü bahsedilmeyen her done(veri), bir suskunluğa ve bir ipucuna delalet eder. Elbette bu, ancak ‘gerçekte ne olduğunun’ peşinde olan insanlar için bir anlam taşır. Bu çalışmada da bu anlamın peşinde koşmaya gayret ettim.

SONUÇ

Tüm bu anlatılanların ardından, aradan geçen yaklaşık 150 yıldan sonra dahi, halen pek çok şeyin anlaşılmasının zor olduğu görülüyor. Fakat bir şeyi net olarak anlamak mümkün olabilir: Eğer bu sayfaya kadar anlattıklarımız, verdiğimiz bilgiler, arşiv kayıtları, adli soruşturma tutanakları, ilgili devletlerin iç yazışmaları , şahitlikler ve gazete haberlerini bir arada ele alabilirsek, mantıksal bir ilişki zincirine ait olmayan donelerin ortaya çıkacağı aşıkardır.

Bu verilerin mantık sınırlarını zorlayan donelerinin sıralanmasını ve buradan çıkarılacak sonuçları sıralayalım:

1. Üzerine elbise almaya parası olmayan, aynı zamanda hayat tecrübesi en düşük seviyede olan, tüm spekülasyonlardan azade, küçük yaşta bir genç kızın, kendi başına tasarlayarak, şehirler arası bir yolculuk yapıp, resmi makamlarla görüşmek üzere Selanik'e geldiği, bunu yaparken kimseden akıl almadığı iddiasını kabul etmediğimizde, bu anlatıda mantığa uymayan boşluklar olduğunu söylediğimizde; 'birden fazla aklın bu olayın yönlendiricisi olabileceği ihtimali ortaya çıkar.
2. Tüm verileri bir araya getirdiğimizde, gariplik arzeden ilk veri, genç kızın kaybolma anıdır. Genç kız ortadan kaybolduktan sonraki zaman dilimi düşünüldüğünde, Stefani en iyi ihtimalle 3 gün, 15 gün ya da 23 gün boyunca ortadan kaybolur. Sonrasında ise oldukça pahalı olan bir bilet alarak, trenle Selanik'e giderken ortaya çıkar. İnanılması zor bir tesadüf eseri olarak, o kadar gün sonra, aynı pahalı bileti alıp trene binen annesiyle karşılaşılıyor olduğu iddiasını problemli bulduğumuzda, akla yatmıyor olduğunu düşündüğümüzde, mantıksız bir ilerleme olduğunu belirttiğimizde; birden fazla kişinin bu seyahatin organizasyonuna katılmış olabileceği ihtimali kolayca belirir.
3. Bütün soruşturma ifadelerinde çelişkisiz olarak ortaya çıkan, anne ve kızın yol boyunca bir kaç cümle dışında hiç konuşmadıkları tezini ele aldığımızda, günlerdir çocuğunu arayan, çok tehlikeli olmasına rağmen köyün ileri gelen insanlarıyla çatışan, yoğun bir şekilde şikayetinin peşine düşen, köydeki Müslüman kadınlarla fiziksel olarak da kavga eden bir annenin, bütün bu çabası soncunda kızını bulduğunda hiç bir şey yapmadan oturduğu tezine itiraz ediyorsak ya da bize tutarsız geliyorsa; bu insanların başka bir amaç uğruna bu şekilde davranmış olabileceği ihtimali belirir.
4. Bütün gazetelere, pek çok telgrafa ve hükümet yazışmasına, soruşturma tutanağına, adı 'genç kızın Müslüman sevgilisi' olarak geçen Emin Efendi'nin, yüzleştirme için getirildiği mahkemede, köydeki hiç bir kişi tarafından tanınmadığını, teşhis edilemediğini, kızın annesi tarafından tanınmadığını, teşhis edilemediğini, kızın arkadaşı olarak anlatılan Arap Ruşen'in de Emin Efendiyi tanımadığını, teşhis edemediğini gördüğümüzde; bu hikayenin maksatlı bir

şekilde soruşturmayı saptırmak ve kamuoyunu yanıltmak amaçlı ortaya atılmış olabileceği ihtimali belirir.

5. Şehrin en zengin ve köklü ailelerinin başında gelen Abbott'ların 'en bilineni'nin, daha önce hiç tanımadığı bir kadının isteği doğrultusunda, herkesin gözleri önünde, 'yüzü peçeli bir Müslüman kadının' peçesini yırtarak, yanındaki resmi zaptiyeleri darp ederek, başka bir ülkenin Konsolosluk arabasını çalarak, olay yerinden Müslüman bir kızı kaçırarak uzaklaştığı tezinde mantıksal bir zorlama olduğunu hissettiğimiz anda; Yanko Abbott'ın hiç tanımadığı bir kadının telkiniyle bu kadar suçu arka arkaya işlemek için gerekli motivasyona sahip olamayacağı ve başka bir gündemi takip etmiş olabileceği ihtimali belirir.
6. Osmalı Rum tebasından biriyken Rus tabiyetine geçip, ardından çok önemli bir Amerikan diplomatının kızıyla evlenerek Amerikan Konsolosu olan, kötü şöhretli bir tüccar olarak bilinen, öldürülen iki konsolosla da akraba olan, herkesin ortasında kızın peçesini yırtarak kaçırıp Müslüman ahaliyi galeyana getiren adamla da ilişkisi olduğunu kendi ifadesiyle itiraf eden, kendi arabasının ve bizzat Amerikan Konsolosluğunun bu kaçırma eyleminde kullanıldığını kendisi anlatan Hacı Lazaro'nun yaptığı savunmada mantıksal tutarsızlıklar ve gayri inandırıcılık bulduğumuz anda, tıpkı diğer ülkelerin büyükelçileri ve konsolosları gibi Hacı Lazaronun bütün bu tantananın merkezindeki bir konumda olduğuna dair bir öngörü ortaya koyma ihtimali belirir.
7. Görünür olarak hiç varolmayan ancak tüm olaylar sonunda en çok kendisi kârlı çıkacak olan Rusya'nın, tüm olaylar süresince hem İstanbul'daki büyükelçileri General Ignatiyev hem de Rus ajansı üzerinden başlattığı iletişim metodu, yaydığı bilgi kirliliği ve kendi aleyhlerinde çıkan yorumlara karşı giriştikleri sansürcü eylemciliğin sebepsiz olmadığını kabul ettiğimiz anda; bu olayların planlanmasından sonuçlanmasına kadar bir Rus aklının varolabileceği ihtimali belirir.

Bütün bu ihtimaller ve daha da fazla maddeler boyunca sürdürebileceğimiz sonuçlarla, haddinden de fazla ortaya çıkan 'makul şüphe'nin ışığında; 5 Mayıs günü olanları anlamlandırmadan, 6 Mayıs günü işlenen cinayetlerin anlaşılamayacağı gerçeğiyle yüzleşmeden, Selanik Hadisesinden çıkarılmaya çalışılan hiç bir sonuç, gerçekte yaşanlara yaklaşma ihtimali barındırmaz. Belki tüm yaşananları ve sebeplerini aydınlatamayabiliriz. Ancak burada birden fazla aklın varlığının, algısal düzlemde dahi kesinleşmesiyle birlikte, tanımlı itibarıyla bir komplo ile karşı karşıya olduğumuz ortaya çıkar.

Komplo kelimesinin tanımı içinde bulunan; *'birine ya da bir kuruluşa, bir ülkeye karşı birden fazla insan tarafından alınan, o kimseyi, kuruluşu ya da ülkeyi güç duruma sokacak eylemler'* ifadesindeki tüm maddeleri bünyesinde bulunduran bu olayı flu bir alanda bırakacak olursak, sonrasında gelişen olaylarla bağını kuramaz ve gerçekte olanları anlamak ve anlamlandırmak için gereken bakıştan mahrum kalırız.

Sonuç olarak birden fazla aklın devrede olduğu, henüz tüm gizemi çözülememiş, ancak tanımı itibariyle ‘komplo’nun tam karşılığına denk gelecek bir sürecin işlediğini söyleyebilecek kadar ‘makul şüphe’ uyandıran bu olayla yüzleşmemiz gerekiyor. Çünkü konuyla ilgili diğer araştırmacıların flu bir alanda bıraktığı sonuç cümlesi ‘belirsizlik’ olarak kaldığında, aslında hiç bir şey söylememiş oluruz. Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkıma götüren olaylar zincirinin genel cümlelerden çıkartılıp, olay incelemeleriyle net resimlere dönüşmesi için tarihçinin yaşanan süreci anlamaya çalışması ve anlamlı bir sonuç çıkartması gerekir. Tüm aktörleri belirlenemese de, bir komplo ile karşı karşıya olduğumuzu göremediğimizde ya da gösteremediğimizde, mantıklı bir anlama bürünemeyen pek çok anlatıyla baş başa kalırız. Bu da bize ezber anlatıların devamına eklemlenmek dışında bir fırsat tanımaz. Ama ‘makul şüphe’nin izini sürerek tüm anlatıları bir potada erittiğimizde, elimizde yaşananların anlamlandırılmasına dönük bir cevher olma ihtimali doğar. Bu cevher de bizi yeni bir tarih okumasıyla yüzleştirebilir.

Bu yüzleşmenin Selanik Hadisesine dönük bir sonraki adımı cinayetlerin tetikleyicisi olan ‘kız kaçırma’ eyleminin aydınlatılması olmalıdır. Geçmişe dönmek mümkün olmasa da, geçmişte bu tespitinin yapılmaması, yapanların soruşturulmasına izin verilmemesi sebebiyle karşılaşılan güçlüklerin bir çıkış etkisi yaratmış olduğunu görmek zorundayız. Bu çığın altına hem Osmanlı bürokrasisi ve sahadaki sivil-asker resmi devlet görevlileri hem de bölgedeki Müslüman-Hristiyan Osmanlı tebası kalmıştır. İnsanların devlet sistemine olan güveni ya da devlet sisteminden çekinme güduları sarsılmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak aidiyetsizlik hissi yükselmiş, yabancı devletlere olan güven ve korku artmıştır.

İlgili soruşturma hiç yapılamamış olsa da, cinayet sebebiyle yapılan soruşturma, bizi bir komplo ile karşı karşıya kaldığımıza ikna edecek kadar veri ve makul şüphe ile buluşturabilmiştir. Bu öyle bir komplodur ki, Osmanlı Devleti’nin uzun zamandır mücadele ettiği toplumsal birliği sağlama çabası örselenmiş ve bu süreçten sonra toplumsal çözülme büyük bir ivme kazanmıştır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

A- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO.) 122/76; 554/3; 124/84
BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Evrakı (HR.SYS.) 1382/16; 2940/45; 1382/16
BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.) 31/18

B- Büyük Britanya Dış İlişkiler Ofisi Arşivi (FO)

Foreign Office Archives, 881/2984
Foreign Office Archives, 78/2495
Foreign Office Archives, 78/2496
Foreign Office Archives, 195/1107

C- Amerikan Dış İlişkiler Arşivi

Amerikan Foreign Relations Archives, Mr. Lazzaro to Mr. Maynard, 1876
Amerikan Foreign Relations Archives, Mayard to Secretary of the State, 20 Mayıs
1876

D- Almanya Arşivleri

Bundesarchiv, R1501-105371
Politisches Archiv des Auswartigen Amsts - (PA-AA), RZ 201/12771

E- İtalya Arşivleri

MDAE, Documenti Diplomatici Concerneti Gli Affari d'Oriente
MDAE, I Documenti Diplomatici Italiani

F- Fransa Arşivleri

Archives du ministère des Affaires étrangères, serie: Correspondance consulaire 56
commerciale, 1850-1900

Archives des Lazaristes de Paris, carton 122, B1, Grece, Salonique, 1875-1895, 244
Salonique, le 10 mai 1876.

G- Avusturya Arşivleri

Kriegsarchive, Politisches Archiv XXXVIII Faszikel 179

H- MAKEDONYA ARŞİVLERİ

Makedonya Nüfus İstatistikleri 1873, Makedon Bilim Enstitüsü, Sofiya, 1995

II- Süreli Yayınlar

Journal de Lain, 12 mai 187

Iztochno vreme, N 49, 1 Mayıs 1876

Le Confedere, N 41, 21 Mayıs 1876

Le Monde Illustre, N 1000, 10 Haziran 1876, N 1014, 16 Eylül 1876

Sabah Gazetesi, 14 ve 24 Rebiyülâhir 1293

The Daily Astorian, 6 June 1876

The Times, Jul 19, 1876

III- Araştırma ve İncelemeler

ANASTASSIADOU, Meropi, *Yörenin Batılları, Gilles Weinstein, Selanik, İstanbul*
2014

BAĞIŞ, Ali Osman, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Ankara 1983

BİLTEKİN, Özdemir, *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, Ankara 2010

BÜYÜKERMEN, Didem Ardalı, *“Türk Tiyatro Edebiyatında Vatan Kavramı”*,
İstanbul 2007

- CANNING, Stratford, İngiliz siyasetçi, İstanbul Büyükelçisi 1842-1857
- CELALEDDİN, Mahmud Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, İstanbul 1983
- ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Açlık, Fukaralık ve Yoksulluk Tarihi*, İstanbul 2015
- DARDAVESIS, Theodoros I., *Philosoptic Brotherhood of the Men of Thessaloniki, The Bord of Directors and Acting Charimen, Second Edition*, Selanik 2010
- DERİNGİL, Selim, *İktidarın Sembolleri ve İdeolojisi*, İstanbul 2014
- DERİNGİL, Selim, *İhtida ve İrtida*, İstanbul 2017
- DIMITRIADIS, Sotirios, *The making of an Ottoman Port-city : The State, Local Elites and Urban Space in Salonika, 1870-1912*, Londra 2013
- DISRAELI, R.W.Seton - Watson, *Gladstone and the Eastern Question*, London 1935
- EDWARDS, Sutherland, 'Sir William White, For six years Ambassador at Constantinople, His Life and Correspondence', London 1902
- FINKEL, Caroline, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923*, İstanbul 2007
- GEORGEON, Francois, *Müslüman ve Dönme Selanik, Gilles Weinstein, Selanik*, İstanbul 2014
- GLADSTONE, William, *Lesson in Massacre*, Londra 1877
- JESTIN, Mathieu, *Le consulat de France à Salonique 1781-1913*, Paris 2014
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi-Islahat (1861-1876), c.VII*, Ankara 2003
- KEMAL, Namık, *Vatan Yahut Silistre*, İstanbul 2020
- KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Ankara 1987
- KÜÇÜK, Cevdet, ERTÜZÜN, Tevfik, 'Düyun-i-Umumiyye' DİA, cilt 10, İstanbul 1994
- LADY BLUNT, Fanny, *My Reminiscences*, Londra 1918
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 2017
- LORIMER, James, *Of the Denationalisation of Constantinople*, Edinburgh 1876

- LOTI, Pierre, *Aziyade*, İstanbul 2001
- MARX, Karl - ENGELS, Friedrich, *Werke, Band 34*, Berlin 1966
- MAROZZI, Justin, *Bagdat: Barış ve Kan Şehri*, Londra 2014
- MAZOWER, Mark, *Selanik, Hayalet Şehir*, İstanbul 2007
- MİTHAT, Ali Haydar, *The Life of Mithat Paşa*, İstanbul 2011
- MOLHO, Renna, *'Le Cercle de Salonique', 1873-1958*, Atina 1995
- MOLTKE, Helmut Von, *Türkiye Mektupları*, İstanbul 1999
- OĞUZ, Ahmet, *1876 Selanik Vak'ası Osmanlı'nın Balkan Siyaseti*, Ankara 2013
- PAMUK, Şevket, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, İstanbul 2008
- SAKELLARIOU, Michel, *"Makedonya: Yunan Medeniyeti'nin 4.000 yılı"*, Atina 1990
- SANCAKTAR, Caner, *Balkanlar'da Türk ve Müslüman Milletler: 19. Yüzyıldan Günümüze Milliyetçiliğe Karşı Varoluş Mücadelesi*, Tekirdağ 2019
- SEYFETTİN, Ömer, *Bütün Hikayeleri*, İstanbul 2019
- SUVLA, Refii Şükrü, *"Tanzimat Devri'nde İstikrazlar", Tanzimat Cilt 1*, İstanbul 1999
- TİMUR, Taner, *Osmanlı'da Aykırı Çehreler*, İstanbul 2017
- TORUNOĞLU, Berke, *Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into An International Crisis*, Boğaziçi Üniversitesi, Temmuz 2009
- TROUILLOT, Michel Rolph, *Geçmişi Susturmak*, İstanbul 2015
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul 1989
- WEINSTEIN, Gilles, *Selanik 1850-1918*, İstanbul 2014
- VAKALAPULOS, Apostolos Evangelou, *1876 Maysında Yaşanan Selanik Hadisesi ve Doğu Sorununa Etkileri*, Selanik 1953
- VLAMI, Despina, *Entrepreneurship and Relational Capital in a Levantine Context: The Abbott of Salonica (18th–19th century)*, Atina 2009

YERASİMOS, Stefanos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye Tanzimattan I. Dünya Savaşı'na*, İstanbul 2001

YEROLYHMPOS, Alexandra, - COLONAS, Vassilis, *Kozmopolit Bir Kentleşme, Gilles Weinstein, Selanik*, İstanbul 2014

YETKİN, Çetin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, İstanbul 1992

ZOI, Sempı (Σέμπη Ζωή), *Selanik'te Katledilen Konsoloslar ve Çıkan Olaylar*, Atina 2015

IV. MAKALELER

FİŞEK, Kurttan, *"Osmanlı Dış Borçları Üzerine Düşünceler"*, A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 3, Ankara 1967

KURAT, Akdes Nimet, *"Panslavizm"*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, c.XI, sa.2-4, Ankara 1953

KOPAR, Metin, *Erken Cumhuriyet Döneminde Demografik Restorasyon: Lozan Mübadilleri*, 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 16

ROSSITSA, Gradeva, - KUNERALP, Sinan, *The massacre of the Consuls in Thessaloniki, 1876: the Bulgarian Trace.*

SERBESTOĞLU, İbrahim, *Zorunlu bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiyet Kanunu*, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, sy. 29, Ankara 2011

SONYEL, Selâhi R, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı"*, Belleten, S. 213, Ağustos 1991

TEPEKAYA, Muzaffer, *Selanik Vilayeti Almanaya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı*, Belleten, Cilt 77, Sayı 280, Aralık 2013

TURAN, İlter, *Osmanlı İmparatorluğu Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyeti*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 29, Sayı 1-4

V. ONLINE KAYNAKLAR

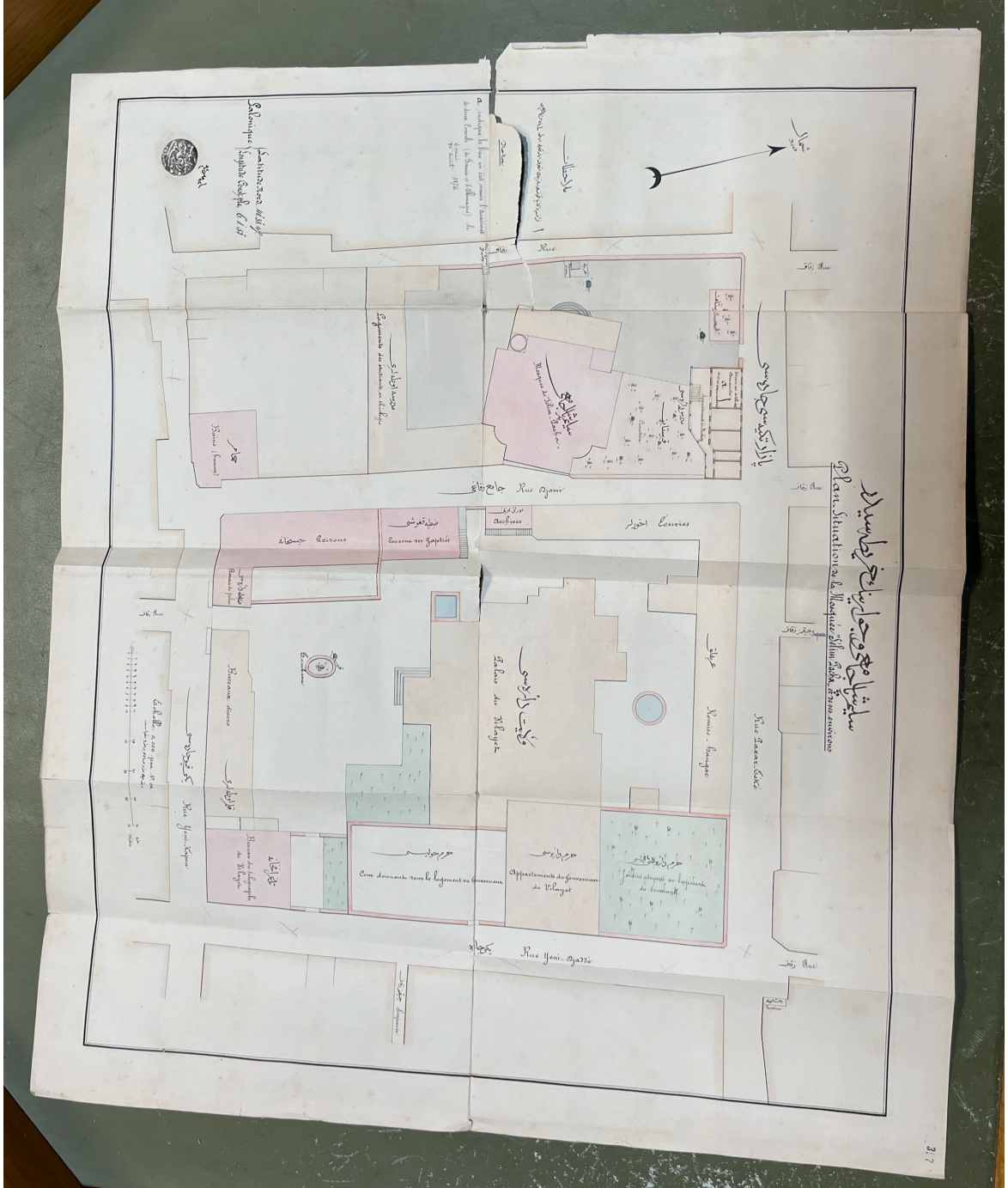
<https://ask.metafilter.com/275442/Historical-Value-of-French-Franc-in-comparison-to-US-dollar>

<http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-bolgeleri/kilkis-avret-hisar/>

<https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef>

<https://www.rizes.cloud/index.php/en/>

EKLER

Ek 1 : Daha önceki araştırmacılar tarafından İngiliz Konsolos Blunt'ın 'el çizimi olay yeri krokisi' olarak tanıtılan belgenin, aslında ona ait bir çalışma olmadığı, orjinal dosyanın matbu ve Osmanlıca bir kroki olduğunu kanıtlayan belge. (Foreign Office Archive, 195/1107 - Plan Situation de la Mosquee Selim Pasha et de ses environs)

1876

TELEGRAMME

Administration Supérieure
TELEGRAMMES

Bureau de

N° du dépôt: 75 Indications de service: 12 10
Reçu de: 75
L'Employé: 75

N° d'arrivée: 1553 Expédié: 12 10
à domicile à h. m. du
au bureau de à h. m. du
Le 15 18
L'Employé: 75

103

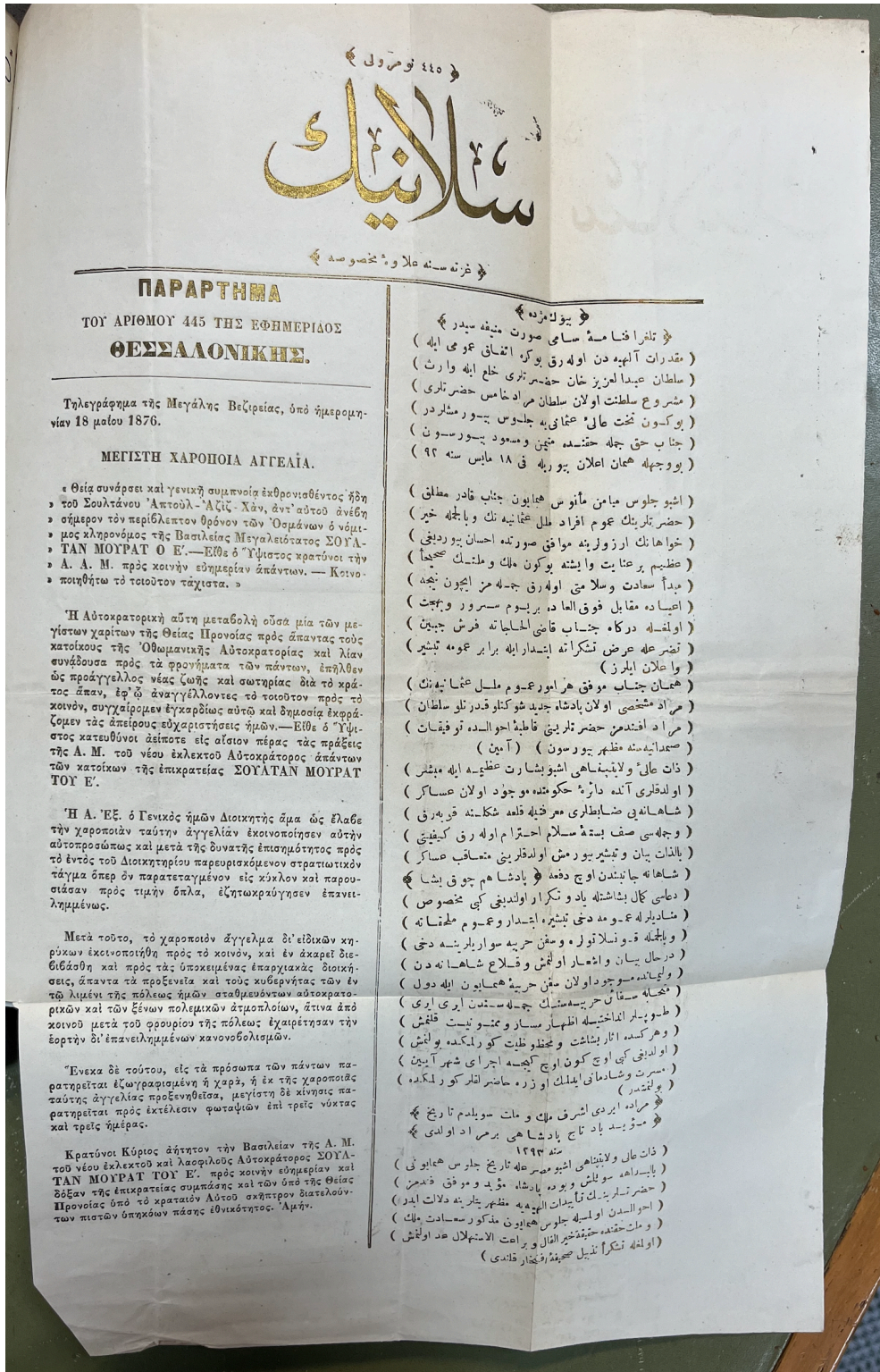
C.PLE. SALONIQUE 4109 80 6 15 S' SIR H ELLIOTT CPLEY MAY 6 VERY SERIOUS DISTURBANCES HERE BY
MAHOMETANS OWING TO ABDUCTION BY SOME GREEKS OF A BULGARIAN GIRL WHO WANTED TO BECOME MAHOMET
FRENCH AND GERMAN CONSULS WERE SURROUNDED IN A MOSQUE AND WERE KILLED I BELIEVE
BY MAHOMETANS WHO ARE VERY IRRITATED AND ALL ARMED AUTHORITIES HAVE NOT SUFFICIENT
MEANS TO ACT WITH EXEMPLARY SEVERITY I HAVE TELEGRAPHED TO HER MAJESTY MINISTER AT ATHENS
FOR BRITISH VESSEL OF WAR FOR PROTECTION OF BRITISH SUBJECTS BLUNT CONSUL +

Les bandes appliquées sur la présente feuille ont été imprimées par l'appareil télégraphique. Les indications relatives au
lien d'origine de la dépêche, à la date et à l'heure de son dépôt, qui sont transmises gratuitement, furent en tête de la dépêche,
suivant une formule abrégée telle que celle-ci: Constantinople de Paris 854 15 4 4, 50 S. qui doit être interprétée comme suit:
Dépêche de Paris pour Constantinople, du 4 du mois courant, déposée à 4 heures 50 minutes du soir. Le premier nombre, après
la nom du lieu d'origine, est un numéro d'ordre; le second indique le nombre de mots télégraphés. — La signature est précédée de deux
traits (=).

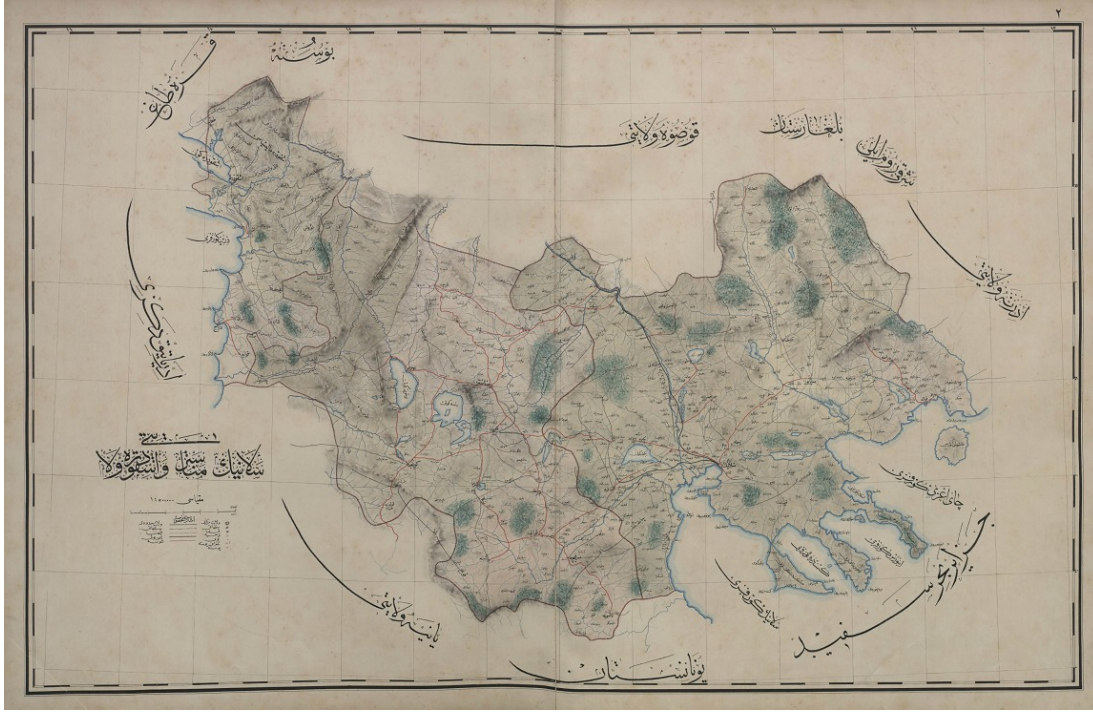
AVIS IMPORTANT.

English subject. — Blunt Consul.

Ek 2 : Selanik Konsolosu Blunt'ın olay günü, 6 Mayıs 1876'da, cinayetleri İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Elliot'a bildirdiği telgrafın orijinali. (Forreign Office Arvhive, 195/1107)

Ek 3 : 18 Mayıs 1876 günü Selanik Resmi Gazetesi'nin orjinal nüshası. Giriş sayfasında hükümet bildirgesi Rumca ve Osmanlıca olarak yayımlanmış. (Foreign Office Arhiv, 195/1107)

Ek 4 : Selanik Şehrine ait Osmanlıca bir harita.

Ek 5 : Genç kızın kaçırılma hadisesinin gerçekleştiği 1876 yılı Selanik Tren İstasyonu. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 90498)

Ek 6 : Selanik Tren İstasyonunun bir başka açıdan görünümü. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 90498)

Ek 7 : Selanik Tren İstasyonundan bir enstantane. (Ali Eniss, Salonique, ‘Jerusalem des Balkans’)

Ek 8 : Cinayetlerin gerçekleştiği Selanik Saatli Cami (Selimiye Cami)

Ek 9 : Selanik Hükümet Konağı - 1876 yılı görünümü. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 90423)

Ek 10 : Selanik şehrinin denizden görünümü. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 90433)

Ek 11 : Selanik şehrinin karadan denize enstantanesi ve şehrin kozmopolit yapısının serencamı. (Ali Eniss, Salonique, ‘Jerusalem des Balkans’)

Ek 12 : Selanik Hadisesi'nde öldürülen konsoloslar Henry Abbott ve Jules Moulin.
(L'illustration, 27 Mayıs 1876, s.344)

Ek 13 : Amerikan Konsolosu Hacı Lazaro'nun ebeveynleri, baba Ioannis ve olaylarda etkili olan annesi Chrysanti Economou. (DARDAVESIS, Theodoros I., *Philosoptic Brotherhood of the Men of Thessaloniki, The Bord of Directors and Acting Charimen*)

Ek 14 : Selanik Amerikan Konsolosu Perikli Hacı Lazaro. (DARDAVESIS, Theodoros I., *Philosoptic Brotherhood of the Men of Thessaloniki, The Bord of Directors and Acting Charimen*)

Ek 15 : Selanik Hadisesi'nin gazetelere yansıyan haber gravürleri. Saatli Cami kuşatılırken. (L'illustration, 10 Haziran 1876 kapak resmi)

L'ILLUSTRATION

JOURNAL UNIVERSEL

RÉDACTION, ADMINISTRATION, BUREAUX D'ABONNEMENTS
22, rue de Verneuil, Paris

34e ANNÉE. — VOL. LXVII. — N° 1737.
SAMEDI 10 JUIN 1876

SUGGERALE POUR LA VENTE AU DÉTAIL
60, rue de Richelieu, Paris

Pris du numéro : 22 centimes
La collection mensuelle, 3 fr.; le vol. semestriel, broché, 18 fr.; relié et découpé sur tranches, 23 fr. Paris et départements: 3 mois, 9 fr.; — 6 mois, 18 fr.; — un an, 36 fr.; Étranger, le port en sus.
Les demandes d'abonnements doivent être accompagnées d'un mandat-poste ou d'une valeur à vue sur Paris à l'ordre de M. A. M. Mass, directeur-gérant.

L'ASSASSINAT DE SALONIQUE

Les consuls de France et d'Allemagne massacrés sous la véranda de la maison de bois, dans la cour de la mosquée.
D'après un croquis envoyé par le correspondant spécial de l'illustration.

Ek 16 : Selanik Hadisesi'ni manşete taşıyan derginin siyah beyaz orjinal nüshası.
(L'illustration, 10 Haziran 1876)

Ek 17 : Selanik Hadisesi ardından gerçekleştirilen idamların alaya alınması. Karikatürün başlığı: Türkler tekrar yükseliyor! (La Charivari, 23 Mayıs 1876, s.132)

Ek 18 : Selanik Hadisesi sonrası gerçekleştirilen idamlar ve idamı izleyen Fransız ve Alman askerler ile Selanik halkı. (Le Monde Illustré, 10 Haziran 1876)

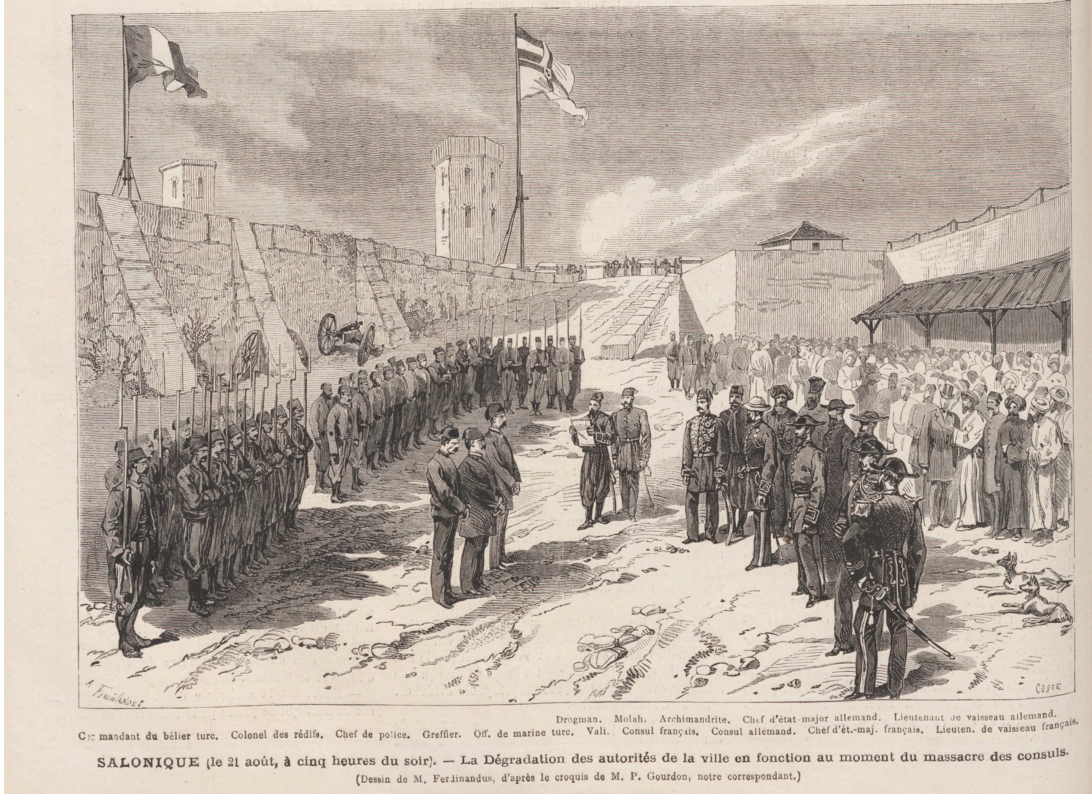
Ek 19 : İdam sahnesinin orjinal çizimi. (Le Monde Illustré, 10 Haziran 1876)

Ek 20 : Selanik Hadisesi sonrası olağanüstü yetkilerle donatılan komiserler ve yabancı delegeleri taşıyan İzzettin Vapuru. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 90475, Abdullah Freres)

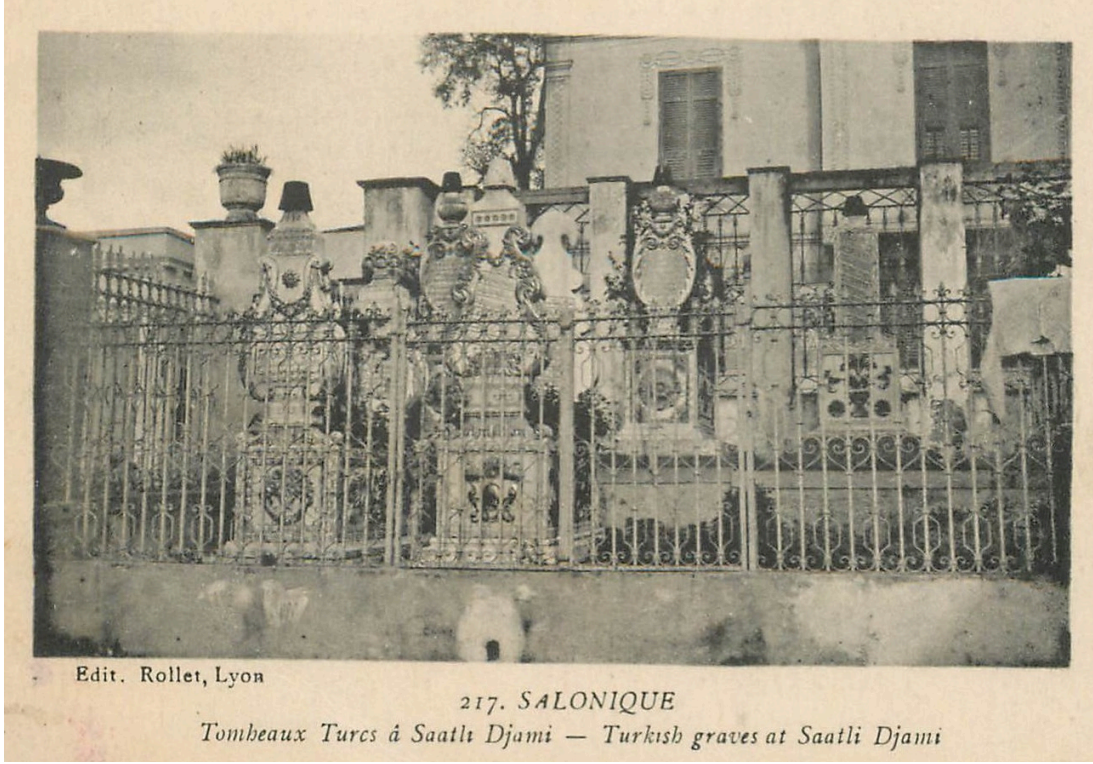
Ek 21 : Alman ve Fransız delege ve müfettişlerin Selanik'te karaya çıkışı. (Le U'nivers Illustré, Haziran 1876)

Ek 22 : Suçlu bulunan Osmanlı subaylarının, Fransız ve Alman yetkililer, askerler ve sivil halkın önünde rütbelerinin sökülerek askerlikten tard edilme töreni. Gönderde Alman ve Fransız bayrakları çekilmiş halde. (Le Monde Illustré, Ağustos 1876)

Ek 23 : Olayın sanılarının uğrak mekanı olan Cercle de Salonique'in bulunduğu bina.

Ek 24 : Cinayetlerin gerçekleştirildiği Saatli Cami'nin arka bölümü. Mezarların arkasındaki alt kat odalar cinayete sahne olan odaların olduğu bölümdür. Cinayetin gerçekleştirenlerin kullandığı demir çubukların bir kısmı bu mezar korumalarından kopartılmıştır.

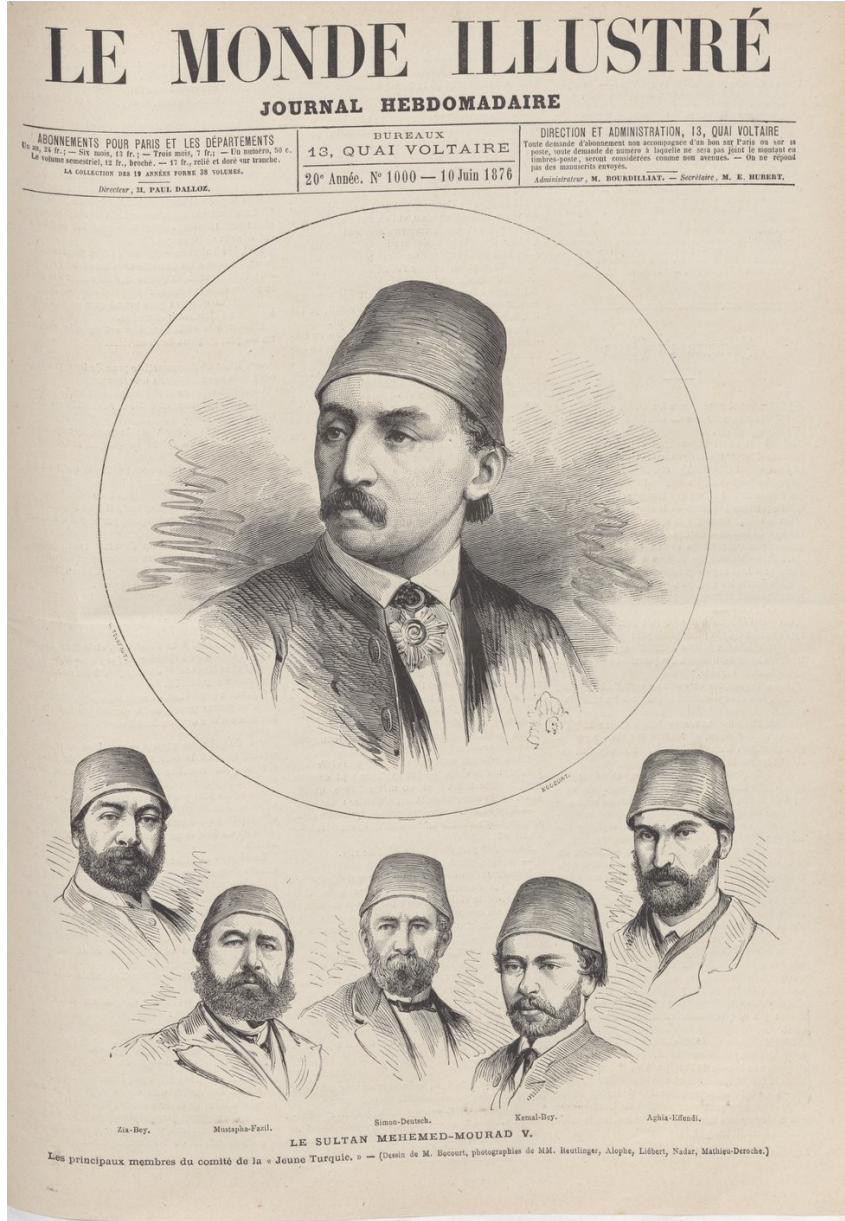
Ek 25 : Öldürülen Fransız Konsolos Jules Moulin'in cansız bedeni.

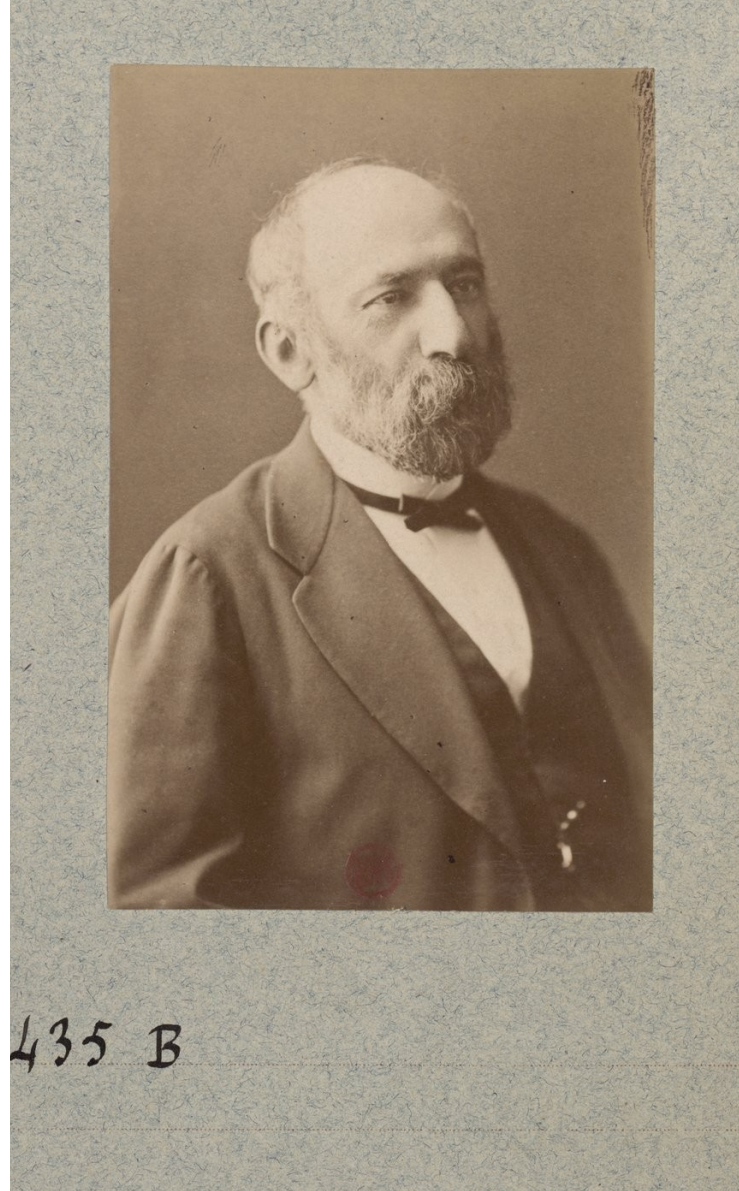
Ek 26 : Selanik giyim tarzına uygun olarak ‘ferace ve yaşmak’ giyinmiş genç kız. Kaçırılan Stefani, muhtemelen bu şekilde bir kıyafete sahipti.

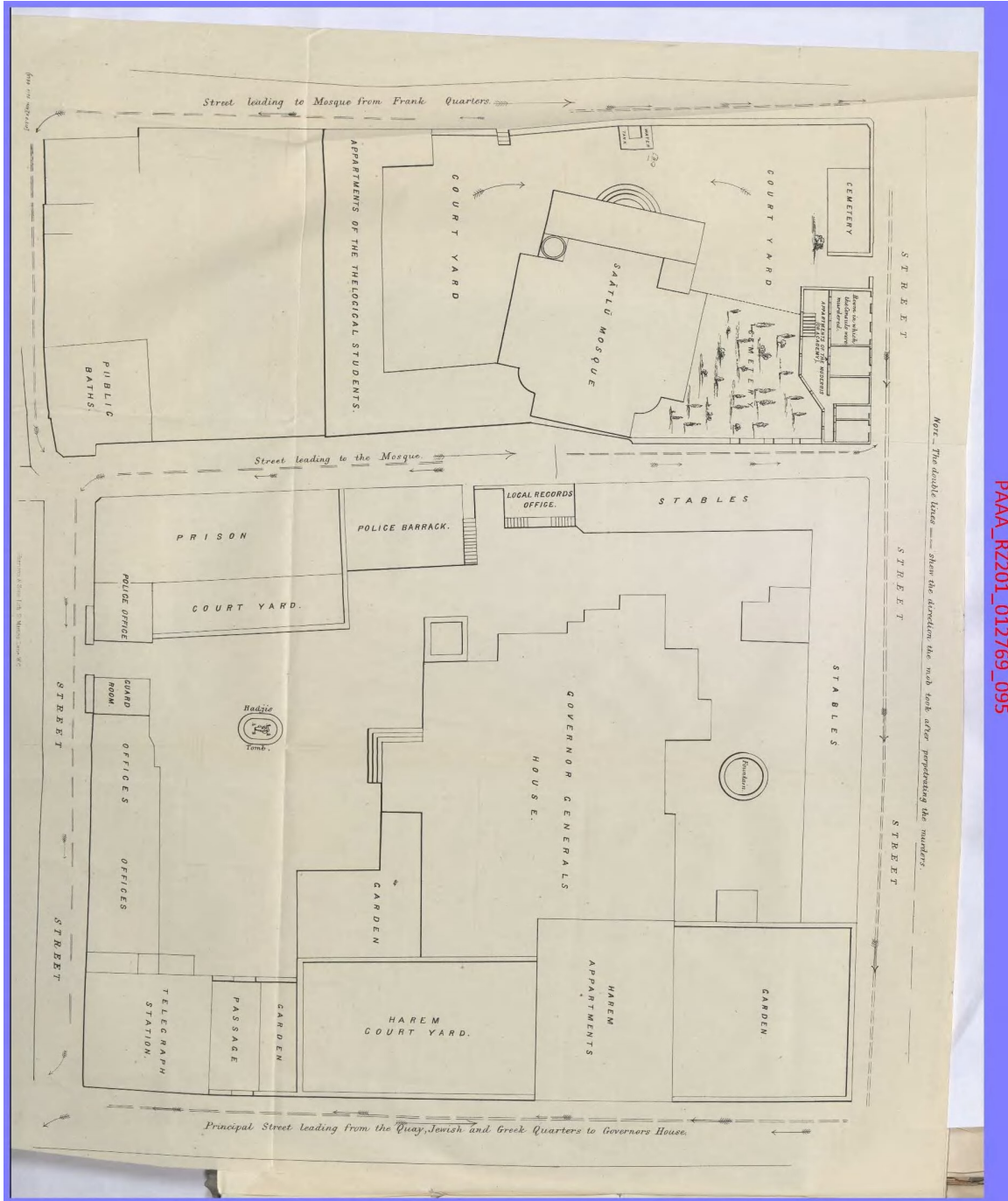
Ek 27 : Genç kızın kaçırıldığı Selanik Amerikan Konsolosluğu ve Hacı Lazaro'nun ikametgahı olan bina ve önünde bir kavas.

Ek 28 : Selanik Hadisesi'nin akabinde gerçekleşen hükümet bunalımı sonrası yaşanan taht değişiminin yabancı basındaki yansıması ve Komünist Enternasyonel'in ikinci başkanı olan Simon Deutsch'un Osmanlı fesi giymiş halde, Jön Türk lideri olarak Sultan Murat'ın hemen altında, ortada resmedilmesi. (Le Monde Illustré, 10 Haziran 1876)

Ek 29 : Simon Deutsch'un orjinal bir fotografi.(American Natioanal Library, Simon Deutsch, 435 B)

Ek 30 : Birinci ekte bahsi geçen ve pek çok tez ve incelemede İngiliz Konsolos'un el çizimi olarak belirtilen ancak Osmanlıca matbu evraktan kopya edilen çizim. (PAA RZ201 012769 095)

ÖZGEÇMİŞ

Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema TV Bölümü mezunudur. Film yönetmeni ve yapımcısıdır. 2002 yılından beri profesyonel film sektöründe kendi şirketi ile çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar arasında 200'ün üzerinde reklam filmi ve binden fazla tv projesi bulunmaktadır. 2008 yılında gerçekleştirdiği dünyanın 'ilk görsel Kuran' çalışması sonrasında yurt dışında da 20'den fazla ülkede yaratıcı projelerde yer almıştır. Halen; İstanbul, Dubai, Cidde ve Doha kentlerinde bulunan ofisleriyle, ağırlıklı olarak MENA bölgesinde film çalışmalarını sürdürmektedir. Yeni tamamlanan ve yapımı 7 ülkede, 4 yılı aşkın süren 'Kut-ul Amare: Masaldan Gerçeğe' isimli belgesel filmin çekimleri sırasında dünya tarihçileriyle tartışmalar yapmış, Orta-Doğu ve Balkanlar'da Osmanlı Tarihi üzerinde saha çalışmaları gerçekleştirmiştir.